

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

Evidenčné číslo: 102003/D/2023/3062495997

ZÁVISLOSŤ EXPORTNEJ VÝKONNOSTI
SLOVENSKEJ REPUBLIKY OD PRIAMYCH
ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ

Dizertačná práca

2023

Ing. Ján Hrinko

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Obchodná fakulta

**ZÁVISLOSŤ EXPORTNEJ VÝKONNOSTI
SLOVENSKEJ REPUBLIKY OD PRIAMYCH
ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ**

Dizertačná práca

Študijný program: manažment medzinárodného obchodu

Študijný odbor: ekonómia a manažment

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodného obchodu

Školiteľ: doc. Ing. Viera Ružeková, PhD.

Bratislava 2023

Ing. Ján Hrinko

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som sa rád veľmi pekne poďakoval všetkým, ktorí mi počas môjho doktorandského štúdia pomohli a podporovali ma.

V prvom rade moja vďaka patrí pani školiteľke doc. Ing. Viere Ružekovej, PhD. Naša spolupráca začala ešte v roku 2013 pri písaní mojej bakalárskej práce, kontinuálne pokračovala počas písania diplomovej práce a vyústila do trojročnej participácií na skoncipovaní mojej dizertačnej práce. Veľmi pekne jej ďakujem za odbornú pomoc a usmernenie pri spracovaní práce, za množstvo cenných rád i pripomienok, ktoré boli pre mňa veľkým prínosom, ale aj za jej osobný a ľudský prístup.

Pod'akovanie patrí Ing. Jánovi Haluškovi, PhD. z Inštitútu informatiky a štatistiky - INFOSTAT - príspevkovej organizácii Štatistického úradu Slovenskej republiky za pomoc, odborné a metodické usmernenie v rámci výskumu a realizácie ekonometrického modelovania.

Ďakujem za podporu vedeniu a členom Katedry medzinárodného obchodu, za poskytnutú príležitosť, cenné skúsenosti a spoluprácu.

Veľké ďakujem patrí v poslednom rade mojej sestre a rodine, ktorá ma počas môjho štúdia podporovala.

ABSTRAKT

HRINKO, Ján: Závislosť exportnej výkonnosti slovenskej republiky od priamych zahraničných investíciách – Ekonomická univerzita v Bratislave. Obchodná fakulta: Katedra medzinárodného obchodu. – Školiteľ záverečnej práce: doc. Ing. Viera Ružeková, PhD. – Bratislava: OF EU, 2023, 132 s.

Cieľom záverečnej práce je preskúmať a posúdiť závislosť exportnej výkonnosti Slovenskej republiky od priamych zahraničných investícií, a to v rovine teoretickej, ako aj zahraničnoobchodnej a hospodárskej praxe. Práca je rozdelená do 6 kapitol. Obsahuje 24 grafov, 7 tabuliek, 12 obrázkov a 10 príloh. Prvá kapitola je venovaná predstaveniu teoretických východísk zahraničného obchodu a priamych zahraničných investícií a syntéze doteraz získanými poznatkov z už vykonaných empirických štúdií skúmanej problematiky. Druhá kapitola opisuje hlavný cieľ práce doplnený o 7 čiastkových cieľov a 3 stanovené hypotézy. Tretia kapitola popisuje metodiku práce a metódy skúmania, ktoré sme pri výskume využili. Vo štvrtej kapitole sú zhromaždené výsledky riešenej dizertačnej práce, ktoré boli získané pomocou skúmania. Praktická časť práce popisuje vyhodnotenie vývoja zahraničného obchodu Slovenskej republiky v rokoch 1993 až 2021 i vývoj prílevu priamych zahraničných investícií Slovenskej republiky za rovnaké sledované obdobie. Zahŕňa tiež analýzu podielu zahraničných spoločností na celkovej skladbe exportu tovarov a služieb Slovenskej republiky a posudzuje ich význam. Rovnako obsahuje porovnanie teritoriálnej a komoditnej štruktúry celkového slovenského exportu tovarov a služieb s teritoriálnou a komoditnou štruktúrou exportu čisto slovenských subjektov. Významnou súčasťou dizertačnej práce je identifikácia skúmaného vzťahu exportnej výkonnosti od priamych zahraničných investícií prostredníctvom vykonaného ekonometrického modelovania za pomoci korelačno-regresnej analýzy skúmaných premenných na báze kointegrácie s následným využitím mechanizmu korekcie chyby (Error Correction Mechanism - ECM). V rámci vykonaného ekonometrického modelovania skúmaných vzťahov, autor okrem vplyvu samotných priamych zahraničných investícií na slovenský export, pozoruje aj vplyv hrubého domáceho produktu Nemecka, ako najvýznamnejšieho obchodného partnera Slovenskej republiky. V piatej kapitole autor rozoberá a interpretuje zistené výsledky riešenej problematiky. Posledná šiesta kapitola obsahuje sumarizáciu výsledkov dizertačnej práce v podobe jej teoretických a praktických prínosov. Výsledkom riešenia skúmanej problematiky je identifikácia vplyvu zahraničných investícií na objem i skladbu exportu tovarov a služieb Slovenskej republiky.

Kľúčové slová:

Exportná výkonnosť, export, priame zahraničné investície, Slovenská republika

ABSTRACT

HRINKO, Ján: Export Performance of the Slovak Republic and its Dependence on Foreign Direct Investment – University of Economics in Bratislava. Faculty of Commerce: Department of International Trade. – Thesis supervisor: doc. Ing. Viera Ružeková, PhD. – Bratislava: OF EU, 2023, 132 pp.

The thesis aims to examine and assess dependence of the Slovak Republic's export performance upon foreign direct investments from theoretical and practical – foreign trade and economic – perspective. It is divided into 6 chapters and contains 24 graphs, 7 tables, 12 figures and 10 appendices. Chapter 1 introduces theoretical backgrounds of the foreign trade and foreign direct investments, and synthesises knowledge acquired from empirical studies undertaken in the given area. Chapter 2 presents the aim followed by 7 respective objectives and hypotheses. Chapter 3 describes methodology and methods employed in the research. Chapter 4 shows results of the thesis achieved via the research. The practical part of the thesis assesses Slovak Republic's foreign trade development and foreign direct investments inflow development between 1993 and 2021. It also includes an analysis of foreign companies' significance share in overall structure of the country's export of goods and services. Moreover, it compares territorial and commodity structure of the total Slovak export of goods and services with territorial and commodity export structure solely of Slovak business entities. An important part of the thesis is identification of the examined relation between the export performance and foreign direct investments via econometric modelling using the correlation-regression analysis of examined variables based upon cointegration with subsequent use of the Error Correction Mechanism (ECM). Within the econometric modelling of the examined relations and in addition to the influence of the foreign direct investments upon the Slovak exports, it also observes the influence of Germany's gross domestic product as the Slovak Republic's most important trade partner. Chapter 5 analyses and interprets related findings. Chapter 6 summarises the results of the thesis in form of theoretical and practical contributions. The result of the examined topic is identification of the foreign investments influence upon the volume and structure of the Slovak Republic's exports of goods and services.

Key words:

Export performance, export, foreign direct investments, Slovak Republic

O B S A H

Úvod.....	11
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí	14
1.1 Postavenie zahraničného obchodu v ekonomike krajiny.....	14
1.2 Exportná výkonnosť a faktory, ktoré ju ovplyvňujú.....	21
1.3 Vymedzenie priamych zahraničných investícií.....	25
1.3.1 Efekty priamych zahraničných investícií.....	26
1.3.2 Vývoj globálnych tokov priamych zahraničných investícií	30
1.4 Prehľad empirickej literatúry skúmanej problematiky	34
2 Cieľ práce.....	41
3 Metodika práce a metódy skúmania.....	42
3.1.1 Metóda využitia korelačno-regresnej analýzy časových radov.....	43
3.1.2 Analýza skladby celkového slovenského exportu a exportu slovenských subjektov.....	46
4 Výsledky práce.....	48
4.1 Súčasný vývoj zahraničného obchodu v ekonomike SR	49
4.2 Celkový slovenský export a export slovenských subjektov	60
4.3 Vývoj prílevu priamych zahraničných investícií v ekonomike SR	71
4.4 Modelovanie vzťahov skúmaných premenných pomocou korelačno-regresnej analýzy časových radov na princípe kointegrácie	81
4.5 Podpora exportu a investícií v ekonomike Slovenskej republiky	91
4.5.1 Ekonomická diplomacia SR.....	94
4.5.2 Štátna investičná pomoc.....	98
4.6 Vyhodnotenie čiastkových cieľov a stanovených hypotéz	101
5 Diskusia	108
6 Teoretické a praktické prínosy dizertačnej práce.....	115
Záver.....	118
Zoznam použitej literatúry	121
Prílohy	132

Zoznam grafov, tabuliek a obrázkov

Zoznam grafov

Graf 1 Transformačná funkcia zahraničného obchodu	16
Graf 2 Vývoj svetového obchodu a HDP v rokoch 1970 – 2021	20
Graf 3 Vývoj globálnej exportnej výkonnosti krajín (celý svet) v rokoch 1980 – 2021 (v % HDP)	22
Graf 4 Vzťah medzi transnacionálnou korporáciou (TNK) a hostiteľskou krajinou... ..	27
Graf 5 Vývoj celosvetového toku prílevu priamych zahraničných investícií v rokoch 1993 - 2021 (v mil. USD)	30
Graf 6 Vývoj celosvetového toku prílevu PZI podľa stupňa rozvinutosti krajín v rokoch 2007 - 2021 (v mil. USD)	32
Graf 7 Vývoj zahraničného obchodu tovarov a služieb SR v rokoch 1993 – 2021 (v mil. USD)	51
Graf 8 Otvorenosť vybraných ekonomík a V4 v roku 2021 (v % HDP)	52
Graf 9 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu SR v roku 2012 a 2021 (v %)	54
Graf 10 Porovnanie komoditnej štruktúry exportu SR v r. 2012 a 2021 (v %)	55
Graf 11 Vývoj exportnej výkonnosti a dovoznej náročnosti ekonomiky SR v rokoch 1993 - 2021 (v %)	57
Graf 12 Vývoj zahraničného dopytu SR v rokoch 2019 až 2021 s predikciou rokov 2022 až 2025 (index, 4. Q 2019 = 100)	59
Graf 13 Porovnanie vývoja celkového slovenského exportu a exportu subjektov v domácom vlastníctve (v mld. EUR a %)	61
Graf 14 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských subjektov (vonkajší kruh) a zahraničných subjektov (vnútorný kruh) v roku 2021 (v %)	62
Graf 15 Porovnanie komoditnej štruktúry exportu tuzemských subjektov (vnútorný kruh) a zahraničných subjektov (vonkajší kruh) v roku 2021 (v %)	63
Graf 16 Vývoj stavu prílevu priamych zahraničných investícií SR v rokoch 1993 - 2021 (v mil. USD)	71
Graf 17 Vývoj prílevu PZI do ekonomiky SR a vývoj HDP SR v rokoch 1993 - 2021 (v mil. USD)	77
Graf 18 Stav prílevu priamych zahraničných investícií v SR podľa krajín pôvodu v roku 2020 (v %)	78
Graf 19 Vývoj investícií v ekonomike SR v rokoch 2009 – 2021 s predikciou na roky 2022 – 2024 (medziročná zmena v %, príspevky v p. b.)	79
Graf 20 Vývoj skúmaných premenných v rokoch 1993 - 2020 (v mld. USD)	82
Graf 21 Vývoj absolútnych hodnôt rezíduí oproti skutočným hodnotám v meraných rokoch 1993 - 2020 (v mld. USD)	90
Graf 22 Vývoj exportnej výkonnosti ekonomiky SR medzi skutočným stavom a modelom generovaným v rokoch 1993 - 2020 (v mld. USD)	90
Graf 23 Prehľad aktivít v oblasti ekonomickej diplomacie v rokoch 2019 až 2021 (v ks.)	96
Graf 24 Podiel high – tech exportu na celkovom exporte spracovateľského odvetvia v EÚ-27 a SR v 2007 – 2021 (v %)	97

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1 Vývoj agregátneho dopytu a výkonnosti hospodárstva SR vo vybraných rokoch (A: v mld. EUR, s.c. 2015, B: %)	50
Tabuľka 2 Prehľad 10 najväčších exportérov SR v roku 2019 a 2020	56
Tabuľka 3 Medziročné zmeny tokov tovarov a služieb (v %, priemer za obdobie)	58
Tabuľka 4 Prehľad počtu ukončených projektov, vzniku nových pracovných miest a výšky zahraničných investícií na Slovensku v rokoch 2012 – 2021 (v ks/mil. EUR)	75
Tabuľka 5 Prehľad počtu ukončených projektov zahraničných investícií s vyššou pridanou hodnotou v SR v rokoch 2012 – 2021 (v ks.)	75
Tabuľka 6 Prehľad personálneho obsadenia zahraničných úradov ekonomickými diplomatmi (ED) vo svete	94
Tabuľka 7 Prehľad poskytnutej investičnej pomoci v SR v rokoch 2012 - 2022	101

Zoznam obrázkov

Obrázok 1 Komparácia priamych zahraničných investícií a portfóliových investícií	26
Obrázok 2 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 87	65
Obrázok 3 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 85	66
Obrázok 4 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 84	67
Obrázok 5 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 72	67
Obrázok 6 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 27	69
Obrázok 7 Krajiny s teoreticky najviac nevyužitým slovenským exportným potenciálom	70
Obrázok 8 Test vzťahu PZI a exportu Slovenskej republiky v rokoch 1993-2020 (9)	84
Obrázok 9 Test vzťahu PZI a exportu Slovenskej republiky v rokoch 1993-2020 (10)	85
Obrázok 10 Test vzťahu PZI a exportu Slovenskej republiky v rokoch 1993-2020 (15)	87
Obrázok 11 Test vzťahu PZI a exportu Slovenskej republiky v rokoch 1993-2020 (16)	88
Obrázok 12 Mapa intenzity poskytovania investičnej pomoci v roku 2023	100

Zoznam použitých skratiek a značiek

ADF	Augmented Dickey-Fuller test
ARDL	Autoregresívny distribuovaný model oneskorenia
ARG	Argentína
ASEAN	Združenie národov juhovýchodnej Ázie
AT	Rakúsko
AZZZ SR	Asociácia zamestnávateľských zväzov a združení
BRA	Brazília
BRICS	Označenie spoločného hospodárskeho zoskupenia Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Južnej Afriky
ČLR	Čínska ľudová republika
ČR	Česká republika
DE	Nemecko
ECM	Error Correction Mechanism
ED	Ekonomická diplomacia
EK	Európska komisia
EÚ	Európska únia
EUR	Euro
EV	Exportná výkonnosť
FPZO	Fond na podporu zahraničného obchodu
FR	Francúzsko
GB	Veľká Británia
HDP	Hrubý domáci produkt
HU	Maďarsko
IDN	Indonézia
IHA	Inštitút hospodárskej politiky
IND	India
IT	Talianska republika
JPN	Japonsko
MAPE	stredná absolútna percentuálna chyba
MEX	Mexiko
MF SR	Ministerstvo financií SR
MH SR	Ministerstvo hospodárstva SR
Mil.	Milión
Mld.	Miliarda
MMF	Medzinárodný menový fond
MZVaEZ	Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí
NBS	Národná banka Slovenska
NGA	Nigéria
NL	Holandsko

NOR	Nórsko
OBEO	Obchodno-ekonomické oddelenia
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OSN	Organizácia spojených národov
PHL	Filipíny
PL	Poľsko
PMÚ SR	Protimonopolný úrad SR
PZI	Priame zahraničné investície
RCA	Index odkrytých komparatívnych výhod
RO	Rumunsko
RÚZ	Republiková únia zamestnávateľov
RVHP	Rada vzájomnej hospodárskej pomoci
SAMRS	Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu
SARIO	Slovenská agentúra rozvoja investícií a obchodu
SAV	Slovenská akadémia vied
SBA	Slovak Business Agency
SI	Slovinsko
SIEA	Slovenská inovačná a energetická agentúra
SOPK	Slovenská obchodná a priemyselná komora
SR	Slovenská republika
SVE	Stredná a východná Európa
ŠÚ SR	Štatistický úrad SR
TNK	Transnacionálna korporácia
TUR	Turecko
UNCTAD	Konferencia OSN o obchode a rozvoji
ÚPSVaR	Úrad práce sociálnych vecí a rodiny
USA	Spojené štáty americké
USD	Americký dolár
VB	Veľká Británia
VECM	Vektorový model korekcie chýb
VEVaED	Vonkajšie ekonomické vzťahy a ekonomická diplomacia

Úvod

Rozvoj svetového hospodárstva je pod značným vplyvom globalizácie a prehlbujúcej sa ekonomickej interdependencie. Prudký nárast globalizačných procesov v priebehu minulého storočia sa stal významným inhibítorom zmien svetovej ekonomiky. Bol vyvrcholením súboru vývojových premien, ktoré priniesla internacionalizácia a následná integrácia, rozširovanie transnacionality, rýchly vedecko-technický pokrok, potreba prispôsobovania sa novým trendom, ako aj expanzia medzinárodnej špecializácie a kooperácie. Tieto procesy sa vzájomne prepájali a dopĺňali, s cieľom čo najefektívnejšie využívať všetky možnosti rastúcej medzinárodnej deľby práce. S procesom globalizácie priamo súvisí aj liberalizácia svetového obchodu, ktorá so sebou prináša mnohé pozitívne, ale aj negatívne dopady. Predovšetkým v podobe rastu konkurencie na domácich trhoch, väčšie možnosti prieniku na zahraničné trhy, rýchlejšiu a efektívnejšiu výmenu informácií, na druhej strane pomerne ťažko kontrolovateľný transfer finančného kapitálu, oslabovanie postavenia štátu či rast sociálnej nerovnosti.

V druhej polovici 20. storočia dochádzalo k novým trendom a kvalitatívnym zmenám globálneho hospodárstva, ktoré sa premietli nielen v medzinárodnom obchode, ale ovplyvnili aj oblasť medzinárodných vzťahov. Postupom času si krajiny uvedomovali benefity plynúce z komparatívnych výhod a prešli k preferovaniu produkcie a výrobnjej špecializácie tých tovarov, u ktorých dosahovali lepšie výsledky a naopak ústup od produkcie, pri ktorej takéto výhody dosahovať nedokázali. Zvyšoval sa objem produkcie, ktorý od určitého obdobia presiahol absorpčnú schopnosť národného trhu. Znižovali sa jednotkové náklady. V tejto etape vývoja svetového obchodu už nebolo pre firmy možné dostatočne a hlavne efektívne vo veľkých objemoch vyrábať široké spektrum produktov za ich včasnej distribúcie. Prirodzeným dôsledkom bolo silnejšie využívanie komparatívnych výhod na zvyšovanie produkcie a hľadania nových odbytových možností na medzinárodných trhoch. V súčasnosti už takmer neexistuje krajina, ktorá by nebola prinajmenšom ovplyvnená medzinárodným obchodom s vysokou dynamikou a značnými zmenami v teritoriálnej i komoditnej štruktúre. Rastúca tovarová výmena viedla k vyššej liberalizácii obchodu, čím sa tento proces ešte viac urýchlil. Samotné uplatňovanie komparatívnych výhod zväčšilo počty výrobcov zo stále väčšieho počtu krajín, čoho dôsledkom bola rastúca konkurencia.

Export tovarov a služieb je v súčasnosti hnacím elementom hospodárskeho rastu. Exportovať alebo importovať môžeme tiež kapitál, a to prostredníctvom investícií, teda

finančných prostriedkov, ktoré určitý subjekt použije na kúpu majetku či nákup cenných papierov za očakávaní budúceho výnosu. Investície tak zanechávajú svoju spotrebu v súčasnosti na úkor zväčšenia budúcej tvorby statkov. Naše nahromadené úspory nepoužijeme pre terajšie uspokojenie potrieb, ale investujeme ich spôsobom, ktorý nám prinesie budúci úžitok. Priestorové väzbové prepojenia medzi štátmi ovplyvňujú vznik a koncentráciu rôznych odvetví obchodných spoločností a vedú k multiplikácii produkčných a obchodných väzieb. Výsledkom ich vzájomnému pôsobenia je hromadeniu finančného kapitálu a produkcia kapitálových kapacít, ktoré umožňujú prechod obchodných väzieb cez regionálne i národné hranice krajín. Vývoz tovarov a služieb sa tak stáva zdrojom dôchodkov s vysokou pridanou hodnotou, ktoré pozitívne ovplyvňujú ekonomický rast i rast konkurencieschopnosti ekonomiky.

Významným aspektom súperenia medzi jednotlivými krajinami zapojenými do svetového obchodu je tiež rastúca konkurencia v oblasti získavania, ale i udržiavania zahraničných investícií, čo sa stalo súčasťou mnohých stratégií zameraných na posilňovanie konkurencieschopnosti národnej ekonomiky. Podoba národnej stratégie konkurencieschopnosti, predovšetkým pri malých a výrazne proexportných ekonomikách musí reflektovať meniace sa podmienky a predpoklady smerovania zahraničných investícií vychádzajúcich z požiadaviek investorov. Procesy globalizácie postupne ovplyvnili tradičné chápanie konkurencieschopnosti krajiny, a to smerom k tvorbe nových komparatívnych výhod atraktívnych pre zahraničných investorov. Viaceré ekonomické publikácie v spojení s rozhodnutiami o alokácii investícií spomínajú inverziu úloh štátu a firmy. V súčasnosti to už nie sú obchodné spoločnosti, ale vlády jednotlivých krajín, ktoré sú pod výrazným tlakom nútené súťažiť o získanie a následné udržanie investícií. Význam konkurencie medzi krajinami v súťaži o prilákanie zahraničných investícií rastie najmä v regiónoch s približne rovnakými komparatívnymi výhodami a úrovňou hospodárstva. Snahou každého štátu je tak odhaliť podobnosti, no i rozdielne aspekty v konkurenčnej pozícii jednotlivých štátov v regióne, a tým jasne identifikovať predpoklady tvorby národnej stratégie konkurencieschopnosti podľa jej možností a potenciálu.

Zahraničné investície sa stali významnou podobou prenikania zahraničného kapitálu do ekonomiky. Často sú základom modernizácie produkčných zariadení i prenosu know-how. V konečnom dôsledku sú investície nosným zdrojom produkcie tzv. konvertibilného tovaru úspešne uplatniteľného na medzinárodných trhoch, a tým aj predpokladom tvorby devízových zdrojov. Aj keď PZI majú svoje substitúty - kapitál si dá požičať, technológiu si môžeme prenajať, manažment a iné znalosti môžeme tiež transferovať prostredníctvom

rôznych zmlúv, tento spôsob je z dlhodobého pohľadu nerentabilný, pretože je často veľmi drahý. Významnejšiu úlohu začali priame zahraničné investície zohrávať po skončení druhej svetovej vojny. V tom čase práve novovznikajúce transnacionálne korporácie začínali s realizáciou svojich prvotných zahraničných investícií. Svoju pozíciu i význam si zahraničné investície naďalej upevňujú a prinášajú so sebou množstvo pozitívnych, ale i negatívnych efektov. Majú vplyv na založenie, či rozšírenie existujúcej výroby, vznik nových pracovných miest, zlepšenie technologickej úrovne, vytvárajú tlak na rast miezd, konkurenciu a ďalšie. Často diskutovaným je ich proexportný účinok. Kľúčovú úlohu zohrávajú najmä v podmienkach malých, ale výrazne otvorených a proexportne orientovaných ekonomikách, ako napríklad v ekonomike Slovenskej republiky.

Predmetom predkladanej práce je preskúmať závislosť exportnej výkonnosti Slovenskej republiky od priamych zahraničných investícií. Prvá kapitola sa zaoberá základom skúmania uvedeného vplyvu, a teda predstavením teoretických východísk problematiky s doteraz získanými poznatkami z podobných už vykonaných empirických výskumov. Druhá kapitola opisuje stanovený cieľ práce doplnený o čiastkové ciele a stanovené tri hypotézy, ktorých platnosť sme v práci overili. Tretia časť podrobne opisuje metodiku práce a metódy skúmania, ktoré sme využili pri realizácii výskumu. V praktickej časti tejto dizertačnej práce, teda štvrtej kapitole sú uvedené výsledky, ktoré sme získali pomocou nášho skúmania. Táto nosná časť práce popisuje vyhodnotenie vývoja zahraničného obchodu Slovenskej republiky v rokoch 1993 až 2021 i vývoj prílevu priamych zahraničných investícií Slovenskej republiky za rovnaké sledované obdobie. Preskúmali sme, do akej miery je významný podiel zahraničných spoločností na celkovej skladbe exportu tovarov a služieb SR. V rámci spomínanej analýzy sme porovnali teritoriálnu a komoditnú štruktúru celkového slovenského exportu tovarov a služieb s teritoriálnou a komoditnou štruktúrou exportu čisto slovenských obchodných subjektov. Významnou súčasťou dizertačnej práce je identifikácia skúmaného vzťahu exportnej výkonnosti od priamych zahraničných investícií prostredníctvom vykonaného ekonometrického modelovania za pomoci korelačno-regresnej analýzy skúmaných premenných na báze kointegrácie s následným využitím mechanizmu korekcie chyby (Error Correction Mechanism - ECM). V piatej kapitole rozoberáme a interpretujeme zistené výsledky riešenej problematiky. Posledná šiesta kapitola obsahuje sumarizáciu výsledkov dizertačnej práce v podobe jej teoretických a praktických prínosov.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Ak chce malá otvorená ekonomika, akou je Slovenská republika, dosahovať konkurencieschopnosť, nevyhnutnou podmienkou je orientácia domácich firiem nielen na národný trh, ale na vývoz produkcie tovarov a služieb do zahraničia. Rozšírenie spektra obchodných partnerov so sebou prináša nárast výroby a tržieb, znižovanie režijných nákladov na jednotku produkcie, rast produktivity práce i samotnej ziskovosti obchodných spoločností, z čoho v konečnom dôsledku profituje i ekonomika štátu. Každá vyspelá krajina si preto uvedomuje dôležitosť zahraničného obchodu a snaží sa vytvárať najlepšie podmienky domácim firmám na realizáciu vývozných kontraktov.

1.1 Postavenie zahraničného obchodu v ekonomike krajiny

Globálne hospodárstvo je proces širokospektrálneho prepájania čiastkových ekonomík prostredníctvom väzieb medzinárodných ekonomických vzťahov. Ako sme v úvode tejto práce spomínali, v jednotlivých krajinách nie je možné dostatočne efektívne a najmä v podobe veľkých objemov produkovať všetky skupiny tovarov a následne ich aj efektívnym spôsobom distribuovať do ostatných častí sveta. Preto je medzinárodná deľba práce pilierom fungovania a napredovania globalizovaného svetového obchodu (Ružeková, Kašťáková, Silná, 2013).

Práve zahraničný obchod, ako integrálna súčasť medzinárodného obchodu, predstavuje cestu prepájania a prelínania národného hospodárstva s medzinárodným ekonomickým prostredím. Je dôležitým faktorom vývojových zmien v ekonomike svetových mocností, akými sú napr. USA, Čína, Európska únia i Rusko. Má kľúčový význam pre vývoj malých krajín, s vysoko otvorenou a proexportne orientovanou ekonomikou, akou je napríklad Slovenská republika či susedná Česká republika. Tieto krajiny sú vysoko závislé od zahraničného dopytu. To vytvára priestor a tlak na manažérov firiem i štátnej administratívy, teda zodpovedných za napredovania jednotlivých ekonomických subjektov, či hospodárstva ako celku. Oni musia zohľadniť vývoj i rôznorodosť jednotlivých trhov, či už domáceho alebo zahraničného, ale najmä vedieť rýchlo reagovať na riziká, ktoré môžu narušiť rovnováhu národnej ekonomiky alebo obchodnej spoločnosti. Pomocou predikcie budúceho ekonomického vývoja je možné predísť alebo minimalizovať negatívne ekonomické dopady.

Na konkrétnejšie a detailnejšie opísania pozície zahraničného obchodu v súbore vonkajších ekonomických vzťahov, je potrebné si priblížiť samotnú podstatu týchto vzťahov. Vonkajšie ekonomické vzťahy predstavujú komplex všetkých podôb ekonomických prepojení národného hospodárstva so zahraničím. (Michník, 2000). Sú vyjadrením určitého stupňa vzájomnej kooperácie ekonomických procesov a závislosti medzi jednotlivými ekonomikami. Výsledkom tohto prepojenia aj vďaka efektívnej medzinárodnej deľby práce je špecializovaná produkcia, ktorú si krajiny vymieňajú prostredníctvom medzinárodného obchodu, resp. v globálnom meradle hovoríme o svetovom obchode. Ten je paralelne s postupnou liberalizáciou spájaný aj s odstraňovaním tarifných i netarifných prekážok, ktoré sú v praxi realizované prostredníctvom bilaterálnych či multilaterálnych dohôd medzi krajinami, či integračnými zoskupeniami.

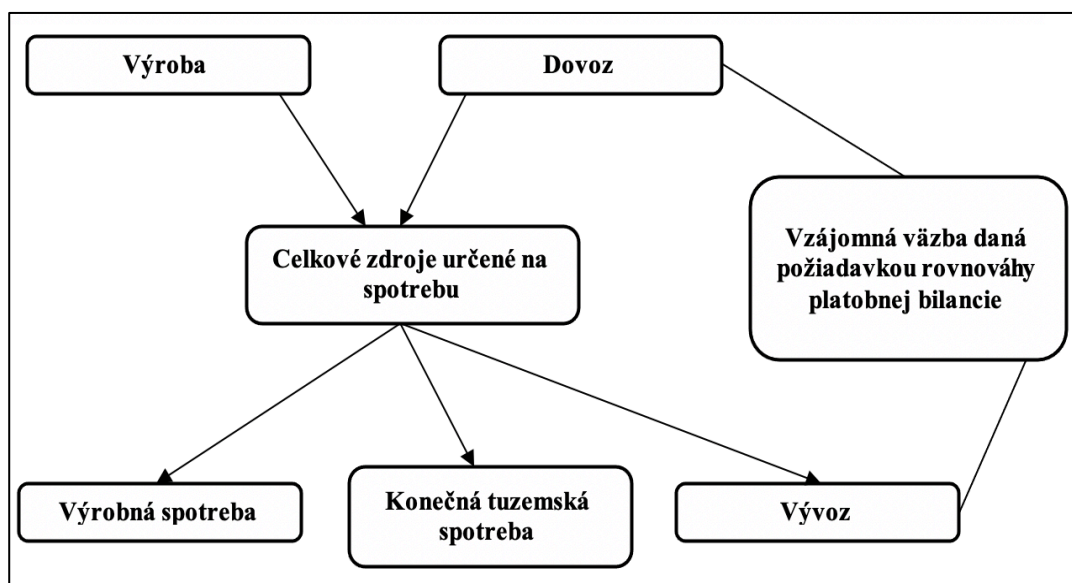
Primárny význam realizácie medzinárodného obchodu, teda exportu a importu tovarov a služieb, je obrovský pre jednotlivé ekonomiky i firmy realizujúce medzinárodné obchodné operácie. Export predstavuje rozširovanie produkcie, rast zisku a zdrojov z predaja, ktorá sa môže vrátiť opäť do výroby prostredníctvom investovania do nákupu nových technológií, strojov a zariadení, čo prispieva k opätovnému rastu konkurencieschopnosti a rozvoju firmy. Na druhej strane, pre národnú ekonomiku má export až priam bytostný význam. Premieta sa do príjmov štátneho rozpočtu, zvyšovania domácich dôchodkov, rastu investícií a úspor, čo sa odzrkadlí rastom zamestnanosti a agrárneho domáceho dopytu. Vplýva aj na platobnú bilanciu krajiny, menu a na celkovú vonkajšiu i vnútornú hospodársku rovnováhu. To isté platí aj pri efektoch pri importe tovarov a služieb. Ten je nevyhnutný, buď pri dovoze potrebných surovín, technológií, alebo naopak výhodný v podobe prínosu úspor či konkurenčného tlaku na nižšie ceny. Za katalyzátor medzinárodného obchodu považujú Czinkota, Ronkainen a Gupta (2021) nasledovné štyri dôležité aspekty: trh, náklady, prostredie a rovnako konkurenciu. Spojenie týchto faktorov viedlo k vzniku medzinárodného hospodárstva a rozvoju kapitalizmu, čo malo za následok nárast kúpnej sily obyvateľstva a ich životnej úrovne. Z dôvodu vyššej spotrebiteľskej sily začali firmy z celého sveta navzájom zvyšovať spoluprácu, čo viedlo k ďalšiemu rastu vzájomnej ekonomickej závislosti.

Základom pre pochopenie podstaty a jednotlivých kauzálit nadobudnutia konkurenčných výhod v medzinárodnom meradle je analýza úloh a funkcií zahraničného obchodu. Medzinárodný obchod má niekoľko funkcií, ktoré môžeme chápať z hľadiska teórie, ale na druhej strane určujú samotný systémový zmysel ekonomických vzťahov so zahraničím a aj ho dostatočne vysvetľujú. Ich význam je nenahraditeľný a dlhodobo platný

Medzi najdôležitejšie patrí funkcia transformačná, ekonomického rastu, parametrická, proporcionálna, transmisná a sortimentná (Baláž, 2019).

Samotná podstata prvej spomínanej *transformačnej funkcie* zahraničného obchodu, ktorá je považovaná za najdôležitejšiu, spočíva v prispôbovaní sa vecnej štruktúry produkcie spoločenského produktu pred jeho využitím. Vďaka nej sa môžu aktivity ekonomického celku pružne adaptovať dostupným zdrojom, či už ich štruktúre alebo rozsahu preferovanej hospodárskej stratégie, pričom dochádza k efektívnejšiemu využívaniu disponibilných zdrojov.

Graf 1 Transformačná funkcia zahraničného obchodu

Prameň: Vlastné spracovanie podľa JIRGES, T. a PLCHOVÁ, B.: *Zahraniční obchod a národní ekonomika*. 1996.

Z grafu 1 vyplýva, že obchod by mal neustále optimalizovať finálnu zmenu hmotnej skladby produkcie na skladbu zodpovedajúcej domácejmu dopytu resp. vlastnej konečnej spotrebe. Za vyšší typ transformačného vplyvu vonkajších ekonomických vzťahov na domácu ekonomiku môžeme uviesť *transmisnú funkciu*. Jej úloha tkvie v transfere vedecko-technických poznatkov, techniky či inovácií prichádzajúcich z vonkajšieho ekonomického prostredia do domácej krajiny, ktoré sú významné najmä z pohľadu konkurencieschopnosti ekonomiky.

Úloha ďalšej funkcie zahraničného obchodu ako *zdroja ekonomického rastu* narastá priamoúmerne k dynamike rastu globálneho hospodárstva, ako aj v rámci vzťahu k úrovni jej schopnosti prispôbiť sa podmienkam, ktoré na medzinárodných trhoch pretrvávajú. Založená je na úsporách času, vynaloženej práce a efektívnosti výroby. Realizovaná je v dvoch rovinách. V prvej štát rozšíri odbyt domácich výrobných subjektov o vývoz, čím

zvýši efektívnosť svojej produkcie a zníži výrobné náklady na jednotku produkcie. V druhej si krajina vďaka importu zaobstará tovary, ktoré sama neprodukuje efektívne.

Funkcia *proporcionality* spočíva v koncepcii produkovať a vyvážať tovary do krajín, v rámci ktorých daná krajina implementuje komparatívne výhody a naopak dovážať komodity, pri ktorých takéto výhody nedosahuje. Výsledkom tohto procesu je dosahovanie vzájomnej proporcionality. Táto vyváženosť tiež pozitívne vplyva na ekonomický rast krajiny a úsporu práce. Ďalšou funkciou je *parametrická funkcia zahraničného obchodu*, ktorá dokáže porovnať dané technicko-úžitkové vlastnosti tovarov či cenové podmienky, za ktorých sú tovary predávané na zahraničnom trhu. Vysvetľuje proces, pri ktorom je domáca produkcia konfrontovaná s podmienkami na svetových trhoch. Posledná *sortimentná funkcia* reflektuje premenu produkčného sortimentu na spotrebiteľský sortiment. Opisuje rozpor medzi produkciou a požiadavkami konečných spotrebiteľov. Jej podstatou je doplnenie špecializovanej produkcie do kompletu tak, ako to vyžadujú spotrebiteľia.

Je teda jasné, že v národnej ekonomike zastáva zahraničný obchod významnú pozíciu. Jeho význam môžeme opísať z rôznych pohľadov. Najčastejšie z hľadiska ekonomického, politického a kultúrneho významu. Nepopierateľné výhody vyplývajúce z ekonomického významu sme už viackrát spomínali. Pri politickom význame myslíme najmä upevňovanie dobrých vzťahov medzi jednotlivými krajinami a raste vzájomnej závislosti ekonomík, čo vedie k udržiavaniu mieru vo svete. Aj kultúrny význam zahraničného obchodu má svoju dôležitú úlohu. Prostredníctvom neho spoznávame cudziu kultúru, jazyk, umenie a pomáha stierať značné rozdiely medzi jednotlivými krajinami.

Pochopiteľne zahraničný obchod so sebou prináša aj negatívnu stránku, resp. riziká, ktoré často narušujú rovnováhu hospodárstva. Aj keď dovoz napomáha konkurencii a zdravému súpereniu, často aj konkurenčne ničí domáce odvetvie produkcie, ktoré sú pre danú krajinu významné, resp. odvetvie, ktoré zamestnáva veľkú časť populácie. V prípade veľkej závislosti od dovozu určitej komodity, sa môže prípadná kríza na strane dodávateľa preniesť aj do druhej ekonomiky, prípadne sa prejavíť vo svetovom hospodárstve ako celku (Pavelka, Ružeková, Zubaľová, 2020).

To, že má medzinárodný obchod značný vplyv na výšku ekonomického rastu krajiny je nepopierateľným faktom. Potvrdzuje to skúmanie jeho jednotlivých atribútov, ktoré jednoznačne potvrdzujú, že čím je menší ekonomický rozmer štátu, tým je potreba zapájania sa do medzinárodnej výmeny intenzívnejšia (Baláž, 2020). V prípade veľkých ekonomík nepresahuje miera otvorenosti 30 %. Je to tak napríklad v USA, Brazílii či Číne. Napriek tomu, že tieto krajiny patria medzi popredných svetových exportérov i importérov, ich

produkcia je do veľkej miery uspokojená dopytom na domácom trhu. Na strane druhej sú tu stredné a malé štáty, pre ktoré zahraničný obchod znamená nevyhnutnú časť hospodárskeho vývoja. Miera otvorenosti ich ekonomík často prevyšuje hodnotu ďaleko nad 70 %, ako napríklad Slovenská republika, Česká republika, Írsko, Holandsko a iné. Tieto krajiny a ich vládne aparáty musia k rozvoju zahraničnoobchodných vzťahov pristupovať veľmi zodpovedne s dôrazom na ich udržanie a ďalší rozvoj. Objem realizácie zahraničného obchodu priamo závisí od úrovne konkurencieschopnosti ich ekonomiky.

Konkurencieschopnosť krajiny je často v hospodárskej praxi posudzovaná prostredníctvom kvantitatívnej i kvalitatívnej úrovne zahraničného obchodu. Ciest, ako definovať význam zahraničného obchodu je mnoho. Vo všeobecnosti určuje vzťah medzi celkovým vývozom, teda objemom toho, čo sa v ekonomike vyprodukuje a hodnotou spotreby za dané časové obdobie (spravidla 1 kalendárny rok). Vyjadruje vzťah hrubého domáceho produktu (HDP) k domácejmu dopytu¹ a čistému exportu²:

$$\text{HDP} = \text{DD} + \text{X} - \text{M} \quad (1)$$

Export sa podieľa na ekonomickom raste krajiny, kým import slúži hlavne na uspokojenie určitých výdavkových kategórii HDP. Váhu zahraničného obchodu v ekonomike štátu napomáha kvantifikovať aj tzv. schopnosť exportu pokryť importné potreby krajiny, vyjadrená ako podiel exportu a importu násobeného číslom 100:

$$\text{X} / \text{M} \times 100 \quad (2)$$

Ak je daný ukazovateľ vyšší ako 100, ekonomika dosahuje aktívnu obchodnú bilanciu. V opačnom prípade ekonomika dosahuje pasívnu obchodnú bilanciu. V prípade aktívnej obchodnej bilancie ekonomika dosahuje vyššiu konkurencieschopnosť na medzinárodných trhoch. To je výsledkom spoločného snaženia participujúcich subjektov v zmysle aktívneho prístupu k postupnej liberalizácii svetového obchodu (Pavelka, Ružeková, Zubaľová, 2020).

Konkrétnejší pohľad na štruktúru hospodárskeho rastu poskytuje analýza za pomoci výdavkových zložiek HDP. Štandardne zaužívaná forma pohľadu na jednotlivé kategórie môže byť nepresná, čo vyplýva zo samotnej štruktúry daných kategórii. Každá obsahuje časť, ktorá nie je generovaná pridanou hodnotou domácej ekonomiky, ale je získaná prostredníctvom importu a rovnakou kategóriou spotrebovaná. Súčet jednotlivých dovozov

¹ Domáci dopyt (DD) - súčet zložiek konečnej spotreby domácnosti, neziskových inštitúcií slúžiacich domácnostiam i definitívnej spotreby štátneho sektora a produkcie hrubého kapitálu.

² Čistý export - rozdiel medzi vývozom tovarov a služieb (X) a dovozom tovarov a služieb (M).

daných kategórii vytvára agregovaný import. Import je predurčený na uspokojenie potrieb domáceho dopytu M_{DD} , no môže byť jeho časť určená aj na produkciu vývozu M_X , potom:

$$M = M_{DD} + M_X \quad (3)$$

Po prepojení importu s jednotlivými výdavkovými zložkami v identite HDP môžeme kvantifikovať ich skutočné príspevky k rastu HDP, teda vyčíslieť rast HDP podporený vývoznými trhmi a rast HDP po odpočítaní vývozných trhov ako:

$$HDP = DD - M_{DD} + X - M_X \quad (4)$$

kde

$DD - M_{DD}$ = HDP bez vplyvu vývozných trhov

$X - M_X$ = HDP s vplyvom vývozných trhov

Daný pohľad na vývoj hrubého domáceho produktu je komplexnejší, pretože nám umožňuje separátne porovnať vplyv domáceho dopytu a zahraničného dopytu, teda nášho vývozu na reálnu tvorbu HDP. Samotný prínos vývozných trhov k rastu HDP znázorňuje tú časť exportu, ktorý je vyprodukovaný v domácej ekonomike.

Ďalším jednoduchým ukazovateľom je Ballasov index odkrytých komparatívnych výhod (RCA). Za pomoci neho môžeme analyzovať konkurencieschopnosť a zistiť komparatívne výhody produkcie danej ekonomiky. Je vyjadrený ako pomer podielu vývozu vybranej tovarovej skupiny na celkovom vývoze krajiny k podielu danej tovarovej skupiny na svetovom vývoze:

$$RCA_{ik} = \frac{\frac{x_{ik}}{\sum^k x_{ik}}}{\frac{x_{wk}}{\sum^k x_{wk}}} \quad (5)$$

kde

x_{ik} = vývoz krajiny i produktu k

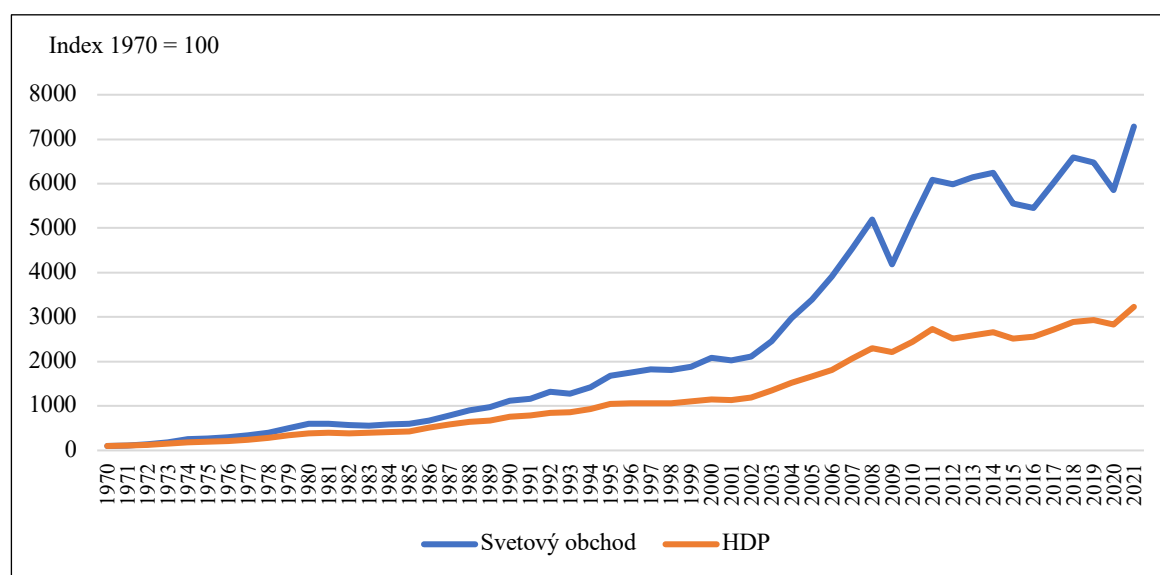
x_{wk} = svetový w export produktu k

Ballasov index nám umožňuje identifikovať komparatívne výhody a ich úroveň, čo je predpokladom na špecializáciu výroby danej krajiny, teda orientovať sa na produkciu a následný export produktu, pri ktorom dosahuje najvyššie komparatívne výhody.

Viacerí poprední zahraniční ekonómovia poukazujú na priamu závislosť rastu hrubého domáceho produktu (HDP) a medzinárodného obchodu (Porter, M. 2008), (Madisson, A. 2007 a ďalší), pričom vo svojich štúdiách dokázali, že napredovanie ekonomík sa jasne premietlo aj do vývoja svetového obchodu. Rast objemu domácej produkcie presiahol tzv. absorpčnú schopnosť národného trhu, ekonomike sa darilo, rástol jej HDP za súčasného zvyšovania exportu. Súčasná pozorovania ukazujú, že rast medzinárodného obchodu, s

výnimkou menších krízových výkyvov, bol a aj je dlhodobo oveľa rýchlejší, ako rast svetového HDP. V rokoch 1950 – 2020 objem medzinárodného obchodu v hodnotovom vyjadrení narástol 60 – krát, zatiaľ čo v objemovom vyjadrení len 13 – krát. Dôvodom bol približne 5 – krát rýchlejší rast cien výrobkov oproti reálnemu objemu obchodovaného tovaru. Pokiaľ objem svetového HDP sa v rokoch 2006 až 2018 zväčšil iba dvojnásobne priemerné tempo rastu exportu v tomto období bolo viac ako šesťnásobne rýchlejšie ako rast HDP, čo dokumentuje nasledujúci graf 2.

Graf 2 Vývoj svetového obchodu a HDP v rokoch 1970 – 2021

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej Banky. 2023.

Tento vzťah medzi svetovým obchodom a HDP platí ešte silnejšie v obrátenom poradí. Prepad obchodovania v krízových rokoch 2008 a 2009 prekonal všetky modely i očakávania. Najsilnejšie boli postihnuté práve ekonomicky nevyspelejšie štáty. Japonský vývoz tovarov a služieb v roku 2009 sa prepadol takmer o 25 % (Štouračová, J. a kol. 2012). Po roku 2010 postupne dochádza k oživeniu ekonomiky i obchodovania. V globalizovanej ekonomike v dôsledku globálnej deľby práce postupne dochádza k oddeľovaniu centier rastu a spotreby. K tomuto javu dochádza predovšetkým v krajinách, ktoré viac a lacnejšie vyrábajú, ako sú schopní spotrebovať, sú to napr. krajiny BRICS. Ich spotreba prebieha najmä vo vyspelých štátoch ako USA, EÚ, Japonsko a Austrália. Svetový obchod aj vývoj HDP koncom roku 2019, ale najmä v roku 2020 sú už silne zasiahnuté celosvetovou pandémiou COVID-19, čo viedlo k poklesu oboch ukazovateľov (Ružeková, Zábojník, Hrinko, 2021).

1.2 Exportná výkonnosť a faktory, ktoré ju ovplyvňujú

V zahraničnoobchodnej praxi sa stretávame s pojmom exportná výkonnosť (EV). Ide o ďalší často využívaný ukazovateľ na meranie úrovne vplyvu zahraničného obchodu na ekonomiku. Je tiež ukazovateľom schopnosti krajiny efektívne využiť svoje interné i externé zdroje v medzinárodnom obchodnom prostredí. Keďže je predmetom skúmania predkladanej dizertačnej práce, budeme sa jej venovať podrobnejšie. Exportnú výkonnosť môžeme chápať ako indikátor toho, aký objem tovarov a služieb bol exportovaný za sledované obdobie s tým, že výsledná hodnota vývozu je vyjadrená v pomere k nominálnej hodnote HDP v %.

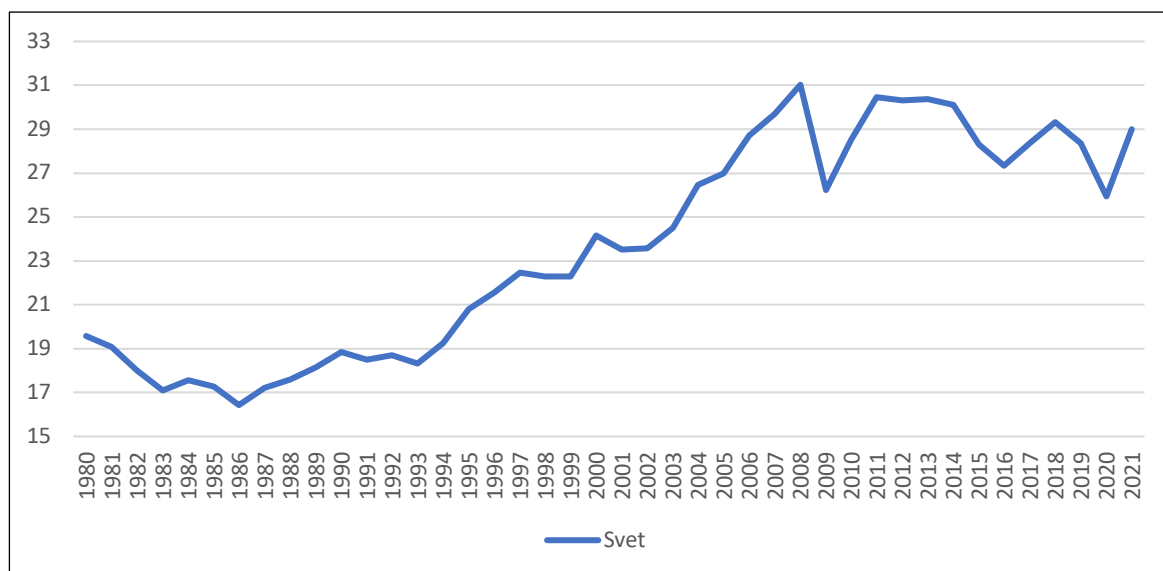
Exportná výkonnosť je meraná podielom exportu výrobkov a služieb na celkovej úrovni HDP:

$$EV = \frac{X}{HDP} \quad (6)$$

Konkurencieschopnosť krajiny je tým vyššia, čím dosahuje vyššiu mieru exportnej výkonnosti, to znamená, že po produkcii danej krajiny je na zahraničných trhoch vysoký dopyt. Platí to najmä pre malé krajiny (Kašťáková, Ružeková, 2019). Na druhej strane importná, resp. dovozná náročnosť predstavuje podiel importu tovarov a služieb vyjadrený k HDP.

Ak sa pozrieme na vývoj exportnej výkonnosti svetovej ekonomiky, vyjadrenú ako podiel exportu tovarov a služieb na svetovom HDP, podľa údajov v grafe 3 vidíme jej dlhodobú stúpajúcu tendenciu. Zatiaľ čo v roku 1980, teda na začiatku sledovaného obdobia, bola exportná výkonnosť svetovej ekonomiky na úrovni približne 19,5 %, za nasledujúcich viac ako 30 rokov, teda do roku 2001, táto hodnota stúpala na 24 %. V ďalších rokoch sa rast ešte zintenzívnil. Svetovému obchodu sa darilo a rast kulminoval v roku 2007. Počas krízového obdobia rokov 2008 a 2009 došlo k prepadu, ktorý bol spôsobený rozsiahlou hospodárskou a finančnou krízou. Po odznení krízy, hodnota otvorenosti následne opäť rástla. V roku 2014 prekročila 30 %. V roku 2020 opäť, vzhľadom ku kríze spojenej celosvetovou pandémiou COVID-19, poklesla pod úroveň 26 %. Avšak v nasledujúcom roku 2021 pozorujeme opätovné mierne oživenie na hodnote takmer 29 % (UNCTAD, 2022).

Graf 3 Vývoj globálnej exportnej výkonnosti krajín (celý svet) v rokoch 1980 – 2021 (v % HDP)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa UNCTAD. 2022.

Na vývoj exportnej výkonnosti vplývajú rôzne faktory z externého i interného ekonomického prostredia. Podľa štúdie (UNCTAD, 2002b) za významný faktor môžeme považovať napríklad *úroveň zdravia makroekonomického prostredia*. Ukázalo sa, že reálny výmenný kurz, ktorý odráža relatívny pohyb cien doma i v zahraničí, má významný vplyv na exportnú výkonnosť krajín s najnižšou výkonnosťou. Značne nadhodnotený reálny výmenný kurz vážne poškodzuje exportnú výkonnosť, zatiaľ čo reálne znehodnotenie o 1 % by mohlo zvýšiť export o 6 až 10 %. Nie je to argument pre konkurenčné devalvácie nominálnych výmenných kurzov, ale skôr to poukazuje na významnosť hľadania produktívnych ziskov pre udržanie vonkajšej konkurencieschopnosti. Nadhodnotená mena sa premieta do priamej straty cenovej konkurencieschopnosti exportujúcich firiem. Táto skutočnosť je obzvlášť dôležitá pre priemyselné tovary a na prácu najnáročnejších tovarov. Oba druhy tovarov sú základnými komponentami exportných košov slabších exportérov, čo naznačuje pravdepodobné nadhodnotenie ich reálnych výmenných kurzov. Na druhej strane, vývozcovia s dobrými výsledkami sa v porovnaní so slabšími výrobcami, spoliehajú na výrobu náročnú na kapitál. Prví môžu trpieť menej ako druhí v dôsledku konkurencieschopnosti vývozných cien, meranej reálnym výmenným kurzom, zatiaľ čo vývozcovia v činnostiach náročnejších na prácu môžu menej trpieť vysokými kapitálovými rentami. Exportéri s dobrou výkonnosťou budú mať pravdepodobnejšie silnejšie postavenie na kapitálovo náročnejších trhoch a môžu čeliť menej agresívnym konkurentom ako exportéri na trhoch výrobkov náročnejších na pracovnú silu. V dôsledku toho možno

očakávať, že ich konkurencieschopnosť bude menej citlivá na malé pohyby reálneho výmenného kurzu a bude relatívne viac závislá od technologickej podstaty ich produkcie, a teda vo veľkej miere od kapitálu. Toto nebude prípad výrobcov vyvážajúcich výrobky s nízkou kvalifikáciou, ktoré sú vysoko nahraditeľné a ktorých dopyt je premenlivý a citlivý na ich cenu. Je tiež preukázané, že reálne úrokové sadzby významne ovplyvňujú vývoznú výkonnosť subjektov s dobrou výkonnosťou, pričom vysoké sadzby zvyšujú náklady výrobcov, a teda majú negatívny vplyv na konkurencieschopnosť vývozu (Fugazza M, 2004).

Ďalším významným faktorom, ktorý má vplyv na úroveň exportnej výkonnosti je stav *rozvoja domácej infraštruktúry v krajine*. Od kvality a dostupnosti infraštruktúry kriticky závisí veľkosť a rast dodávateľskej kapacity krajiny. Hovoríme o stave ciest a prístavov, až po energetiku a telekomunikácie. Vnútna dopravná infraštruktúra zohráva dôležitú úlohu predovšetkým v ranom štádiu rozvoja exportného potenciálu. Limão a Venables svojou empirickou analýzou z roku 2001 poukazujú na fakt, že úroveň obchodných tokov pozorovaných v afrických krajinách je relatívne nízka, predovšetkým vďaka nedostatočnej dopravnej infraštruktúre. Rovnako to platí aj v prípade vnútrozemských krajín, a to z dôvodu ich geografickej nevýhody. Skutočnosť, že v týchto krajinách sa neuskutočňujú podstatné investície do infraštruktúry, by mohla vysvetľovať ich veľmi nízku vzostupnú mobilitu v exportnej výkonnosti. Okrem významného pohľadu geografickej vzdialenosti nemôžeme opomenúť aj tzv. kultúrnu vzdialenosť, ktorá v sebe môže skrývať mnoho, na prvý pohľad neviditeľných bariér obchodu a investovania.

Dôležitú úlohu zohráva aj *stav kvality a vyspelosti inštitucionálneho prostredia krajiny*. Predpokladá sa, že silné inštitúcie zaručia lepšiu ochranu vlastníckych práv, čo sa stáva nevyhnutným, z dôvodu čoraz viac kapitálovo náročnej výroby (Rodrik D, Subramanian and Trebbi F., 2002). Tiež sem radíme efektívnu administratívu a najmä reguláciu. Práve regulácia sa javí ako významný faktor ovplyvňujúci exportnú výkonnosť. Môžeme to pozorovať pri súčasnej celosvetovej energetickej kríze a rapidnému nárastu cien za energie, čo do významnej miery ohrozuje produkciu a následný objem vývozu tovarov spoločností, predovšetkým v prípade priemyselne orientujúcich sa ekonomikách. Do inštitucionálneho prostredia môžeme zaradiť aj úroveň demokratického zriadenia štátu, či politickú stabilitu. Neustále zmeny v politickom prostredí krajiny sú častým dôvodom, prečo sa investori rozhodnú investovať v inej krajine, teda tam, kde je úroveň výskytu takýchto neočakávaných zmien, ktoré so sebou prinášajú nestabilitu a ohrozenie ich podnikateľských plánov, minimálna.

Každý producent dôkladne zvažuje a prehodnocuje *vynaložené náklady*, ktorých súčasťou je tiež *pracovná sila*, jej úroveň produktivity, efektívnosti i dostupnosti. Pri investíciách do oblastí produkcie náročnej na pracovnú silu predstavuje najdôležitejšiu úlohu *cena práce, ale aj štruktúra a dostatočnosť kvalifikácie*. V súčasnej modernej technologickej dobe je kľúčovým faktorom objemu produkcie *zapojenie modernej technológie* a stav jej technologickej vyspelosti.

Štúdia UNCTAD z roku 2002 skúmajúca faktory ovplyvňujúce exportnú výkonnosť krajín podrobnejšie popisuje výrazný *vplyv priamych zahraničných investícií (PZI)* na tejto veličine. Skúsenosti podľa štúdií z viacerých krajín naznačujú, že PZI prispievajú predovšetkým k transformácii zloženia vývozu, resp. k jeho štruktúre. Napríklad je zdokumentované, že prílev priamych zahraničných investícií do Singapuru, resp. do Číny, pomohol výrazne zvýšiť technologický podiel exportu, a to tým, že výrazne podporil rozvoj kapacity exportnej ponuky vrátane odvetví založených na znalostiach. V súlade s týmito skúsenosťami sa v tejto analýze nachádza pozitívny a významný vzťah medzi exportnou výkonnosťou a príspevkom PZI k tvorbe kapitálu na všetkých úrovniach exportnej výkonnosti. Javí sa, že medzi priamymi zahraničnými investíciami a exportnou výkonnosťou existuje vzťah v tvare písmena U. To znamená, že má vplyv predovšetkým v počiatočných štádiách vývoja exportu, ale s postupujúcim vývojom sa tento vzťah oslabuje, aby sa v neskorších štádiách vývoja vývozu opäť posilnil. Tam, kde PZI prispievajú k technologickej modernizácii a štrukturálnemu vývoju exportného sektora v ranom štádiu rozvoja exportného sektora, prispievajú tak aj v neskoršom štádiu.

Exportná výkonnosť je pozitívne ovplyvnená medziodvetvovou diverzifikáciou medzi slabo fungujúcimi odvetviami a vnútrosektorovou diverzifikáciou medzi odvetviami s lepšou výkonnosťou. V rámci tejto interakcie sa zdá, že PZI smerujú k inovačným činnostiam v rámci už existujúceho sektora. Spomenutá štúdia poukazuje na záver, že kapacitné obmedzenia ponuky exportu by sa mohli riešiť aj zlepšením technologickej úrovne produkcie na export, čo naznačuje pozitívny vplyv príspevku PZI k tvorbe kapitálu na exportnú výkonnosť. Vplyvom priamych zahraničných investícií na exportnú výkonnosť sa budeme podrobnejšie zaoberať v ďalších častiach tejto dizertačnej práce.

1.3 Vymedzenie priamych zahraničných investícií

V posledných desaťročiach sme svedkami razantného vzostupu tokov medzinárodného kapitálu, čo je predpokladom rozvoja globálnych podnikových sietí svetového hospodárstva. Nepretržite dochádza k transferom miliárd USD, ktorých majitelia sa snažia nájsť nové, ekonomicky atraktívne možnosti ich zhodnotenia. (Ferenčíková 2013). Medzinárodné finančné trhy sa v dôsledku narastajúcej liberalizácie vyvinuli do globálneho integrovaného rámca. Táto následná integrácia, podnietená narastajúcim konkurenčným súperením medzi jednotlivými účastníkmi trhu, viedla k zavedeniu nových finančných nástrojov so širokou prístupnosťou na medzinárodné trhy a nižšími transakčnými nákladmi, čo prilákalo investorov rôznych národností a štátov.

Priame zahraničné investície, ako významný element procesu globalizácie svetového hospodárstva, sú hnacou silou zamestnanosti, technologického pokroku, transferu know-how, rastu produktivity a vo finálnom dôsledku aj zrýchlenia a udržania dlhodobého hospodárskeho rastu krajiny. Zohrávajú rozhodujúcu úlohu pri vypĺňaní medzier v oblasti financií, devíz, investícií a daňových príjmov. Pomáhajú ekonomikám prekonať prílišnú závislosť od prírodných zdrojov sa stávajú silným katalyzátorom hospodárskej diverzifikácie krajiny, pričom sú kľúčovým zdrojom dlhodobého kapitálu.

Odborná literatúra rozlišuje v teoretickej rovine investícií dve základné formy PZI, a to spomínané *priame zahraničné investície* a *portfóliové investície*. Uvedené termíny môžeme zjednodušene rozlíšiť úrovňou zapojenia do rozhodovania, či riadenia spoločnosti. Pri portfóliových investíciách dochádza k nákupu cenných papierov v zahraničí, ale investor v tomto prípade nemá snahu podieľať sa na ovládaní, či riadení spoločnosti. Jeho úmyslom je krátkodobo a najefektívnejšie investovať prostredníctvom vkladu kapitálu a získať následné výnosy, ktoré mu z vlastníctva vyplynú. Naopak v prípade priamych zahraničných investícií má investor reálny záujem kontrolovať spoločnosť, do ktorej investoval, teda participovať na jej riadení a manažmente. Aj priame zahraničné investície je možné realizovať prostredníctvom nákupu cenných papierov, no v takom prípade musí ísť o dlhodobý vzťah medzi investorom a danou zahraničnou spoločnosťou.

PZI môžeme definovať ako kategóriu medzinárodných investícií, ktorá predstavuje zámer určitého subjektu, ktorý je rezidentom jednej ekonomiky (tzv. priamy investor), získať trvalý podiel v spoločnosti v inej ekonomike (tzv. podnik priamej investície) (MMF, 2021).

Nasledujúci obrázok 1 nám ponúka súhrnný prehľad rozdielov medzi spomínanými priamymi zahraničnými investíciami a portfóliovými investíciami.

Obrázok 1 **Komparácia priamych zahraničných investícií a portfóliových investícií**

Priame zahraničné investície	Portfóliové zahraničné investície
• vlastníctvo min. 10 % akcií spoločnosti alebo hlasovacích práv • investormi sú subjekty snažiace sa dosiahnuť zisk, vytvárajúce finančný kapitál vo vnútri spoločnosti • dlhodobý záujem na riadení spoločnosti • výrazný stupeň vplyvu investora na riadení podniku	• investori sa zaujímajú predovšetkým o finančný zisk z investície • investície zahŕňajú množstvo nástrojov, ktoré sú obchodovateľné • investor hľadá najvyšší výnos • krátkodobý časový horizont • ľahký transfer kapitálu • nižší stupeň transparentnosti realizovaných transakcií

Prameň: Vlastné spracovanie na základe BALÁŽ, P. a kol. 2010

V Slovenskej republike upravuje priame zahraničné investície tzv. devízový zákon č. 202/1995 Z.z. v znení neskorších predpisov. Stanovuje štyri základné kategórie, resp. formy investovania, ktoré považuje za priamu zahraničnú investíciu (Zbierka zákonov SR, Devízový zákon, 1995).

PZI môžeme vo všeobecnosti opísať prostredníctvom ich troch základných podôb, a to kúpa už existujúcej spoločnosti ako celku, založenie, resp. výstavba úplne novej spoločnosti v zahraničí, v tomto prípade hovoríme o investícii na zelenej lúke alebo zlúčenie s miestnou už existujúcou zahraničnou firmou.

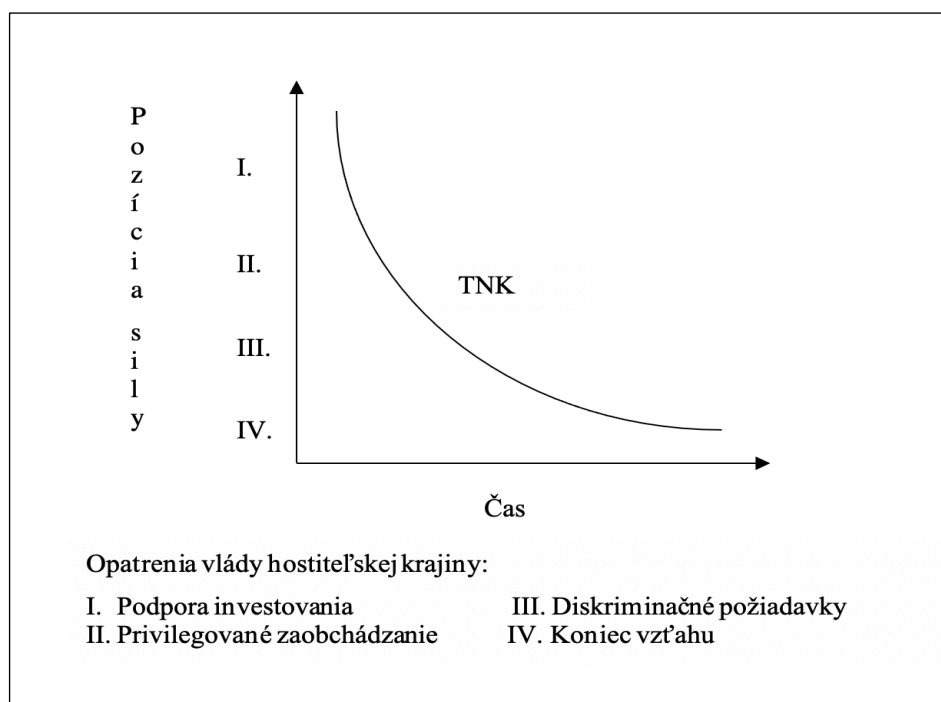
1.3.1 Efekty priamych zahraničných investícií

Začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia sa prístup vlád mnohých svetových krajín k novým zahraničným investíciám začínal meniť. Dovtedy bol postoj k nim kritický. Tento proces vo viacerých štátoch podporila aj transformácia ich ekonomík, čoho je typickým príkladom Čína, India, Vietnam, Mexiko i stredná a východná Európa, do ktorej spadá aj Slovenská republika. Vlády spomínaných krajín častejšie považovali PZI za nástroj na zvyšovanie konkurencieschopnosti vlastných zdrojov. Pri detailnejšom skúmaní PZI je zrejmé, že pozitívne, no aj negatívne vplyvajú na ekonomické, politické aj sociálne aspekty hostiteľského i domáceho štátu. Ich pôsobenie môže byť okamžité i s určitým časovým oneskorením. Za kľúčové efekty radíme *vplyv na národný dôchodok, vplyv na obchodnú*

bilanciu, vplyv na zamestnanosť, sociálne a politické konzekvencie, pôsobenie na hospodársku štruktúru ekonomiky aj pôsobenie na národnú suverenitu štátu. (Ferenčíková, S. Michník, L. Šesták, J. 1997). Základnou požiadavkou hostiteľskej krajiny je, aby prínosy zo zahraničných investícií boli vyššie, ako náklady vynaložené na ich príchod a ďalšie aspekty spojené s ich činnosťou, a aby mali pozitívny vplyv na národný dôchodok. Dôraz sa klade na rast produktivity z rozsahu výroby, rastu exportu a substitúcii importov. Keďže nie zakaždým je zahraničná investícia prínosom, môže do určitej miery vplývať na hostiteľskú krajinu negatívne, argumentov pre a proti priamym zahraničným investíciám je mnoho. Pozitívne i negatívne efekty z PZI sa pre investora i krajinu hostiteľa zahraničnej investície vyvíjajú v čase tak, ako sa mení aj ich vzťah založený na relatívnej sile zainteresovaných strán.

Z nasledujúceho grafu 4 môžeme pozorovať, že nadnárodná silná korporácia má najväčšiu silu v počiatočnej negociačnej fáze, kedy spravidla požaduje rôzne štátom poskytujúce výhody napríklad v podobe daňových úľav a iné.

Graf 4 Vzťah medzi transnacionálnou korporáciou (TNK) a hostiteľskou krajinou

Prameň: Vlastné spracovanie podľa Ferenčíková, Michník, Šesták. 1997.

Po tom, čo investor vstúpi do krajiny, vláda je spokojná, že v konkurenčnom boji o prilákanie investície s ostatnými investíciami vyhrala a domnieva sa, že výhody z nej sú väčšie, ako pre investora. Investor zostáva v hostiteľskej krajine dovtedy, kým náklady na

dezinvestovanie, teda odchod z krajiny sú väčšie, ako náklady na meniace sa podmienky a špecifické požiadavky vlády hostiteľskej krajiny. Často ide o rôzne kontrolné opatrenia. Zo špecifických požiadaviek môžeme spomenúť obmedzenia repatriácie zisku, či požiadavky na rast exportnej schopnosti (Newton, 2001). V prebiehajúcom časovom horizonte sa prístup vlády k investorom mení, pričom obidve strany sa snažia pre seba získať čo najvyššie výhody. Zahraničný investor pozitívne pôsobí na tvorbu národného dôchodku hostiteľskej ekonomiky. Obohacuje import o svoju pridanú hodnotu a tvorí profit, ktorý podlieha zdaňovaniu. Pre vyčíslenie národného dôchodku môžeme použiť nasledujúci vzorec (Root, F.R. 1990):

$$\text{Čistý prínos/náklad PZI} = \frac{(F+R'+T)-N+L}{E} \quad (7)$$

Kde:

F = platby za produkčné faktory

R' = zisk po zdanení

T = daň z príjmu

N = náklady stratených príležitostí miestnych produkčných faktorov

L = nepriamy úžitok

E = platby za zahraničné produkčné faktory

Ak je výsledkom hodnota väčšie ako 1, prínosy z investície sú väčšie ako náklady. V takom prípade má zahraničná investícia priaznivý vplyv na národný dôchodok. Investície rovnako vplývajú na vývoj ekonomického rastu hostiteľského štátu, ako príspevok k HDP. Investície podnecujú vznik vývozných príležitostí na nových trhoch, ako aj výhodný dovoz tovarov, či iných produkčných surovín. Zahraniční investori stimulujú tlak na kvalitu aj cenu, čím vytvárajú konkurenčné prostredie.

Významný vplyv majú priame zahraničné investície na *platobnú bilanciu* hostiteľskej, ale aj materskej krajiny prostredníctvom prílevu a odlevu tovarových i finančných tokov. Výrazným spôsobom vplývajú na rast exportu, a to prostredníctvom konkurenčnej produkcie a využívaniu zabehnutých distribučných kanálov, ktoré doteraz neboli k dispozícii. PZI krátkodobo ovplyvňujú aj kapitálový účet platobnej bilancie. Na strane druhej dividendy a úroky, poplatky za licencie, transferové ceny a vyhýbanie sa daniam znamenajú odliv kapitálových a peňažných tokov z hostiteľskej krajiny.

Pri ekonomicky slabšie rozvinutých štátov je častým problémom vznik tzv. duálnej hospodárskej štruktúry. Paralelne tak existuje tradičné, do čiastočnej miery zaostalé domáce hospodárstvo a moderné, ktoré je vo vlastníctve zahraničných investorov. Navzájom sú prepojené veľmi slabo, preto domáca ekonomika nezískava profit v dostatočnej miere

z multiplikačných efektov PZI. Vďaka reguláciám PZI môžu vlády hostiteľských krajín ovplyvňovať regionálny rozvoj, čím vlády sledujú svoje zábery v regiónoch. Najčastejšie prostredníctvom odstupňovania výšky stimulov, či daňových úľav podľa jednotlivých teritórií. Zahraniční investor svoju investíciu však posudzuje z dlhodobého hľadiska, pričom do úvahy berie kvalitu a dostupnosť infraštruktúry i vzdialenosť odbytových trhov, preto svoje pôsobenie často koncentrujú len do ich strategicky vybraných miest. Ako sme už uviedli, PZI ovplyvňujú hospodársku štruktúru, a to aj prostredníctvom transferu know-how, technologických zariadení i cenných manažérskych zručností (Ferenčíková, S. Michník, Ľ. Šesták, J. 1997).

Vo všeobecnosti platí, že PZI majú značný vplyv na *rast zamestnanosti*, čo je nepopierateľný fakt. Často však dochádza k nahradzovaniu pracovnej sily novými, modernými technológiami, ktoré zahraničný investor do krajiny dovezie. Toto platí predovšetkým pre rozvojové krajiny. Vedľajším a žiadaným efektom je, že popritom rastie odborná úroveň pracovnej sily, čím sa zvyšuje pracovná morálka i produktivita. Nepriaznivým vplyvom na domáce podniky môže byť zvýšená konkurencia na trhu pracovnej sily, keďže zahraničné spoločnosti často ponúkajú výhodnejšie pracovné a atraktívnejšie platobné podmienky.

Rizikom pri príleve PZI môže byť aj hospodárska a postupne aj politická závislosť od krajiny z ktorej významné investície pochádzajú, čo naznačuje možný negatívny *vplyv na národnú suverenu* krajiny. Väčšina investícií je realizovaná cez nadnárodné korporácie, ktoré disponujú výraznou ekonomickou silou a politickým vplyvom. Hostiteľské krajiny sa tak obávajú o stratu autonómie a nezávislej politiky. Zo sociálnych dopadov je tiež dôležité spomenúť príchod novej kultúry, spotrebiteľského správania i životného štýlu. V neposlednom rade je dôležité spomenúť aj vplyv zahraničných investícií na *vývoj životného prostredia*. Platí vzťah, pri ktorom s rastom produkcie rastie aj záťaž na životné prostredie. Na druhej strane súčasné moderné zahraničné spoločnosti sa snažia o dosahovanie vysokých environmentálnych štandardov a podmienok. Plne si uvedomujú, že vytvorením imidžu ochrancu životného prostredia si udržia dobré vzťahy s vládou a získajú priazeň u domácich spotrebiteľov.

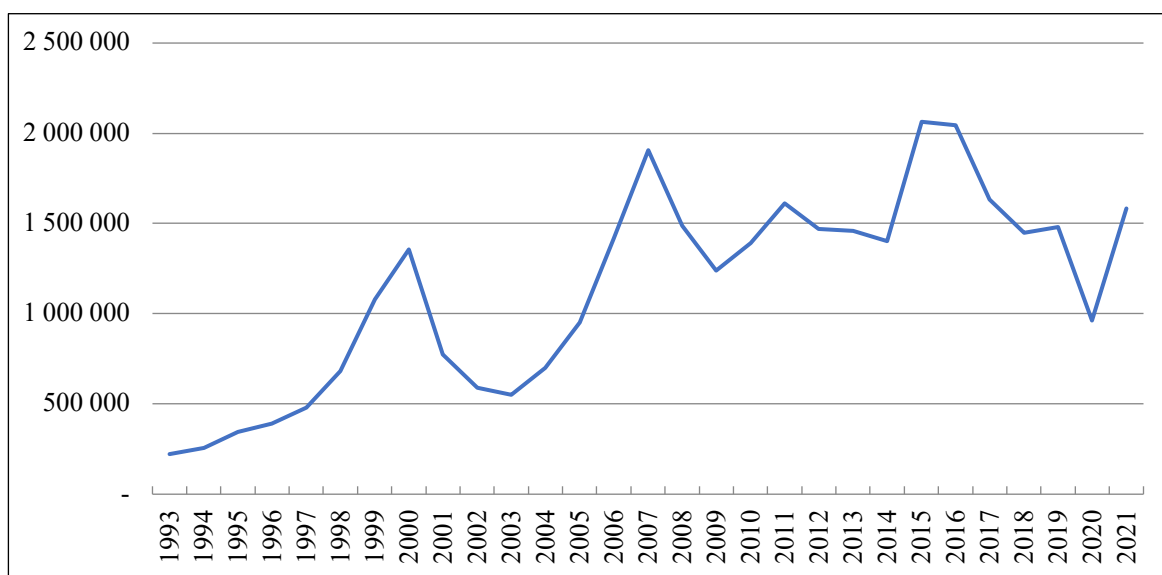
Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že priame zahraničné investície majú značný vplyv na materský aj hostiteľský štát, a to v závislosti od veľkosti zrealizovanej investície, úspechu presadenia sa na zahraničnom trhu, vonkajších aspektov ekonomického prostredia i vnútorných podmienok prijímateľa investícií a investora (Ferenčíková, S. Michník, Ľ. Šesták, J. 1997).

1.3.2 Vývoj globálnych tokov priamych zahraničných investícií

Význam priamych zahraničných investícií začal narastať po skončení druhej svetovej vojny, kedy začínajúce transnacionálne korporácie (ďalej TNK) odštartovali prvotný, no doteraz neustále narastajúci proces globálneho investovania, aj keď o prvom ozajstnom „boome“ zahraničných investícií hovoríme až v 80-tych a 90-tych rokoch 20. storočia.

Celosvetové toky priamych zahraničných investícií za obdobie rokov 1984 až 1987 narástli na trojnásobnú hodnotu. Koncom 80-tych rokov už celkové toky PZI dosiahli úroveň 196 mld. USD. Hranicu 200 mld. sa podarilo prekonať v roku 1990. Väčšina z investícií v tom čase smerovala do priemyselne vyspelých štátov. Len pätina z tokov priamych zahraničných investícií prúdila do rozvojových krajín, pričom krajiny Afriky boli na tom suverénne najhoršie (Lipková, 2011). Ďalší výrazný vzostup pozorujeme už v nasledujúcich rokoch 1997 až 2000, kedy bola dosiahnutá prvá úroveň investícií s hodnotou 1 357 mld. USD. Za jedno desaťročie tak došlo k 6,5 násobnému nárastu celkových tokov priamych zahraničných investícií, čo dokumentuje aj graf 5.

Graf 5 Vývoj celosvetového toku prílevu priamych zahraničných investícií v rokoch 1993 - 2021 (v mil. USD)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov UNCTAD. 2021.

K tomuto razantnému vzostupu napomohla priaznivá celosvetová hospodárska situácia. Globálny hospodársky rast zažíval najdlhšie vlnu konjunktúry za posledných desať rokov. Prvenstvo z pomedzi štátov patrilo Spojeným štátom americkým. Ich ekonomika zažívala najdlhšie obdobie rastu minulého storočia, čo tunajším transnacionálnym

korporáciám vytváralo výhodné podmienky na realizáciu rozsiahlych akvizícií a fúzií, ktoré tvorili vyše 75 % celkových priamych zahraničných investícií.

Razantný rast investícií bol veľmi úzko prepojený s rastom investícií do high-tech i telekomunikačných odvetví za účasti rastu svetových trhov akcií (MMF, 2002). Od prelomu milénia sa nasledujúce roky niesli v duchu značného poklesu, a to až o 60 %. Situácia sa v roku 2003 pomyselne vrátila približne do roku 1998 (Krugman, Obstfeld, Melitz, 2015). Zostup však netrval dlho, už od roku 2004 pozorujeme oživenie, pričom za tri nasledujúce roky zaznamenávame ďalší vrchol zahraničných investícií na hodnote 1 905 mld. USD. Toky globálnych priamych zahraničných investícií dosiahli historické maximum, ktoré bolo ekvivalentné viac ako 16 % vtedajšej svetovej tvorby hrubého fixného kapitálu.³

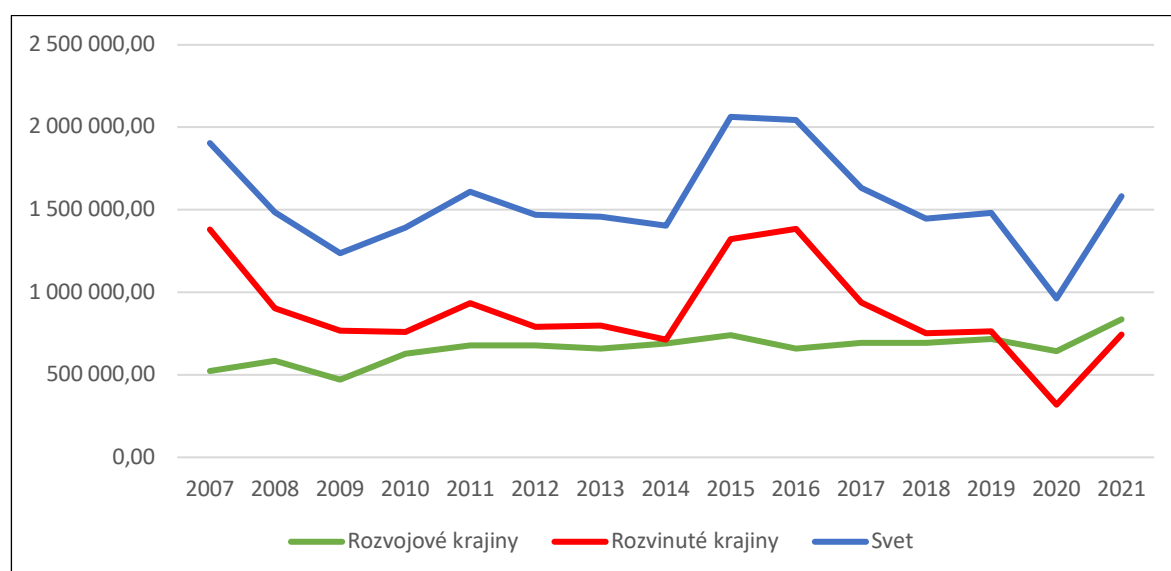
Nasledujúce roky sa niesli v znamení dopadov globálnej finančnej, neskôr tiež hospodárskej krízy, ktorá razantne zasiahla do všetkých oblastí ekonomického života. Spoločne s následným svetovým kolapsom hodnoty nehnuteľností, trhov akcií, spotrebiteľskej dôvery, celkovej produkcie, prístupu k úverom a globálneho obchodovania začali klesať aj svetové toky priamych zahraničných investícií, a to o 20 % v roku 2008. V nasledujúcom roku 2009 poklesla celosvetová výroba prvýkrát za posledných 60 rokov, pričom došlo k opätovnému poklesu aj prílevu priamych zahraničných investícií o ďalších približne 16 %. Tento výrazný pokles tokov zahraničných investícií možno pripísať trom faktorom (UNCTAD, 2009). Po prvé, celosvetová finančná kríza viedla k značnému obmedzeniu likvidity pre transnárodné korporácie na celom svete, pretože prístup k úverom sa sťažil a podnikové súvahy sa zhoršili. Po druhé, tradične silné vzájomné prepojenie ekonomického rastu a tokmi PZI znamená, že svetové spomalenie, najmä v rozvinutých krajinách, znížilo chuť nadnárodných korporácií po nových investíciách v zahraničí. Po tretie, kríza s najväčšou pravdepodobnosťou podporila opatrnejší prístup manažérov, čo viedlo k odklonu od vysokorizikových projektov, ako je napríklad dlhodobá infraštruktúra k bezpečnejším aktívam, často štátnym dlhopisom (Alfaro, Chen, 2010).

Okrem značného poklesu fúzií a akvizícií došlo aj k zníženiu investícií na zelenej lúke, vo forme priamych zahraničných investícií. Táto podoba PZI prevláda na rozvíjajúcich sa trhoch a tie počas rokov 2008 a 2009 klesli o 15 %. V roku 2010 však prílev zahraničných investícií začal opäť rásť, z väčšej časti poháňaný silným výkonom Latinskej Ameriky i

³ Suma kapitálových výdavkov (okrem odpisov) na stroje a zariadenia, nehnuteľnosti, pozemky a iný majetok, vzťahujúca sa tak pre jednotlivú spoločnosť, ako aj pre celú ekonomiku. V porovnaní s HDP predstavuje pomer investícií k HDP vypočítaného výdavkovou metódou v národnej ekonomike.

Ázie. Ako môžeme na nasledujúcom grafe 6 pozorovať, do rozvojových krajín v tom čase prúdilo celkovo viac ako 50 % svetových tokov priamych zahraničných investícií vo svete. Za významné lokality z pohľadu prílevu PZI možno považovať krajiny Združenie národov juhovýchodnej Ázie (ďalej ASEAN), kde bol zaznamenaný viac než dvojnásobne väčší prílev investícií ako v predchádzajúcom roku. Dôvodom boli najmä nízke vstupné produkčné náklady (Vietnam i Indonézia), čo spôsobilo vzostup atraktivity týchto krajín pre TNK. No netrvalo to dlho. Globálne priame zahraničné investície v roku 2012 opäť klesli, a to o 18 %. Tento prudší pokles bol v ostrom kontraste s ďalšími kľúčovými ekonomickými ukazovateľmi. Hrubý domáci produkt, medzinárodný obchod i zamestnanosť zaznamenali celosvetovo pozitívny rast. Ekonomická nestabilita a politická neistota v mnohých hlavných ekonomikách vyvolali medzi investormi opatrnosť.

Graf 6 Vývoj celosvetového toku prílevu PZI podľa stupňa rozvinutosti krajín v rokoch 2007 - 2021 (v mil. USD)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov UNCTAD. 2021.

Okrem toho mnohé nadnárodné korporácie reprofílizovali svoje investície v zámorí, a to aj prostredníctvom reštrukturalizácie aktív, odpredaja, či premiestnenia. Cesta k oživeniu zahraničných investícií po globálnej kríze bola hrbol'atá a trvala dlhšie, ako sa očakávalo (UNCTAD, 2012). Oživenie PZI v roku 2015 bolo silné, ale chýbal mu produktívny dopad. Nárast PZI bol opäť trochu v rozpore s globálnym makroekonomickým prostredím, ktorému dominoval spomaľujúci rast v rozvíjajúcich sa ekonomikách trhov a prudký pokles cien komodít. Hlavným vysvetlením tejto opätovnej zdanlivej nekonzistentnosti bol prudkým nárastom cezhraničných fúzií a akvizícií, najmä v rozvinutých ekonomikách. Rozvojové krajiny predstavovali v danom roku polovičný podiel

z desiatich najväčších ekonomík vystupujúcich v pozícii hostiteľskej krajiny PZI (UNCTAD, 2016). To však bol doposiaľ posledný výraznejší vzostupový trend celosvetových tokov priamych zahraničných investícií. Nasledujúce roky nesúce sa v negatívnom cykle viacerí ekonómovia pripisujú problém výrazného poklesu miery návratnosti investícií. V roku 2017 globálna miera návratnosti prichádzajúcich PZI klesla na 6,7 %, pričom sadzby návratnosti zostali vyššie v rozvojových a transformujúcich sa ekonomikách. Z grafu 6 je zrejmé, že toky PZI prudko klesli rovnako vo vyspelých aj rozvinutých krajinách, pričom investície do rozvojových krajín zostali stabilné. V dôsledku toho rozvojové krajiny mali v roku 2017 rastúci podiel na celosvetovom príleve priamych zahraničných investícií a absorbovali 47 % z celkového počtu v porovnaní s 36 % v roku 2016 (UNCTAD, 2017).

S príchodom 4. priemyselnej revolúcie, kedy automatizácia a robotizácia začínala byť už bežnou súčasťou produkčného procesu, lacná pracovná sila, ako významný element rozvojových ekonomík, postupne prestávala byť pre TNK najdôležitejším determinantom pri rozhodovaní sa o výbere hostiteľskej krajiny. TNK práve naopak začínali výraznejšie uprednostňovať do významnej miery ekonomiky, ktoré ponúkali atraktívnejšie podmienky z pohľadu efektívnosti dodávania vysokokvalitných tovarov i flexibilnejšie produkčné procesy (UNCTAD, 2018). V roku 2019 poukázali rôzne svetové organizácie na význam stanovenia väčšieho dôrazu na dodržiavanie klimatických opatrení, čo má postupne viesť k rastu investícií udržateľných aj z dlhodobého hľadiska.

Významným míľnikom, ktorý rapídne ovplyvnil vývoj celosvetových investícií, bol príchod pandémie Covid-19. Globálne toky zahraničných investícií medziročne klesli v roku 2020 o 35 % z 1,5 bilióna USD na 1 bilión USD v roku 2019. Protipandemické opatrenia na celom svete spomalili existujúce investičné projekty a viedli viaceré nadnárodné korporácie k prehodnoteniu nových projektov. Pokles zasiahol najmä rozvinuté ekonomiky, kde PZI klesli až o 58 %. V rozvojových ekonomikách sa PZI znížili o miernejších 8 %, najmä kvôli odolným tokom v Ázii. Globálna stagnácia projektových aktivít v kombinácii so spomalením cezhraničných fúzií a akvizícií viedli k prepadu tokov aj kapitálových investícií a to o viac ako 50 %. Pri poklese ziskov nadnárodných korporácií v priemere o 36 % sa znížil aj reinvestovaný zisk zahraničných afiliácií, teda významnej súčasti priamych zahraničných investícií v bežnom období. Vplyv pandémie na globálne toky zahraničných investícií narastal prevažne v prvej polovici roku 2020. V druhej polovici sa z veľkej časti obnovili cezhraničné fúzie a akvizície a medzinárodné projekty projektového

financovania. Investície na zelenej lúke, dôležitejšie pre rozvojové krajiny, však pokračovali v negatívnom trende počas celého roku 2020. Relatívne mierne oživenie globálnych priamych zahraničných investícií za rok 2021 odráža pretrvávajúcu neistotu v súvislosti s prístupom k vakcínam, objavením sa nových vírusových mutácií a oneskorením pri opätovnom otvorení hospodárskych sektorov (UNCTAD, 2021). Rok 2022 priniesol neočakávané výzvy v celosvetovom meradle v podobe rusko-ukrajinského konfliktu a s ním spojené nové sankcie, či potravinovú a energetickú krízu i rapídny nárast inflácie. Všetky tieto faktory vedú k investičnej neistote, a preto sa očakáva, že na vývoj celosvetových tokov priamych zahraničných investícií budú mať negatívny dopad. Hoci spomínaná pandémia alebo dopady vojenského konfliktu spomalili trend rastúcich investícií do oblasti ochrany svetovej klímy, je jasné, že tento trend bude mať každým rokom rastúcu tendenciu. Už od roku 2015, kedy OSN prijala tzv. ciele udržateľného rozvoja, svetové investície v oblasti ochrany klímy postupne naberali na svojej popularite. V roku 2021 takéto investície dosiahli dvakrát vyšší objem ako v roku 2019. Najväčšie investície týkajúce sa ochrany životného prostredia smerujú do oblasti obnoviteľnej energie. Napriek tomu, že objem investícií zameraných na zmiernenie dopadov klimatických zmien narastá, značná časť z nich zostáva v rozvinutých ekonomikách a len minimálne množstvo smeruje aj do rozvojových krajín (UNCTAD, 2022).

1.4 Prehľad empirickej literatúry skúmanej problematiky

Prudký nárast PZI a medzinárodného obchodu v posledných desaťročiach, pri nestabilite ich tokov, podnietil záujem o preskúmanie ich vzájomného vzťahu, o čom svedčí aj rastúca báza teoretickej a empirickej literatúry v tejto oblasti. Krajiny si naplno uvedomujú potenciálne výhody priamych zahraničných investícií, preto sa vlády jednotlivých krajín čoraz viac snažia o ich prilákanie a ponúkajú pritom značné stimuly, ktoré majú investorov motivovať k realizácii investícií v danej ekonomike. Dôkazy o exportných účinkoch priamych zahraničných investícií však zostávajú stále nejednoznačné rovnako ako aj ich opodstatnenosť vyššie uvedených politík hostiteľskej krajiny. Ako sme už uviedli, teória predpovedá pozitívne, ako aj negatívne efekty priamych zahraničných investícií na hodnoty exportu. Teoretická polemika, ako aj fakt či je záujem vlád o získanie investícií opodstatnený, vedie k množeniu empirických výskumov, ktoré tento problém skúmajú. Doteraz evidujeme niekoľko pokusov zhodnotiť stav existujúcej empirickej literatúry skúmajúcej vzťah medzi priamymi zahraničnými investíciami a exportom.

Všeobecná ekonomická teória jednoznačne neidentifikuje vzájomný vzťah medzi PZI a exportom. Mundell (1957) sa vo svojej práci zaoberal skúmaním tohto vzťahu na predpokladoch neoklasickej Heckscher-Ohlin-Samuelsonovej teórie (H-O-S), kde toky priamych zahraničných investícií závisia od rozdielov v cenách výrobných faktorov a dotáciách na faktory medzi krajinami. S rastúcou mobilitou medzinárodných výrobných faktorov sa tieto rozdiely zmenšujú. Záverom jeho skúmania bolo, že mobilita kapitálu poháňaná priamymi zahraničnými investíciami predstavuje dokonalú náhradu za vývoz.

Takzvané „učenie sa exportom“ je úzko súvisiaci pojem, ktorý je dôležité uviesť už na začiatku skúmania a následného vysvetlenia vplyvu priamych zahraničných investícií na export hostiteľskej krajiny. Firmy sa samy rozhodujú, či sa stanú exportérmi, pričom svoje rozhodnutie odvádzajú od ich produkčnej výkonnosti. Nadobudnutím skúseností spojených s realizáciou exportných operácií zlepšujú svoju exportnú konkurencieschopnosť na zahraničných trhoch. Táto skutočnosť špeciálne zdôrazňuje dôležitosť poskytovania výraznej podpory vývozu domácim firmám s cieľom zlepšiť ich efektívnosť (Clerides et al., 1998). Empirické dôkazy o učení exportovaním boli skúmané v analýze vykonanej Martinsom a Yangom (2009), ktorá naznačuje, že export má vo všeobecnosti pozitívny vplyv na produktivitu a že tento efekt je výraznejší v rozvojových krajinách. Niektoré kritické štúdie však uvádzajú aj možné negatívne účinky nadnárodných spoločností na vlastný export hostiteľských ekonomík. Napríklad Saggi (2002) tvrdil, že priame zahraničné investície môžu viesť k transferu technológií nižšej kvality a že nadnárodné spoločnosti majú motiváciu obmedziť pozitívne presahy, aby mohli úspešne konkurovať domácim firmám v hostiteľskej krajine. Takýto výsledok je pravdepodobnejší, ak medzi domácou a hostiteľskou krajinou existuje technologická priepasť a ak hostiteľskej krajine chýba absorpčná kapacita na podporu vnútorných investícií (Gorg & Greenaway, 2016). V prípade viacerých krajín CEE zohrali a naďalej zohrávajú PZI významnú úlohu v ekonomickom rozvoji, konkrétne pri posilňovaní ich exportnej výkonnosti. (Baláž a kol., 2020).

Helpman a kol. (2003) poukazujú, na to, že je potrebné brať do úvahy komplementárny a substitučný vzťah medzi investíciami a exportom. Ide o otázku, ktorá súvisí s typom jednotlivých PZI. Väčšina makroekonomických modelov je založená na modeloch všeobecnej rovnováhy, kedy vzťah medzi týmito dvoma premennými môžeme analyzovať z perspektívy domovskej, ako aj hostiteľskej krajiny (Kojima, 1973; Mundell, 1957). Na základe výsledkov vykonaných empirických štúdií sa pri komplementárnom vzťahu ukazuje skôr pozitívny vplyv investícií na vývoz hostiteľskej krajiny, pričom pri substitučnom vzťahu hovoríme o žiadnom, alebo skôr negatívnom vplyve.

Zhang a Song (2000) v skúmali dopad prílevu priamych zahraničných investícií na čínsky export v období rokov 1986 – 1997. Na základe ich výpočtov dospeli k záveru, že prílev priamych zahraničných investícií nepochybne zohráva dôležitú úlohu pri podpore čínskeho vývozu. Pri výpočte korelačného koeficientu pomocou jednoduchého regresného modelu našli medzi danými veličinami silnú závislosť. V tomto ich publikovanom výstupe sa konkrétne zistilo, že v rámci čínskej ekonomiky 1 % zmena úrovne PZI v predchádzajúcom roku je spojená s 0,29 % zvýšením vývozu v budúcom roku. Fabry (2001) pomocou bivariatného Grangerovho testu kauzality⁴ pozoroval kauzálny vzťah medzi PZI a exportom na skupine 10 štátov z regiónu strednej a východnej Európy. Na základe výsledkov tohto testu poukázal na to, že vzťah PZI a exportu v danom prípade nebol zistený, na druhej strane existoval vzťah medzi PZI a ekonomickým rastom. Naopak štúdia Pacheco Lopéza (2004) testovaním preukázala obojsmernú príčinnú súvislosť medzi priamymi zahraničnými investíciami a vývozom v Mexiku, kde sa zistilo, že vývoz stimuluje PZI a PZI na druhej strane stimuluje vývoz. Dôležitým aspektom skúmaného vzájomného vzťahu PZI a exportnej výkonnosti je úroveň ekonomického rozvoja hostiteľskej krajiny. Ide o obzvlášť dôležitú otázku pri predpovedaní potenciálu vedľajších účinkov v hostiteľskej krajine (Görg, Greenaway, 2016). Nižšia úroveň ekonomickej rozvinutosti krajiny predpokladá väčšie možnosti pre nové a rýchlo rozvíjajúce sa technologické inovácie, ako vedľajšie efekty v rámci zahraničných investícií. Táto teória bola rozšírená na problém exportných efektov priamych zahraničných investícií, ktoré sa prejavujú pozitívnejšie v menej rozvinutej hostiteľskej krajine (Brouthers, Werner, Wilkinson, 1996).

Podľa Černá a kol. (2022) je exportný potenciál domácich spoločností do značnej miery závislý od kvalitatívnej účasti domácich spoločností v globálnych hodnotových reťazcoch, v ktorých dominujú najväčšie nadnárodné spoločnosti pôsobiace v regióne strednej a východnej Európy. Napriek tomu už skoršie štúdie hodnotiace vplyv nadnárodných spoločností etablovaných v regióne dokázali, že prílev PZI masívne prispel k rastu exportu mnohých krajín strednej a východnej Európy (Ferenčíková, 2007). Autora podporuje fakt, že kvalita produktov spolu s využívaním distribučných sietí zahraničných materských spoločností viedla aj k vyššiemu exportu na zahraničné trhy. Rast exportu sa často považuje za dôkaz zvýšenej konkurencieschopnosti a úspešného prechodu k trhovu orientovaným firmám.

⁴ Grangerov test kauzality (podmienitosti) je test používaný na rozhodnutie o vzájomnom ovplyvnení časových radov pomenovaný po britskom ekonómovi C. W. J. Grangerovi. Prvýkrát spomínaný v roku 1969.

Čo sa týka zahraničného obchodu a vplyvu na platobnú bilanciu, viacerí autori zdôrazňujú vedľajší efekt prílevu PZI, ktorý vedie k zníženiu deficitu bežného účtu, avšak za predpokladu, že exportnú výkonnosť budú ťahať aj domáce firmy (Shengelia, Kirkitadze, 2020). Takéto PZI stimulujú odstraňovanie chudoby v hostiteľskej krajine niekoľkými spôsobmi. Keď takýto typ PZI prúdi do prijímajúcej krajiny, vláda hostiteľskej krajiny im môže venovať viac pozornosti ako tomu, ako v budúcnosti splácať svoje dlhy. Takéto investície na zelenej lúke sa vyznačujú dôležitými účinkami na hostiteľskú krajinu, ktoré sú charakteristické pre investície na zelenej lúke, ak sa realizujú v sektore, ktorý využíva značné množstvo pracovnej sily. Okrem toho v niektorých prípadoch takéto investície na zelenej lúke vo väčšej miere podporujú rozvoj hostiteľskej krajiny. PZI v tomto prípade výrazne stimulujú ekonomický rast hostiteľskej krajiny (Shengelia, Kirkitadze, 2020). PZI tiež vytvárajú faktory, ktoré zvyšujú exportnú aktivitu v hostiteľskej krajine, hoci táto aktivita nemusí v dôsledku týchto faktorov trvať dlho. vo vyspelých krajinách zohrávajú pozitívnu úlohu tak PZI, ktoré do týchto krajín prichádzajú, ako aj PZI, ktoré z týchto krajín odchádzajú, vďaka čomu môžu rozvinuté a rozvojové krajiny nadviazať úzku spoluprácu pri uskutočňovaní PZI. Dôležitým argumentom a príkladom hodným nasledovania je čínska ekonomika, ktorú viacerí autori uvádzajú ako príklad úspešného zapojenia domácich firiem na základe počiatočnej fázy PZI. Niektoré štúdie dospeli k záveru, že vplyv PZI na exportnú výkonnosť krajín mimo EÚ sa v týchto regiónoch značne líši (aj keď sa štúdie obmedzujú na export niektorých odvetví) (Alfalih a Bel Hadj, 2020). Uvedené štúdie však zdôrazňujú, že problematiku je potrebné skúmať v krátkodobom a samostatne v dlhodobom horizonte, čo podporuje argumenty pre použitie metodiky VECM, ECM či ARDL⁵

Dritsaki C. a Dritsaki M. (2012) skúmali príčinnú súvislosť medzi priamymi zahraničnými investíciami a vývozom dvanástich krajín EÚ v rokoch 1995 až 2010 pomocou metodológie Grangerovej kauzality. Zistenia podporujú prítomnosť bilaterálneho kauzálneho vzťahu medzi priamymi zahraničnými investíciami a vývozom, a to z krátkodobého, aj dlhodobého hľadiska pre túto skupinu krajín. Jedným z hlavných záverov ich štúdie je, že vývoz a PZI sú dva dôležité faktory ekonomického rastu. Pre skúmané krajiny bola podpora exportu a prilákanie nových zahraničných investorov kľúčová. Pre

⁵ ARDL – Autoregresívny distribuovaný model oneskorenia, kde závislá premenná je funkciou svojich vlastných minulých oneskorených hodnôt, ako aj súčasných a minulých hodnôt iných vysvetľujúcich premenných.

VECM – Vektorový model korekcie chýb pridáva funkcie korekcie chýb do viacfaktorového modelu známeho ako vektorová autoregresia (VAR). Metodika VECM sa používa, ak premenné v systéme majú dlhodobý vzťah, to znamená, že sú kointegrované.

krajiny mimo eurozóny môže byť v tomto procese prvým krokom devalvácia meny. Podpora exportu, v kombinácii s PZI a stabilným výmenným kurzom môže vytvoriť priaznivé prostredie pre udržateľný rast. Vzťahom medzi priamymi zahraničnými investíciami a ekonomickým rastom ôsmich krajín strednej a východnej Európy, vrátane Slovenskej republiky v rokoch 1993 – 2003 sa zaoberala štúdia (Ferenčíková, Dudáš, 2005). Ich pozorovanie nepreukázalo jednoznačný vzájomný vzťah skúmaných premenných. Odôvodnením môže byť čiastočne podoba PZI smerujúcich do daného regiónu, keďže pozitívne vplyvy zahraničných investícií v rámci privatizácie môžu byť nižšie než vplyvy iných investičných projektov. Privatizačné projekty spočiatku pritiahli značný objem investícií, na druhej strane následná reštrukturalizácia trvá dlhšiu dobu a je doprevádzaná poklesom produkcie a snahou o dosiahnutie rastu jej kvality, a preto pozitívne očakávané efekty nie je možné zaznamenať hneď, ale až s určitým časovým posunom. Preto sa sledované obdobie - jedenásť rokov javí ako veľmi krátke.

Zamrazilová (2006) skúmala vzťah PZI a vývozu tovarov a služieb v susednej Českej republike. Výsledkom jej skúmania je konštatovanie, že do ČR zahraniční investori priniesli nielen finančné prostriedky, ale spoločnostiam pod zahraničnou kontrolou sa zlepšil prístup na svetové trhy a narástlo aj prispôsobenie sa na meniace podmienky dopytu na rozvinutých trhoch. Silná exportná orientácia a výkonnosť firiem pod zahraničnou kontrolou tak prispela k postupnému zvyšovaniu exportnej výkonnosti ČR.

Vzťahu medzi priamymi zahraničnými investíciami, hrubým domácom produktom a exportom Slovenskej republiky sa venovala Szkorupová (2014), ktorá vo svojom výskume použila štvrťročné údaje z rokov 2001 – 2010. Kointegračná rovnica i za pomoci VECM modelu, teda korekcie vektorových chýb, ukázala pozitívny vzťah medzi PZI, HDP a vývozom. Táto skutočnosť dokazuje všeobecne prijatý fakt, že PZI sú pozitívnou silou pre ekonomický rast štátu a v malej otvorenej ekonomike export podporuje ekonomický rast.

Dôležitou štúdiou bola štúdia R. Kastratoviča (2019), mapujúca ďalšie práce priamo skúmajúce vplyv PZI na exportnú výkonnosť krajín strednej a východnej Európy. Tento autor zdôrazňuje, že väčšina štúdií poukazujúcich na pozitívny vplyv PZI na exportnú výkonnosť je založená na modeloch všeobecnej rovnováhy. Prvé štúdie na túto tému, pochádzajúce z 50. rokov 20. storočia, stavali predpoklady modelu na možnosti časti objemu zahraničného obchodu nahradiť mobilitou výrobných faktorov, ktorá generuje predpoklad, že kapitál prúdi naprieč krajinami. Tieto kapitálové toky sa však začali výrazne prejavovať až neskôr. Dnes však množstvo štúdií potvrdzuje, že import technológií do niektorých krajín strednej a východnej Európy nahrádza domáce inovácie (Puškárová a Zajac, 2014). Tento

efekt je však obmedzený pri primárnych produktoch (Schmitz a Helmberger, 1970), ale funguje pri pokročilejších odvetviach vrátane automobilového alebo elektrotechnického priemyslu. V rámci skúmaného vplyvu PZI a exportnej výkonnosti je preto potrebné sa tiež zamerať na pozorovanie vplyvu PZI na inovačnú činnosť firiem, ktorá má rovnako vplyv na exportnú výkonnosť (Čaplánová, Sivák, Hudson, 2012). Ich štúdia zistila, že nárast podielu zahraničných spoločností v určitom regióne prispieva prvotne k poklesu a následne vedie k zintenzívneniu inovačnej činnosti domácich firiem. Na jednej strane ich prítomnosť vedie k spillover efektom, no súčasne môžu mať aj adverzný vplyv na domáce firmy, keďže pre nepredstavujú konkurenciu. Výsledky ich pozorovaní poukazujú na to, že v prvej fáze dominuje negatívny efekt zahraničných investícií na domácu konkurenciu a následne začína prevládať pozitívny vplyv zahraničných firiem na inovačnú aktivitu firiem domácich.

Práce autorov novej teórie obchodu mali zásadný význam pre štúdium štruktúry medzinárodného obchodu, ako aj vzťahu medzi prílevom PZI a exportnou výkonnosťou. Výstupy výskumu tejto skupiny autorov možno rozdeliť do troch skupín (Moosa, 2002; Yokota & Tomohara, 2009). Všetky typy modelov možno použiť na popis vplyvu PZI na export hostiteľskej aj domácej krajiny. Horizontálne modely priamych zahraničných investícií ukazujú, že vzťah medzi globálnymi priamymi zahraničnými investíciami a medzinárodnými obchodnými tokmi je substitučný (Moosa, 2002). Naopak, vertikálne modely priamych zahraničných investícií čiastočne potvrdili vzťah medzi PZI a medzinárodným obchodom. Hoci v empirickej literatúre boli prijaté modely, ktoré skúmali vplyv priamych zahraničných investícií na export hostiteľskej krajiny v rozvojových krajinách, modely horizontálnych a vertikálnych priamych zahraničných investícií boli integrované do všeobecnejšieho modelu znalostného kapitálu. Tento model ukazuje, že v konkrétnom prípade rozvojových krajín prílev priamych zahraničných investícií pozitívne ovplyvňuje ich export, keďže investície poskytujú hostiteľskej krajine potrebné vstupy, ktoré sú potrebné na efektívne využitie jej bohatých výrobných faktorov (Markusen, 1997). Komplexné modely PZI zdôrazňujú najmä perspektívu hostiteľskej krajiny, vysvetľujúc, za akých podmienok budú pobočky nadnárodných spoločností predávať na hostiteľskom trhu, vyvážať späť do domovskej krajiny alebo vyvážať do tretích krajín. To by sa mohlo rozšíriť na krajiny strednej a východnej Európy v raných fázach ekonomického rozvoja v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že vyššie uvedené teoretické prístupy sú zamerané skôr na mikroúroveň podnikov. Súčasní autori sa viac opierajú o Dunningovu prácu a poukazujú na efekty povzbudzovania domácich firiem k exportu

prostredníctvom transferu know-how, nárast konkurenčného tlaku a hlavný efekt, keď sa domáce firmy učia od exportérov z iných krajín na báze PZI.

Skúmanie a predikovanie vývoja priamych zahraničných investícií je zložité. V porovnaní s priamymi zahraničnými investíciami sa základné údaje exportu pozorujú z perspektívy ex-post, zatiaľ čo údaje priamych zahraničných investícií sa nepretržite monitorujú a vyhodnocujú, aby sa zabezpečila tvorba pridanej hodnoty. PZI sa preto neustále skúmajú predovšetkým z pohľadu ex-ante. A to z dôvodu, že PZI predstavujú záujem investora v podobe komplexnej investície, ktorú je možné modifikovať v čase riadenia príslušného obchodného subjektu. Ani medzi medzinárodnými autormi novších štúdií neexistuje zhoda v tom, ako skúmať vplyv PZI na exportnú výkonnosť. Spektrum použitých metód zahŕňa jednoduchú regresiu (Anyanwu, 2012), metodiku GMM (General Method of Moments (Asiedu, 2013), gravitačné modely (Carril-Caccia et al., 2019), panelovú regresiu (Deichman et al., 2003) k relatívne častejšie využívaným prístupom ECM (Error Correction Model) a VECM (Vector Error Correction Model) (Baláž, Hamara, Sopková, 2017) alebo ARDL (Autoregressive Distributed Lag Models).

Osobitnou časťou v rámci nášho prehľadu empirických štúdií je analýza *Inštitútu hospodárskych analýz Ministerstva hospodárstva SR* (ďalej IHA MH SR) z roku 2022 autorov *STEINHAUSER – BOROS*. Jej snahou bolo preskúmať, do akej miery je významný podiel zahraničných spoločností na celkovej skladbe exportu tovarov a služieb SR. Zámerom štúdie bolo tiež poukázať na nevyužitý slovenský exportný potenciál krajiny za využitia gravitačných modelov, zároveň sa podarilo identifikovať teritória s vysokým podielom dovozu na celosvetovom dovoze v rámci významných tuzemských tovarových skupín. V nasledujúcej časti tejto dizertačnej práce sa nami realizovaný výskum opiera aj o výsledky spomínanej analýzy, resp. o jej dátovo-poznatkovú bázu, ktorú sme využili na hlbšie skúmanie danej problematiky.

2 Cieľ práce

Hlavným cieľom dizertačnej práce je preskúmať a posúdiť závislosť exportnej výkonnosti Slovenskej republiky od priamych zahraničných investícií, a to v rovine teoretickej, ako aj zahraničnoobchodnej a hospodárskej praxe.

Keďže skúmaná problematika je naozaj rozsiahla, okrem hlavného cieľa sme si stanovili aj čiastkové ciele, pomocou ktorých dokážeme detailnejšie opísať poznatkovo-dátovú bázu informácií. Čiastkové ciele sú nasledovné:

1. Skoncipovať teoretické poznatky a východiská zahraničného obchodu a priamych zahraničných investícií a syntetizovať doterajšie empirické štúdie skúmanej problematiky.
2. Zhodnotiť vývoj zahraničného obchodu SR v rokoch 1993 až 2021.
3. Preskúmať, do akej miery je významný podiel zahraničných spoločností na celkovej skladbe exportu tovarov a služieb SR a ako zahraničné spoločnosti ovplyvňujú diverzifikáciu exportu.
4. Zhodnotiť vývoj prílevu zahraničných investícií SR v rokoch 1993 až 2021.
5. Pomocou vedeckých metód vykonať ekonometrické modelovanie skúmaného vzťahu priamych zahraničných investícií a exportnej výkonnosti.
6. Zhodnotiť nástroje proexportnej politiky SR z pohľadu podpory exportu a investícií.
7. Zhodnotiť závislosť exportnej výkonnosti od PZI.

Pre širšiu analýzu skúmanej problematiky sme si stanovili nasledujúce hypotézy, ktoré budeme prostredníctvom výskumu v dizertačnej práci overovať:

Hypotéza 1: *Zahraničné spoločnosti sa do významnej miery podieľajú na celkovom exporte SR, avšak ich teritoriálna a komoditná štruktúra exportu je rozdielna v porovnaní s exportom slovenských spoločností.*

Hypotéza 2: *Vývoj exportu tovarov a služieb v sledovanom období rokov 1993 až 2020 je primárne determinovaný prílevom priamych zahraničných investícií do ekonomiky SR.*

Hypotéza 3: *Vývoj exportu tovarov a služieb SR je v sledovanom období rokov 1993 až 2020 determinovaný aj dopytom generovaným vo vonkajšom ekonomickom prostredí.*

3 Metodika práce a metody skúmania

Pri realizácii projektu dizertačnej práce sme na dosiahnutie stanoveného cieľa využili rôzne všeobecné i špecifické metódy skúmania danej problematiky. Zo všeobecných metód bola v práci využitá metóda selekcie, abstrakcie, dedukcie, indukcie, analýzy a následnej syntézy i štatistického zobrazovania. Zo skupiny špeciálnych metód sme vybrali metódy komparatívne i exaktné metódy ekonometrického modelovania.

Keďže záber skúmanej problematiky je pomerne rozsiahly boli pomocou metódy selekcie vybrané relevantné informácie na dosiahnutie cieľa. V prvej časti sme svoju pozornosť zamerali na popis úlohy a významu zahraničného obchodu a priamych zahraničných investícií vo svetovej ekonomike. Použili sme metódu selekcie i abstrakcie. Vykonali sme tiež prehľad doterajšej empirických štúdií skúmajúcej vzťah medzi priamymi zahraničnými investíciami a exportom. Následne sme zhodnotili vývoj zahraničného obchodu a priamych zahraničných investícií v Slovenskej republike v rokoch 1993 až 2021. V tejto časti sme tiež vykonali kvalitatívnu analýzu skladby celkového exportu a exportu slovenských podnikateľských subjektov. Na zhodnotenie daného stavu skúmaných atribútov boli aplikované metódy indukcie a dedukcie. Pri kvantifikácii získaných údajov boli využité matematicko-štatistické metódy, pri ktorých sme na sprehládnenie využili grafické zobrazenie. Na vysvetlenie grafov, tabuliek a obrázkov bola v dizertačnej práci využívaná deskriptívna analýza, ktorá poskytla komplexný obraz o skúmanej problematike prostredníctvom komentárov a slovných opisov.

Na posúdenie samotného vzťahu medzi exportom a prílevom priamych zahraničných investícií sme v ďalšej časti vykonali korelačno-regresnú analýzu časových radov.

Na dosiahnutie stanoveného cieľa sme v dizertačnej práci pracovali so širokou bázou informačných zdrojov. Boli spracované a systematizované teoretické poznatky z domácej a zahraničnej literatúry, ktoré boli doplnené o sekundárne zdroje informácií poskytované renomovanými ekonomickými organizáciami, akou je UNCTAD, OECD, MMF, MH SR, ŠÚ SR, NBS i SAV. Rovnako i nami realizované matematické výpočty. Vzhľadom na rýchly vývoj svetového hospodárstva boli pri skúmaní problematiky okrem rozsiahlych publikačných výstupov popredných ekonómov, a to monografií, vedeckých zborníkov i odborných časopisov využívané aj aktuálne internetové zdroje za účelom získania širokého spektra poznatkov, ktoré doteraz ešte neboli publikované v indexovaných databázach.

Pokiaľ ide o nami pozorované obdobie, v dizertačnej práci využijeme dva varianty:

- Roky 1993 – 2022⁶ (dlhší časový horizont umožňuje pozorovať dlhodobý vývoj s aktuálnejšími dátami),
- Roky 1993 – 2020 (kratší časový horizont naplno nezachytáva krízové a pokrízové obdobie dopadu pandémie Covid-19 ani vojenského konfliktu na Ukrajine, ktoré by mohlo skresľovať výsledky, no zároveň v dostatočnom rozsahu zachytáva sledované obdobie potrebné na realizáciu nášho výskumu.)

3.1.1 Metóda využitia korelačno-regresnej analýzy časových radov

Exportná výkonnosť nie je štatisticky priamo pozorovateľný ukazovateľ. Možno ju však kvantifikovať nepriamo, a to pomocou exportu tovarov a služieb, ktorý je vyjadrený v pomere k hrubému domácomu produktu (HDP), t.j. v pomere k makroekonomickej výkonnosti ekonomiky. Hlavným zámerom zvoleného modelového prístupu korelačno-regresnej analýzy je preskúmať vzájomný vzťah medzi skúmanými premennými. Závislú premennú Y (EGSDP) predstavujú hodnoty exportu. Nezávislú premennú x_1 (PZID) predstavuje prílev priamych zahraničných investícií i hodnoty HDP Nemecka x_2 (YGERDP), reprezentujúce dopyt generovaný vonkajším ekonomickým prostredím. Vývoj endogénnej premennej i obidvoch exogénnych premenných bol v rámci analýzy a modelovania vyjadrený pomocou ročných časových radov za obdobie 1993 - 2020, čo znamená, že každý z nich obsahuje 28 ročných pozorovaní. Sú to časové rady, ktoré vyjadrujú vývoj daných troch premenných v bežných cenách (v mld. USD) a sú prevzaté z databázy UNCTAD.

Vo všeobecnosti môžeme daný model vyjadriť nasledovne:

$$Y_i = \alpha_1 + \beta_1 x_{i1} + \beta_2 x_{i2} + u_{it} \quad (8)$$

Kde:

Y_i je reálny export,

β_1 a β_2 sú regresné koeficienty,

α_1 je špecifická konštanta. V našom prípade môže zastávať tzv. iné, nešpecifikované vplyvy,

x_{i1} , x_{i2} sú nezávislé premenné

u_{it} predstavuje tzv. náhodnú zložku.

⁶ Rok 2021 je v niektorých prípadoch rokom, za ktorý nájdeme posledné dostupné plnohodnotné údaje.

Moderný ekonometrický prístup k analýze a modelovaniu vývoja časových radov je založený na *koncepte kointegrácie časových radov*, ktorého autormi sú R. Engle a C. Granger (1987). Kľúčovou vlastnosťou časových radov, ktorú je potrebné skúmať v rámci tohto metodologického prístupu k modelovaniu je, či sú stacionárne alebo nestacionárne⁷. Testovanie časových radov v tomto zmysle je nevyhnutné kvôli regresnej analýze, pretože nestacionárne časové rady predstavujú veľmi často problém tzv. zdanlivej, teda falošnej regresie (spurious regression), ktorej výsledky sú bezvýznamné. Na overenie, ktorou z uvedených vlastností sa skúmané tri časové rady vyznačujú, bol použitý rozšírený (*augmented*) *Dickeyho-Fullerovho (ADF)* test. Pre ekonometrické modelovanie nestacionárnych časových radov má kľúčový význam koncept kointegrácie. Jeho autori ukázali, že ak premenné sú kointegrované, ich vzájomný vzťah možno vyjadriť pomocou modelu s mechanizmom korekcie chyby (*Error Correction Mechanism - ECM*)⁸. Korelačno-regresnú analýzu časových radov sme vykonali pomocou ekonomického softvéru eViews. Ekonometrické modelovanie na báze kointegrácie začína analýzou štatistických vlastností ročných časových radov premenných EGSDP, YGERDP a PZID, pretože potrebujeme zistiť, či sú to stacionárne alebo nestacionárne časové rady. Na tento účel možno použiť viacero testov, my sme všetky tri časové rady testovali pomocou ADF testu v troch variantoch – s konštantou, s konštantou a lineárnym trendom, *none* (bez konštanty a bez trendu).

Nulová hypotéza (H_0) pri ADF teste predpokladá, že časový rad je nestacionárny (lebo má jednotkový koreň (*unit root*)), alternatívna hypotéza (H_1) teda znamená, že časový rad je stacionárny.

H_0 : EGSDP je nestacionárny časový rad (má jednotkový koreň)

H_1 : EGSDP je stacionárny časový rad

Výsledky ADF testu pre premennú EGSDP podľa všetkých troch variantov sú na obrázkoch. (*Príloha 1, 2, 3*). Keďže hodnota testovacej štatistiky je vo všetkých troch variantoch ADF testu väčšia ako kritické hodnoty (pre všetky štandardné hladiny

⁷ Časový rad vo všeobecnosti považujeme za stacionárny, ak sú jeho stochastické vlastnosti invariantné voči času, t. j. jeho priemer, rozptyl a kovariancia nezávisia od času. Resp. napriek tomu, že pribúda počet pozorovaní v časovom rade, nemajú uvedené tri popisné charakteristiky tendenciu rásť či klesať.

⁸ Ak časové rady premenných sú nestacionárne, ale zároveň sú aj kointegrované, riziko tzv. zdanlivej alebo falošnej regresie možno vylúčiť.

významnosti, t.j. 1 %, 5 % a 10 %) prijali sme H_0 , že časový rad premennej EGSDP obsahuje jednotkový koreň, teda je nestacionárny.

V ďalšom kroku pomocou ADF testu sme zisťovali či časový rad prvých diferencií premennej EGSDP je stacionárny alebo nestacionárny.

H_0 : $D(EGSDP)$ je nestacionárny časový rad

H_1 : $D(EGSDP)$ je stacionárny časový rad

Výsledky ADF testu pre premennú $D(EGSDP)$ podľa všetkých troch variantov sú na obrázkoch. (Príloha 3, 4, 5). Keďže hodnota testovacej štatistiky je vo všetkých troch variantoch ADF testu menšia ako kritické hodnoty, zamietame H_0 , že časový rad prvých diferencií premennej EGSDP je nestacionárny a prijímame H_1 , t.j. že je stacionárny.

Rovnakým spôsobom sme otestovali aj časové rady ďalších dvoch premenných YGERDP a PZID. Podľa ADF testu sú aj tieto dva časové rady nestacionárne, pričom časové rady ich prvých diferencií sú stacionárne. Respektíve, časové rady uvedených troch premenných sú integrované prvého stupňa $I(1)$, pretože časové rady ich prvých diferencií sú stacionárne, teda integrované nultého stupňa. Vzhľadom na to, že časové rady všetkých troch premenných majú rovnaké vlastnosti (všetky sú $I(1)$), možno ich v ďalšom kroku otestovať, či medzi nimi existuje dlhodobý rovnovážny vzťah. Ak existuje, potom časové rady týchto premenných sú kointegrované.

Na obrázkoch (Príloha 7) sú výsledky odhadu parametrov lineárneho vzťahu medzi závisle premennou EGSDP a vysvetľujúcimi premennými YGERDP a PZID. Ak časový rad rezíduí z tohto lineárneho regresného vzťahu RESIDEQ1 je stacionárny, potom tieto tri premenné sú kointegrované. Zároveň to znamená, že sa jedná o dlhodobý rovnovážny vzťah medzi danými premennými, ktorého odhadnuté parametre sú zložkami hľadaného kointegračného vektora.

Časový rad rezíduí RESIDEQ1 otestujeme tiež pomocou ADF testu. Z jeho troch variantov však teraz využijeme len tretí, teda *none* (bez konštanty a bez lineárne trendu).

H_0 : RESIDEQ1 je nestacionárny časový rad

H_1 : RESIDEQ1 je stacionárny časový rad

Výsledky tohto testu sú na ďalšom obrázku. (Príloha 8)

Keďže hodnota testovacej štatistiky ADF testu je menšia ako kritické hodnoty pre hladinu významnosti 5 % a 10 %, na hladine 5 % zamietame H_0 a prijímame H_1 . **Premenné**

EGSDP, YGERDP a PZID sú teda kointegrované, čo znamená, že v druhom kroku Engle-Grangerovho postupu ich možno využiť na konštrukciu modelu s korekčným členom.

V prípade, že namiesto originálnych časových radov premenných EGSDP, YGERDP a PZID využijeme na modelovanie časové rady ich logaritmov, metodologický postup uvedený vyššie je potrebné zopakovať. Na ďalšom obrázku je dlhodobý *log-lineárny* rovnovážny vzťah (Príloha 9), lebo časový rad rezíduí RESDIEQ7 je stacionárny. (Príloha 10).

Charakteristickou vlastnosťou modelov s členom korigujúcim chyby je skutočnosť, že na základe identifikovanej odchýlky od dlhodobej rovnováhy medzi kointegrovanými premennými, ktorá môže nastať v určitom časovom období, sú schopné korigovať vývoj vysvetľovanej premennej v nasledujúcom období. Odchýlky od dlhodobej rovnováhy, ktorá sa podľa ekonomickej teórie presadzuje vo vývoji kointegrovaných premenných, reprezentuje časový rad rezíduí vyplývajúci z dlhodobého rovnovážneho vzťahu. V rámci aplikácie nášho ECM modelu, boli aplikované členy korigujúce chyby v období 2005 (rok po vstupe do EÚ, 2009 (vplyv globálnej hospodárskej a finančnej krízy) a 2020 (vplyv pandémie Covid-19).

Korelačno-regresnú analýzu časových radov využijeme v dizertačnej práci na overenie *hypotézy 2* a *hypotézy 3*.

3.1.2 Analýza skladby celkového slovenského exportu a exportu slovenských subjektov

Našou snahou je detailnejšie preskúmať, do akej miery je významný podiel zahraničných spoločností na celkovej skladbe exportu tovarov a služieb SR. Základnú informačnú bázu nám v rámci našej ďalšej uskutočnenej analýzy poskytol výskum *Inštitútu hospodárskych analýz Ministerstva hospodárstva SR* (ďalej IHA MH SR) z roku 2022 autorov *STEINHAUSER – BOROS*. Autori štúdie za pomoci údajov a ľudských zdrojov Štatistického SR úradu dlhšie časové obdobie analyzovali Register účtovných závierok – Dataset obchodných organizácií, (Finstat, 2022), na základe ktorých získali agregované a anonymizované údaje o domácich i zahraničných firmách a o objemoch a štruktúre ich exportov v rokoch 2010 až 2021.

Opierame sa o výsledky uvedenej štúdie, keďže skúmanie takého množstva podnikateľských subjektov a ich štatistické vyhodnocovanie nie je v našich obmedzených

časových i materiálnych podmienkach možné. Na základe dátovo-poznatkovej bázy štúdie sme popísali značné disparity týkajú celkového exportu, teritoriálnej a komoditnej štruktúry exportu. Vyselektovali sme TOP5 exportných tovarových skupín podľa klasifikácie HS2 a uskutočnili analýzu toho, ako zahraničné spoločnosti ovplyvňujú diverzifikáciu slovenského exportu. Výsledky i priebeh nami realizovanej analýzy boli osobne skonzultované s jedným z autorov štúdie IHA. Na základe analýzy spomínanej štúdie sa pokúsili overiť nami stanovenú *hypotézu 1*.

4 Výsledky práce

Slovenská republika, ako veľmi otvorená a proexportne orientovaná ekonomika, je príkladom toho, ako celosvetové obchodné reťazce i medzinárodná deľba práce profilujú štruktúru národného hospodárstva i priemyslu. Zahraničnoobchodná pozícia Slovenskej republiky je podmienená rôznymi historickými faktormi. Významným aspektom, z ktorého vychádza smerovanie nášho zahraničného obchodu je hospodársky i politický vývoj bývalého Československa. Kým do obdobia druhej svetovej vojny bola naša ekonomika orientovaná prevažne na západné trhy Európy, po nej sa orientácia otočila na povojnové rozdelenie krajín a mocenský vplyv Ruska. Naštartovala sa reštrukturalizácia s nosným pilierom ťažkého, strojárkeho i zbrojárkeho priemyslu. Naplno sa začal prejavovať proces izolácie ekonomiky za straty konkurencieschopnosti na západných trhoch. Tento stav vyvrcholil koncom 80. rokov rozpadom konglomerátu centrálne plánovaných ekonomík v rámci RVHP, čo znamenalo koniec obdobia politickej a vojenskej orientácie na Sovietsky zväz. Demokratizáciou spoločnosti nastala zmena zahraničnoobchodnej orientácie. Po počiatočnom prepade ekonomiky, raste zadlžovania, sa transformačný proces podarilo postupne úspešne dokončiť. Vďaka rýchlej transformácii hospodárstva po roku 1989 sa slovenská ekonomika adaptovala do medzinárodných dodávateľsko-odberateľských reťazcov a promptne dokázala využiť nadobudnuté komparatívne výhody na budovanie výrobných odvetví a modernizáciu priemyslu, ktorý je dodnes výrazným ťahúňom slovenského exportu (Baláž, 2020).

Slovenská republika so vznikom v roku 1993, je najmladším štátom v rámci skupiny krajín strednej a východnej Európy (SVE). Po roku 2004, vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie, nastali dôležité zmeny vo vývoji jej obchodných vzťahov so zahraničím. Začali sa uplatňovať princípy spoločnej obchodnej i poľnohospodárskej politiky Únie. Sprístupnil sa bezbariérový trh Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP), a taktiež došlo k vyššej liberalizácii obchodných podmienok aj vo vzťahu k jej nečlenským krajinám. Prijali sme legislatívu v oblasti podpory exportu, pričom sa značne kompetencie v oblasti zahraničnej politiky preniesli na spoločné európske inštitúcie. Aj keď prístupy k podpore exportu sa v každej krajine EÚ mierne líšia, sú harmonizované v zmysle základných princípov európskeho spoločenstva. Po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie boli vypracované viaceré ucelené dokumenty na podporu exportu slovenskej ekonomiky. Pre odbytovú realizáciu našich podnikov bol trh SR veľmi malý, preto účinná proexportná politika mala predstavovať významnú podporu ekonomického rastu, posilňovania

konkurencieschopnosti a exportnej výkonnosti SR s výraznou orientáciou na zahraničné trhy.

4.1 Súčasný vývoj zahraničného obchodu v ekonomike SR

Ako sme v predchádzajúcej časti spomínali, k reštrukturalizácii slovenskej ekonomiky po jej vzniku dochádzalo veľmi pomaly. Exportná výkonnosť bola prirodzene nedostatočná. Vývoj zahraničného obchodu sa v počiatočných rokoch po vzniku samostatnej Slovenskej republiky rozbiehal veľmi pomaly. Značným problémom bolo tiež neefektívne fungovanie inštitúcií na podporu exportu. V tom čase im bola vytýkaná vysoká netransparentnosť a neefektívnosť pri poskytovaní podpory predovšetkým u začínajúcich podnikateľov. Proexportnú inštitucionálnu podporu exportu zastrešovala EXIMBANKA a Fond na podporu zahraničného obchodu (FPZO). Nasledujúce roky 1999 a 2000 boli charakteristické prijímaním tzv. stabilizačných opatrení vlády, ktorých hlavnou úlohou bola eliminácia deficitu bežného účtu platobnej bilancie a postupné zvyšovanie exportnej výkonnosti. Neskôr nastala doba štrukturálnych reforiem na ponukovej strane ekonomiky, ktorá svoje ciele smeruje predovšetkým na tvorbu atraktívneho podnikateľského a investičného prostredia so snahou posilniť domácu ponuku a vytvorenia vhodných podmienok na prílev zahraničných a proexportne orientovaných investícií. K dôležitým ekonomickým opatreniam v tejto oblasti patrilo zavedenie rovnej 19 % dane, ktorá bola považovaná za motor rastu slovenskej ekonomiky.

Agregátny dopyt v otvorenej ekonomike je tvorený domácim dopytom, teda dopytom tuzemských subjektov a vonkajším dopytom. Ak sa pozrieme na vývoj agregátneho dopytu tesne po vzniku samostatnej SR v roku 1995, pozorujeme, že hodnota domáceho dopytu bola oproti vonkajšiemu dopytu približne štvornásobne vyššia. Hrubý domáci produkt dosiahol úroveň 36,4 mld. EUR. V roku 2008, teda pred vypuknutím globálnej a finančnej krízy, agregátny dopyt stúpol na úroveň 127,4 mld. EUR, čo proti roku 1995 predstavuje vyše dvojnásobnú hodnotu. Zaujímavé je pozorovať nárast vonkajšieho dopytu, ktorý vzrástol o takmer štvornásobok, vďaka čomu vzrástol hrubý domáci produkt dvojnásobne. S príchodom krízy všetky uvedené hodnoty v tabuľke 1 poklesli. Agregátny dopyt sa prepadol o 11 %, domáci dopyt o 7,2 % a vonkajší dopyt markantnejšie, a to až o 16,4 %, pričom hrubý domáci produkt poklesol o približne 5,5 %. Ďalšia významná kríza, teda pandémie Covid-19 zasiahla v roku 2020 agregátny dopyt miernejšie a zapríčinila jeho pokles o 5,8 % pričom ekonomický rast poklesol o 3,4 %. V nasledujúcich rokoch

pozorujeme mierny rast všetkých spomínaných ukazovateľov. Súčasná dynamika rastu je však výrazne vzdialená od dynamiky rastu v deväťdesiatych rokoch. Práve v tomto období dochádzalo k spomínaným výrazným zmenám našej ekonomiky a postupne naštartovali príchod zahraničných investorov na Slovensko.

Tabuľka 1 **Vývoj agregátneho dopytu a výkonnosti hospodárstva SR vo vybraných rokoch** (A: v mld. EUR, s.c. 2015, B: %)

A	Ukazovateľ	1995	...	2008	2009	...	2019	2020	2021	2022
	Agregátny dopyt	55,0	...	127,4	113,4	...	172,6	162,7	174,6	178,7
	Domáci dopyt	40,6	...	74,6	69,2	...	87,9	83,4	86,8	90,1
	Vonkajší dopyt	14,4	...	52,8	44,2	...	84,7	79,3	87,7	88,6
	Hrubý domáci produkt	36,4	...	70,2	66,4	...	89,7	86,7	89,3	90,8

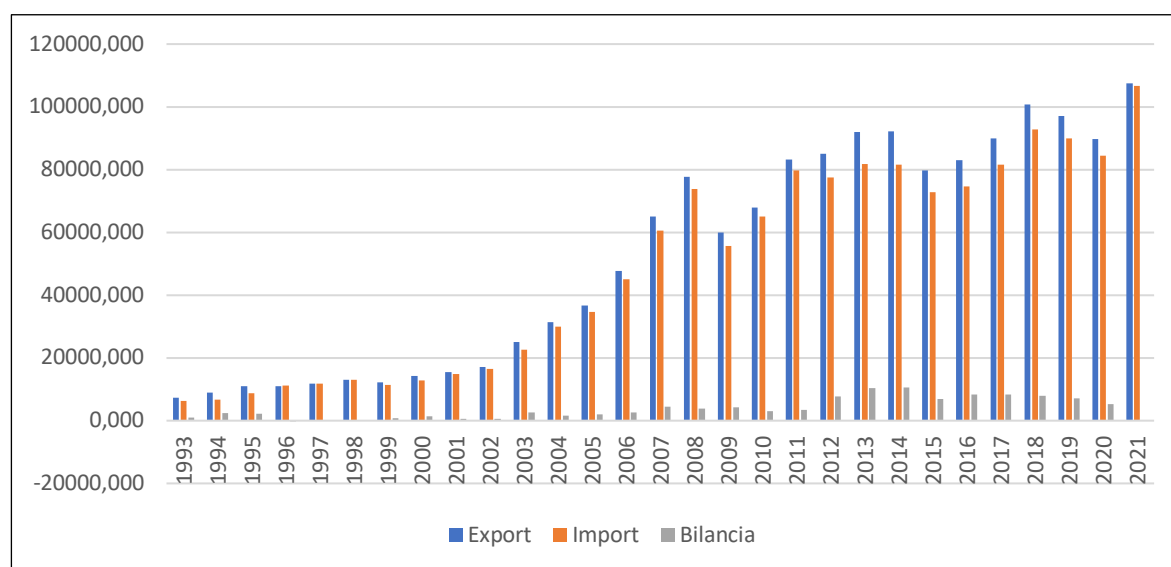
B	Ukazovateľ	1995	...	2008	2009	...	2019	2020	2021	2022
	Agregátny dopyt	+11,0	...	+5,0	-11,0	...	+2,3	-5,8	+7,3	+2,4
	Domáci dopyt	+15,7	...	+6,5	-7,2	...	+3,9	-5,2	+4,2	+3,8
	Vonkajší dopyt	-2,3	...	+3,0	-16,4	...	+0,8	-6,4	+10,6	+1,0
	Hrubý domáci produkt	+6,6	...	+5,6	-5,5	...	+2,5	-3,4	+3,0	+1,7

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR, 2023.

Prijaté ekonomické opatrenia v počiatočných rokoch nového milénia okrem rastu exportu viedli aj k značnému nárastu dovozu, čo sa odzrkadlilo aj na obchodnej bilancii SR. Pri detailnejšej analýze komoditnej štruktúry dovozu je zrejmé, že táto skutočnosť bola do výraznej miery ovplyvnená príchodom nových zahraničných investícií a následným dovozom výrobných strojov a zariadení, investičných statkov a vyspelej technológie. Tie následne naštartovali novú konkurencieschopnú produkciu, ktorá sa premietla do zvýšenia exportu. Darilo sa strojárskemu, elektrotechnickému i automobilovému priemyslu. Ako môžeme z grafu 7 pozorovať, od roku 2003 zažíval export výraznú fázu rastu, ktorá trvala až do roku 2008, teda do obdobia začiatku globálnej finančnej a hospodárskej krízy. V roku 2009 sa celkový slovenský export prepadol o 33 %, čo v histórii Slovenska znamená doterajší najvýraznejší pokles. Už v nasledujúcom roku krivka začala opäť mierne rásť.

V nasledujúcich pokrízových rokoch opätovne došlo k rastu vývozu až do roku 2014. Od tohto roku dochádza k postupnému znižovaniu aktívneho obchodného salda, ktorý predstavoval prepad v príjmovej zložke štátneho rozpočtu a ďalšie konzekvencie v slovenskej ekonomike. Ide o dôsledok dlhodobých problémov nevyhovujúcej teritoriálnej i komoditnej štruktúry zahraničného obchodu. Daný problém dopĺňa stále nedostatočná miera zapájania inovácií do slovenského hospodárstva (Ružeková, Zábojník, Hrinko, 2021).

Graf 7 Vývoj zahraničného obchodu tovarov a služieb SR v rokoch 1993 – 2021 (v mil. USD)

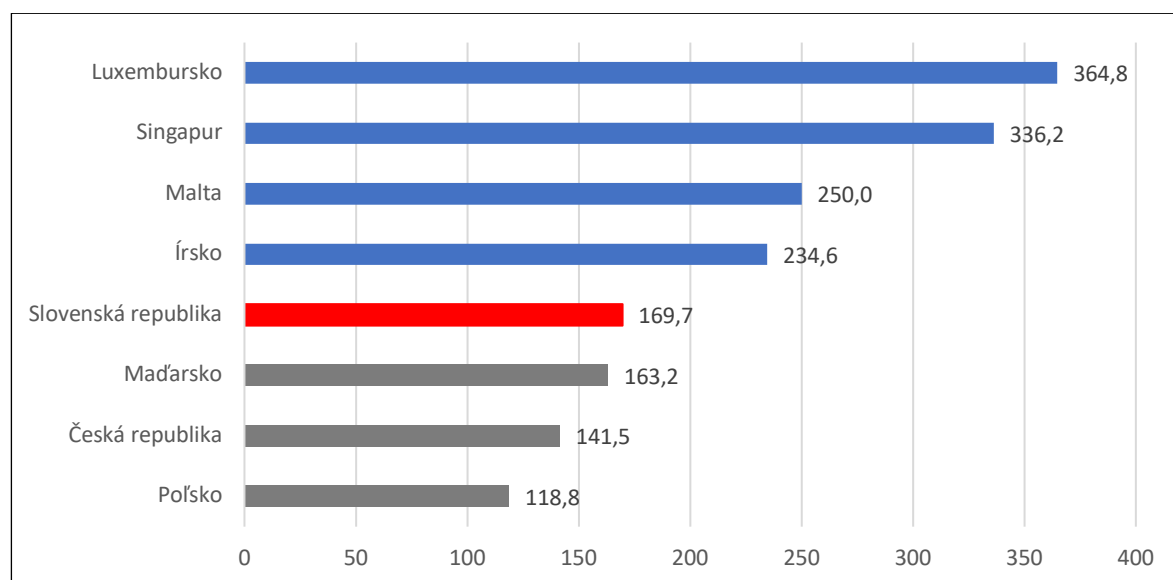
Prameň: Vlastné spracovanie podľa UNCTAD. 2023.

Globálna pandémia COVID-19 od roku 2020 vniesla do svetovej ekonomiky a medzinárodného obchodu veľkú nestabilitu a teória komparatívnej výhody nefungovala efektívne. Jej dopady sa preukázali aj vo vývoji zahraničného obchodu Slovenskej republiky. Kríza začala s tromi problémami naraz, a to kolapsom dopytu, narušením produkcie a následnými problémami v rámci dodávateľského reťazca. Uvoľnenie radikálnych opatrení vládou Slovenskej republiky v druhej polovici roka 2020 a následné otvorenie prevádzok, dodatočné plnenie objednávok zameškaných v jarnom období viedlo k miernemu oživeniu na strane vývozu. To však bolo sprevádzané stálym zaostávaním dovozu z dôvodu neminutých zásob, ako aj obáv z budúceho vývoja na trhu. Tak ako v Nemecku, Českej republike i Poľsku, tak aj na Slovensku bol silne zasiahnutý automobilový priemysel. Na Slovensku došlo v tejto oblasti k poklesu tržieb o 25 %. Napriek tomu nedošlo k natoľko výraznému poklesu ako sa očakávalo ani v čase celosvetového lockdownu. Časť bola zastúpená nákupmi cez internet, pričom už v druhej polovici minulého roka dokonca mierne vzrástol i dopyt po automobiloch vyrobených na Slovensku. Časť spotrebiteľov nechcela počas šíriacej sa

pandémie riskovať a vo vyspelých krajinách mestskú hromadnú dopravu radšej vymenila za automobil. Ďalším odvetvím, ktoré bolo výrazne negatívne zasiahnuté je cestovný ruch. Medzinárodné turistické príchody do ČR poklesli o 64 % a na Slovensko o 50 %, čo môžeme vysvetliť uzavretím hraníc, ale aj stratou príjmov mnohých spotrebiteľov. Ďalším silne zasiahnutým sektorom na Slovensku bola medzinárodná doprava a logistika, naopak najviac sa darilo farmaceutickému odvetviu (Fitch Solutions, 2021). V proexportne orientovanej ekonomike SR počas recesie v roku 2020 prišlo o prácu približne 70 tisíc ľudí. Miera evidovanej nezamestnanosti sa od januára do decembra 2020 zvýšila zo 4,98 % na 7,57 % (Trend, 2021). Rok 2021 napriek pokračujúcej pandémie priniesol mierne oživenie. Mnohé spoločnosti, ktorým to štruktúra a charakter produkcie dovoľovali, sa dokázali adaptovať či prispôbiť súčasným zmenám na trhu a snažili sa zabezpečiť čo najvyšší možný profit. V porovnaní s rokom 2020 došlo k zvýšeniu celkového vývozu o približne 16,5 %, pričom rástol aj objem dovozu, a to o 19,5 % (ŠÚ SR, 2022).

Malá, otvorená a proexportne orientovaná ekonomika. To sú typické prívlastky pre ekonomickú charakteristiku našej krajiny. V dobrých časoch znamenajú prosperitu, v časoch recesie predstavujú veľkú hrozbu. Zapojenie krajiny do zahraničného obchodu vyjadruje ukazovateľ otvorenosti ekonomiky. Daný parameter ilustruje podiel súčtu vývozu a dovozu tovarov a služieb na celkovom HDP štátu za určité sledované obdobie.

Graf 8 Otvorenosť vybraných ekonomík a V4 v roku 2021 (v % HDP)

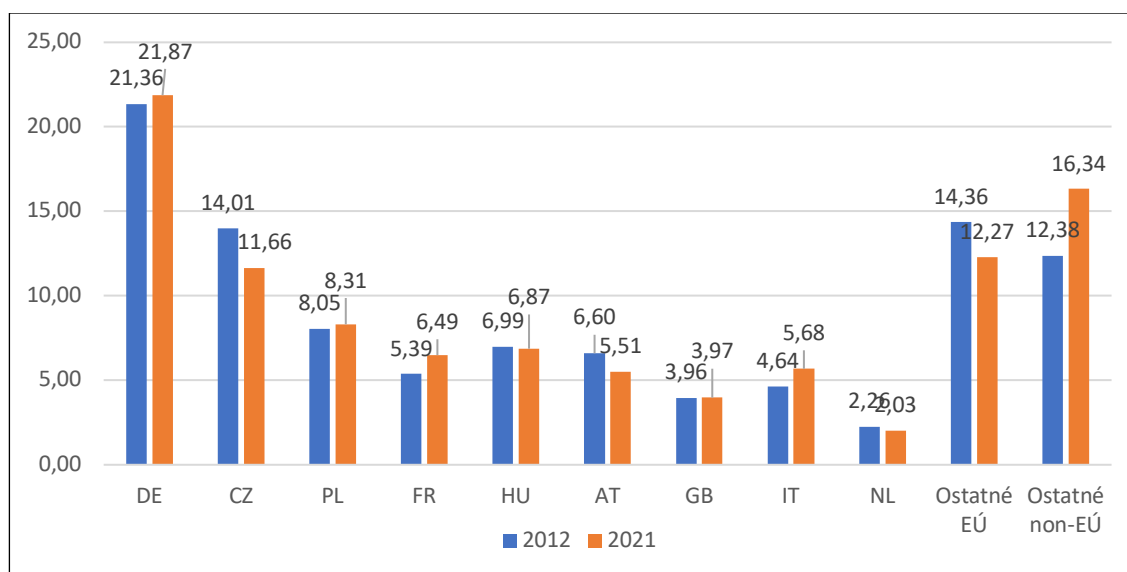
Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov UNCTAD. 2023.

Ako môžeme z grafu 8 vyčítať, podľa dostupných údajov UNCTAD a našich prepočtov dosiahla slovenská ekonomika v roku 2021 štvrtú najvyššiu hodnotu otvorenosti spomedzi krajín Európskej únie, a to na úrovni 169,7 % HDP. Spomedzi krajín V4 obsadilo za Slovenskom ďalšiu priečku Maďarsko, v prípade ktorého sa vývoz tovarov a služieb spolu s ich dovozom podieľal na celkovom HDP ekonomiky 163,2 %. V prípade Českej republiky bola v roku 2021 otvorenosť na úrovni 141,5 % HDP. Najmenej otvorenou ekonomikou v rámci skupiny krajín V4 je Poľsko, v roku 2021 s hodnotou ukazovateľa 118,8 % HDP. Vysoká úroveň otvorenosti ekonomiky je vítaná v časoch pozitívneho globálneho ekonomického vývoja. V danom prípade narastajúci zahraničný dopyt po našich tovaroch a službách znamená nielen rast produkcie, ale aj zlepšenie situácie na pracovnom trhu. Na druhej strane v súčasnej dobe dochádza k utlmovaniu zahraničného dopytu po slovenských tovaroch i službách, čo má za následok nižšiu úroveň výroby s rizikom negatívneho dosahu aj na pracovný trh. Teda čím vyššia otvorenosť ekonomiky, tým vyššia citlivosť na zmeny externého prostredia. Vďaka vysokej miere otvorenosti slovenskej ekonomiky či výraznej proexportnej orientácii je pre SR priebeh vývoja boja s pandémiou dôležité sledovať v medzinárodnom rozsahu, a to najmä u našich najväčších obchodných partnerov, teda Nemecka i Česka, ale aj Francúzska, Talianska, Rakúska a Španielska.

V nasledujúcej časti sme porovnali teritoriálnu štruktúru slovenského exportu v roku 2012, ako bázického roku, kedy sa ekonomika postupne spamätávala z obdobia recesie po globálnej a hospodárskej kríze a roku 2021 t. j. roku, za ktorý máme posledné kompletne údaje. Porovnávané obdobie v sebe zahŕňa vplyv celosvetovej pandémie Covid-19, ako aj dopady vystúpenia Veľkej Británie z Európskej únie, teda po uplynutí tzv. prechodného obdobia, počas ktorého ešte krajina zostala súčasťou spoločného trhu a colného územia Európskej únie.

V roku 2012 podiel vývozu zo SR na trhy EÚ dosiahol úroveň až 83,66 %, pričom hlavným exportným trhom bolo Nemecko s 21,36 % podielom, nasledované Českou republikou 14,01 % a Poľskom 8,05 %. V roku 2021 podiel EÚ na našich vývozoch dosiahol 79,69 %. Táto úroveň je v poslednej dekáde takmer identická (Nemecko 21,87 %, ČR 11,66 % a Poľsko 8,31 %). Podrobnejší prehľad teritoriálnej štruktúry vývozu SR v rokoch 2012 a 2021 uvádza graf 9. V zmysle údajov je zrejmé, že sa nepodarilo výraznejšie diverzifikovať teritoriálnu štruktúru nášho exportu. Naša závislosť na trhoch EÚ zostala takmer nezmenená, čo pre našu ekonomiku znamená riziko a svedčí o nedostatočne prepracovanej a širokospektrálnej proexportnej politike, ako aj nevhodnej produkčnej štruktúre.

Graf 9 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu SR v roku 2012 a 2021 (v %)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov MH SR. 2023.

Ide o dôsledok neadekvátneho nastavenia výroby, nedostatočnej podpore malých a stredných podnikov, ako aj výskumu a vývoja. Negatívne dôsledky sa prejavujú hlavne v prípade recesie na európskom trhu. Slovenským producentom chýbajú vybudované nové odbytové trhy mimo EÚ, ktoré by v krízových časoch pokryli dopyt po našej produkcii a stlmili negatívne ekonomické dopady.

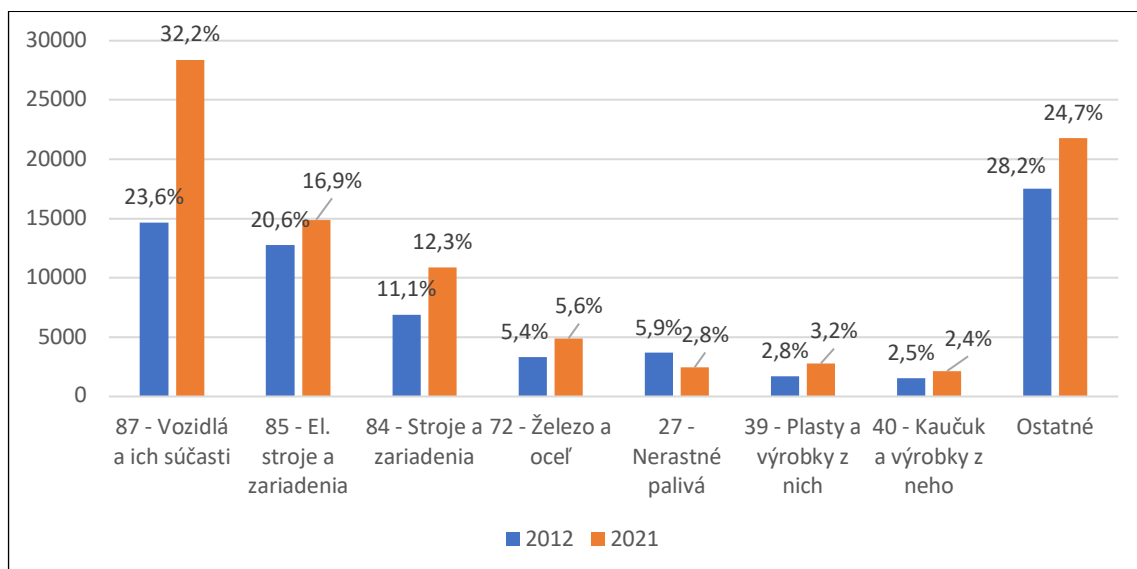
Napriek tomu, že je Veľká Británia od januára 2021 z obchodného hľadiska považovaná za tretiu krajinu, teda pri obchodovaní s ňou sú už potrebné colné formality, naďalej jej patrí siedma priečka najvýznamnejšieho obchodného partnera z pohľadu nášho exportu. Dopady odchodu VB koriguje vzájomná tzv. „pobrexitová dohoda“⁹, ktorá upravuje vzájomné obchodné väzby a spoluprácu medzi EÚ a VB. Vo viacerých prípadoch sa v zmysle danej dohody uplatňuje znížená, resp. nulová sadzba pre dovozné clo, s prihliadnutím na pravidlá pôvodu tovaru. Dohoda však nezabezpečuje voľný pohyb tovaru a služieb v takej podobe, ako to bolo počas pôsobenia VB v EÚ alebo počas spomínaného prechodného obdobia. Slovenská republika, ako aj ostatné štáty Vyšehradskej štvorky (V4) je viac závislá od exportu do Veľkej Británie ako od importu z tejto krajiny. V roku 2012 smerovali do Spojeného kráľovstva približne 4 % slovenského exportu. V roku 2021 je objem vývozu porovnateľný, resp. takmer nezmenený. Môžeme teda konštatovať, že v počiatočnom období po vystúpení Veľkej Británie z EÚ nepozorujeme výraznejšie zmeny

⁹ Dohoda popisujúca pravidlá vzájomnej obchodnej spolupráce medzi EÚ a Európskym spoločenstvom pre atómovú energiu na jednej strane a Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska na strane druhej.

v vzájomnom obchodovaní medzi Veľkou Britániou a Slovenskou republikou. Najvyššie aktívne saldo mala Slovenská republika s Nemeckom, Maďarskom, Francúzskom (2 776,2 mil. EUR), Rakúskom a Poľskom. Najväčšie pasívne saldo bolo s Kórejskou republikou, Ruskou federáciou a Vietnamom.

Dlhodobým cieľom slovenskej vlády je väčší stupeň *diverzifikácie slovenského exportu*. Aj keď je táto potreba v mnohých plánoch a výhladoch našej proexportnej politiky, opak je pravdou. Tento cieľ sa nám nedarí naplňať. Podobná situácia je aj v prípade komoditnej štruktúry nášho vývozu. Ani tá nie je z pohľadu ekonomických rizík optimálna, keďže je sústredená na export úzkej skupiny tovarov. Kým v r. 2012 sa tri tovarové skupiny (vozidlá, el. stroje a zariadenia a stroje a zariadenia) podieľali 55,3 % na našom vývoze, v roku 2021 to bol až 61,4 % podiel, čo už priamo ohrozuje ekonomickú bezpečnosť slovenského hospodárstva a v prípade ekonomickej krízy či recesie našich cieľových trhov môže viesť ku kolapsu ekonomiky ako celku. Z tovarového hľadiska vzrástol najvýraznejšie vývoz osobných automobilov a iných motorových vozidiel konštruovaných hlavne na prepravu osôb. Graf 10 poukazuje na dlhodobo dominantnú pozíciu v našom exporte produktov automobilového priemyslu, ako priameho najväčšieho objemu prílevu PZI do tohto odvetvia.

Graf 10 Porovnanie komoditnej štruktúry exportu SR v r. 2012 a 2021 (v %)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov MH SR. 2023.

Automobilový priemysel je chrbtovou kosťou slovenského národného hospodárstva. Tvorí až 50 % podiel na priemyselnej výrobe a 13 % podiel na tvorbe HDP krajiny. Práve to sa stáva veľkým rizikom nášho ekonomického rozvoja a konkurencieschopnosti

ekonomiky. Tento sektor, predovšetkým v zastúpení najväčších automobiliek (Volkswagen A.G., PSA Slovakia, Kia Motors Slovakia, Jaguar Land Rover) zamestnáva primárne 135 tisíc a sekundárne až 250 tisíc pracovníkov, s ročnou produkciou vyše 1,1 mil. automobilov, čím sa naša ekonomika stáva továrňou s najvyšším počtom vyrobených automobilov na jedného obyvateľa.

V slovenskom exporte je zrejmá jasná dominancia zahraničných firiem, v ktorom tradične vedú tri automobilky Volkswagen, PSA Slovakia, a.s., a KIA Motors Slovakia, s.r.o. a PCA Slovakia, s.r.o., čo potvrdzuje nasledujúca tabuľka 2.

Tabuľka 2 Prehľad 10 najväčších exportérov SR v roku 2019 a 2020

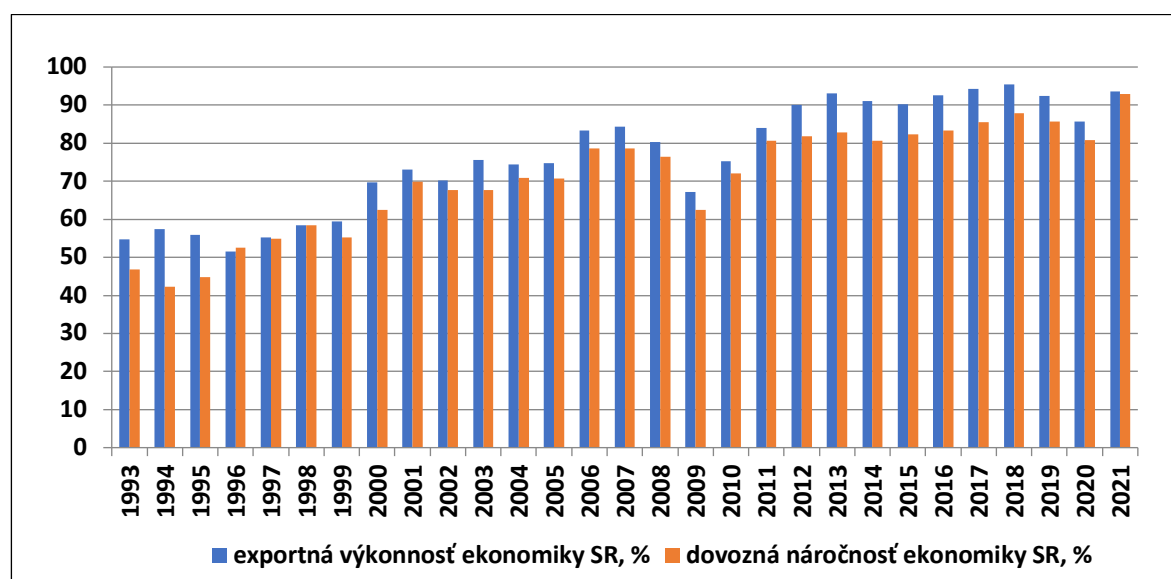
	Názov spoločnosti	Export (2020) v mil. EUR	Export (2019) v mil. EUR	Zmena v %	Majiteľská štruktúra
1.	Volkswagen Slovakia, a.s., Bratislava	9 716	10 329	-5,94	Zahraničie
2.	Kia Motors Slovakia, s.r.o., Teplička nad Váhom	4 502	5 507	-18,25	Zahraničie
3.	PCA Slovakia, s.r.o., Trnava	3 445	3 187	8,09	Zahraničie
4.	Slovenské elektrárne, a.s., Bratislava	1 617	1 298	24,5	Slovensko
5.	Slovnaft, a.s., Bratislava	1 555	2 015	-22,84	Zahraničie
6.	Samsung Electronics Slovakia, s.r.o., Galanta	1 305	1 502	-13,14	Zahraničie
7.	Foxconn Slovakia, s.r.o., Nitra	1 004	1 205	-16,64	Zahraničie
8.	Continental Matador Rubber, s.r.o., Púchov	839	929	-9,66	Zahraničie
9.	Eset, s.r.o., Bratislava	516	508	1,52	Slovensko
10.	Schaeffler Slovensko, s.r.o., Kysucké Nové Mesto	496	596	-16,84	Zahraničie

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov Trend - top exportéri Slovenska. 2021.

Alarmujúci je fakt, že v prvej desiatke najväčších exportérov sú len dve slovenské spoločnosti. Prvou sú Slovenské elektrárne, a.s., ktoré spoločne so Slovnaftom, a.s. radíme medzi sprivatizované štátne podniky. Hoci Slovnaft, a.s. tiež so zahraničnou účasťou. Tie však patria medzi najziskovejšie spoločnosti v Slovenskej republike, pričom Slovenské elektrárne, a.s. dokonca medziročne zvýšili svoje tržby z vývozu o vyše 20 %. Predovšetkým v období energetickej krízy by bola kontrola nad danými strategickými podnikmi možnosťou na rast príjmov do štátneho rozpočtu a zabezpečenie energetickej bezpečnosti štátu. Práve preto sa historická privatizácia týchto strategických podnikov bude čoraz viac javiť ako chybná, najmä v kontexte spomínanej problémovej komoditnej a teritoriálnej štruktúry nášho exportu. Druhou spoločnosťou, ktorá sa dostala do rebríčka top 10 najväčších

exportérov so slovenskou majiteľskou štruktúrou je Eset, s.r.o., ktorému sa v roku 2020 dokonca podarilo zvýšiť svoje príjmy z vývozu. Z automobiliek sa to podarilo len spoločnosti PCA Slovakia, s.r.o. (Trend, 2021). Napriek určitej disproporcii produkcie a exportu, vstup zahraničných investorov do našej ekonomiky však určite nemožno hodnotiť negatívne, práve naopak. Spočiatku bol tento stav pozitívny pre rast zamestnanosti, celkového exportu a zvyšoval sa príjem do štátneho rozpočtu. Problémom bolo, že automobilový priemysel nebol paralelne dopĺňaný aj výskumnou a vývojovou zložkou, ktorá by podporila tvorbu nových sofistikovaných odvetví s vyššou pridanou hodnotou. To mohlo naštartovať vývoz aj špičkových technológií a obohatiť tým skladbu slovenského exportu. Ďalším kľúčovým odvetvím je elektrotechnický priemysel, výroba elektroniky a polovodičových prístrojov, z čoho najväčší podiel 5,6 % na exporte tvoria TV prijímače, video monitory a projektory. Silné zastúpenie v exporte majú aj produkty gumárenského priemyslu, kde napr. pneumatiky, ktoré sa na exporte podieľajú zhruba 2 % (Ružeková, Zábojník, Hrisko, 2021).

Graf 11 Vývoj exportnej výkonnosti a dovoznej náročnosti ekonomiky SR v rokoch 1993 - 2021 (v %)

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov UNCTAD. 2021 a 2022.

Posledným atribútom, na ktorý v tejto časti upriamime pozornosť je *vývoj exportnej výkonnosti* a dovoznej náročnosti slovenskej ekonomiky. Miera jej otvorenosti bola relatívne vysoká už na začiatku jej samostatného fungovania v roku 1993. Podrobnejšie údaje vývoja exportnej výkonnosti a dovoznej náročnosti v rokoch 1993 až 2021 uvádza predchádzajúci graf 11. Hodnota exportnej výkonnosti v roku 1993 dosahovala 55 %, dovoznej náročnosti 45 %.

dovozná náročnosť bola na úrovni približne 47 %. Odvtedy sa naďalej vyznačuje prevažne rastúcim trendom, pričom v roku 2004, keď Slovenská republika vstúpila do EÚ, predstavovala exportná výkonnosť cca 75 % a dovozná náročnosť cca 71 %. Doterajšie maximum dosiahla otvorenosť ekonomiky SR v roku 2018, v ktorom exportná výkonnosť činila cca 95 % a dovozná náročnosť cca 88 %. Z grafu je tiež zrejmé, že exportná výkonnosť ekonomiky SR výrazne poklesla v roku 2009, pod vplyvom globálnej finančnej a hospodárskej krízy a v roku 2020, kedy sa prejavili prvé ekonomické dopady globálnej pandémie.

Ako sme v predchádzajúcej časti tejto práce spomínali, na rast exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky po vstupe do Európskej únie mali kľúčový vplyv priame zahraničné investície, prostredníctvom ktorých boli vybudované nové výrobné kapacity najmä a automobilovom a elektrotechnickom priemysle. V roku 2021 bol zaznamenaný opätovný nárast exportnej výkonnosti, a to na hodnote 93,5 % a dovoznej náročnosti 92,8 %.

Tabuľka 3 **Medziročné zmeny tokov tovarov a služieb** (v %, priemer za obdobie)

Ukazovateľ	1995- 2003	2004- 2008	2009	2010- 2019	2020	1995- 2020
Vývoz tovarov a služieb, s.c. 2015	8,0	14,6	-16,4	6,7	-7,3	7,0
Dovoz tovarov a služieb, s.c. 2015	7,2	13,9	-18,9	6,0	-8,2	6,2
Hrubý domáci produkt, s.c. 2015	3,8	7,3	-5,5	3,0	-4,4	3,5

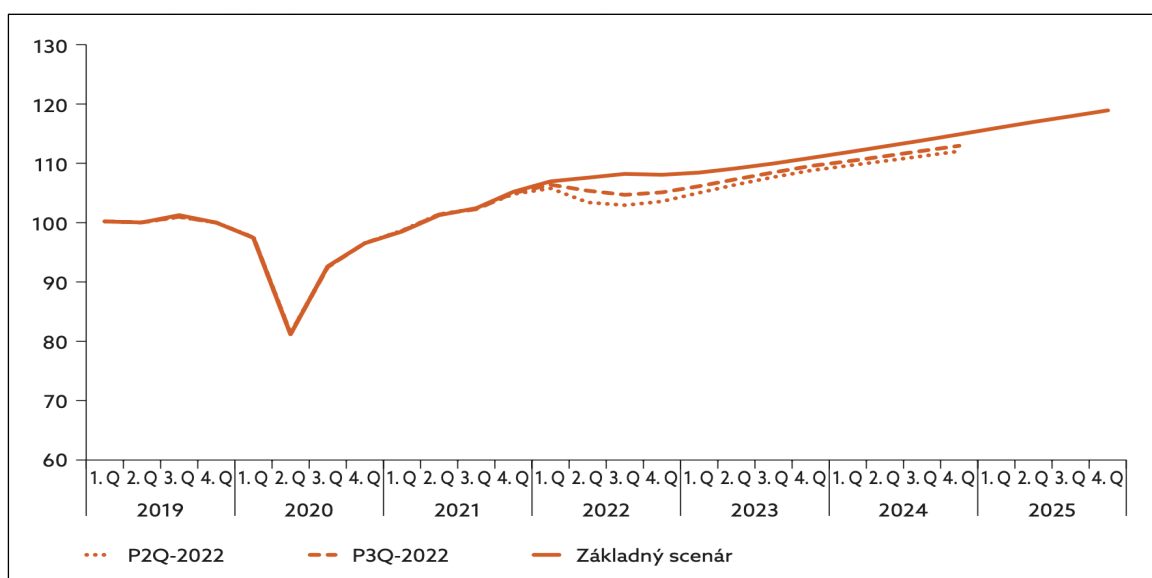
Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR. 2022.

Z tabuľky 3 môžeme pozorovať, že zásluhou produkcie nových kapacít sa výkonnosť slovenskej ekonomiky zvyšovala, avšak objem exportu tovarov a služieb sa zvyšoval podstatne rýchlejšie čo spôsobilo, že exportná výkonnosť slovenskej ekonomiky a miera jej otvorenosti opätovne zvyšovali. Z uvedeného vyplýva, že skúmať doterajší vývoj exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky si vyžaduje zaoberať sa tými faktormi, o ktorých možno na základe ekonomickej teórie predpokladať, že mali na vývoj exportu tovarov a služieb rozhodujúci vplyv. Zaoberať sa nimi budeme v ďalších častiach tejto práce.

Ako bolo v predchádzajúcich častiach tejto práce spomenuté, Slovenská republika, ako proexportne orientovaná ekonomika s vysokým stupňom otvorenosti, je odkázaná na

zahraničný obchod. Ten je hybnou silou slovenskej ekonomiky je už dlhodobo zahraničný dopyt. Z nasledujúceho grafu 12 môžeme pozorovať, že najvýraznejší prepád zahraničného dopytu bol zaznamenaný v roku 2020 pod vplyvom dopadov opatrení zabráňujúcich šíreniu ochorenia Covid-19.

Graf 12 Vývoj zahraničného dopytu SR v rokoch 2019 až 2021 s predikciou rokov 2022 až 2025 (index, 4. Q 2019 = 100)

Prameň: Výpočty NBS - Ekonomický a menový vývoj. 2022.

Rast zahraničného dopytu v roku 2021 poznačila druhá vlna pandémie, no pozitívne ho ovplyvnila napredujúca vakcinácia obyvateľstva a s ňou spojené postupné uvoľnenie ekonomík. Ekonomický vývoj obchodných partnerov SR v druhej polovici roka pozitívne prekvapil, čo sa odrazilo v lepšom vývoji zahraničného dopytu. Priemysel však výrazne trpel nedostatkom komponentov, čo sa následne pretavilo v nižších exportoch. Pokračujúci výpadok dodávok mikročipov vyústili do opakujúcich sa prerušení produkcie predovšetkým v automobilovom priemysle. Okrem toho výrobcovia bojovali aj s narastajúcimi cenami inputov, v dôsledku čoho dlhodobý stabilný zahraničný dopyt začínať vykazovať celkové ochladenie. Všetky tieto faktory spôsobili pokles vývozov v 3. kvartáli roku 2021. Problémy producentov zasiahli aj dovozy, tie však čiastočne vykompenzovala rastúca spotreba. V dôsledku toho saldo zahraničného obchodu skončilo už druhý štvrtý rok v negatívnych hodnotách. Výpadok niektorých inputov do produkcie zabránil výrobcom exportovať svoje výrobky, čo malo za následok hromadenie zásob, nedokončenej výroby aj materiálu (NBS, 2021). Vývoj vývozov začiatkom roka 2022 nepriaznivo zasiahol začiatok vojny na Ukrajine. V prvotných mesiacoch roka stále pretrvávali problémy s dodávkami mikročipov,

ktoré negatívne ovplyvňovali tak výrobu ako aj export. Začiatok ukrajinsko-ruského vojenského konfliktu tieto problémy ešte prehĺbil. Navyše sa podniky museli popasovať s výraznou neistotou, ktorá posunula ceny komodít na vysoké úrovne. Vojna na Ukrajine pribrzdila zotavenie svetovej ekonomiky. V začiatkoch invázie došlo k výraznému nárastu cien na komoditných trhoch a k zvýšeným výkyvom cien na finančných trhoch. Už v súčasnosti je jasné, že tento konflikt priniesol okrem tragických humanitárnych dôsledkov významné nepriaznivé ekonomické dopady. Ako môžeme z grafu pozorovať, lepší ako predpokladaný vývoj posunul úroveň zahraničného dopytu vyššie oproti letnej a jesennej predikcii Národnej banky Slovenska. Index zahraničného dopytu od svojho pandemického prepadu kontinuálne rastie, i keď dopyt zo strany slovenských obchodných partnerov tlmil narušenia dodávateľsko-odberateľských reťazcov.

4.2 Celkový slovenský export a export slovenských subjektov

Predmetom skúmania predkladanej záverečnej práce je vplyv priamych zahraničných investícií na export, resp. exportnú výkonnosť Slovenskej republiky. Naším záujmom je preto podrobnejšie preskúmať, do akej miery je významný podiel zahraničných spoločností na celkovej skladbe exportu tovarov a služieb SR.

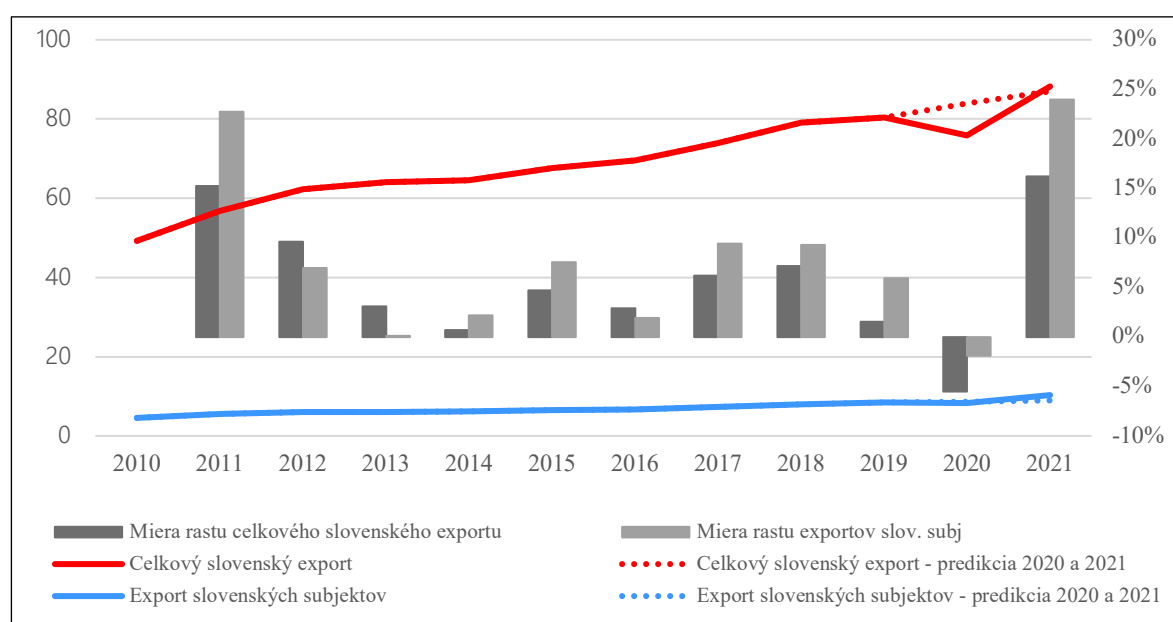
Slovenské spoločnosti sa na vývoze tovarov a služieb podieľajú do väčšej miery z pozície dodávateľov a subdodávateľov medziproduktov. Samotný export tovarov a služieb realizujú až ich odberatelia, ktorí sa nachádzajú na vyššom stupni dodávateľského reťazca. Existujú tak značné rozdiely medzi celkovým slovenským exportom a exportom domácich podnikateľských subjektov. Podrobnejšie sa tejto problematike venuje štúdia *Inštitútu hospodárskych analýz Ministerstva hospodárstva SR* (ďalej IHA MH SR) z roku 2022 autorov *STEINHAUSER – BOROS*. V zmysle ich štúdie sa značné disparity týkajú celkového objemu exportu, teritoriálnej a komoditnej štruktúry exportu, tiež faktorov, ktoré priťahujú slovenský export, ktoré môžeme pomenovať ako tzv. determinanty príťažlivosti slovenského exportu.

Autori spomínanej štúdie za pomoci Štatistického úradu SR analyzovali Register účtovných závierok Dataset obchodných organizácií, (Finstat, 2022), na základe ktorých získali agregované a anonymizované údaje o domácich i zahraničných firmách a o objemoch a štruktúre ich exportov v rokoch 2010 až 2021.

Na základe získaných výsledkov môžeme konštatovať, že export čisto slovenských subjektov sa podieľa na celkovom slovenskom exporte len na úrovni 12 %, pričom objem exportu identifikovaných zahraničných subjektov tvoril 67 % a zvyšok predstavujú neidentifikované subjekty s 21 % podielom. Ak by len polovicu z jednoznačne neidentifikovateľných firiem považovali za subjekty zahraničné, v takom prípade by podiel zahraničím ovládaných exportných firiem v SR dosiahol ešte výraznejší podiel. (Hranicu 10 % prekročil podiel tuzemských exportov na celkovom exporte v sledovanom období v roku 2018. Odvtedy postupne tento podiel veľmi pomaly narastá.) (IHA MH SR, 2022).

Na grafe 13 môžeme pozorovať vývoj hodnoty celkového slovenského exportu a exportu slovenských subjektov v domácom vlastníctve vrátane ich trendových spojnic. V roku 2020, po prepuknutí globálnej pandémie došlo k medziročnému poklesu tak celkového slovenského exportu o 5,5 %, ako aj exportu slovenských subjektov o 1,9 %

Graf 13 Porovnanie vývoja celkového slovenského exportu a exportu subjektov v domácom vlastníctve (v mld. EUR a %)

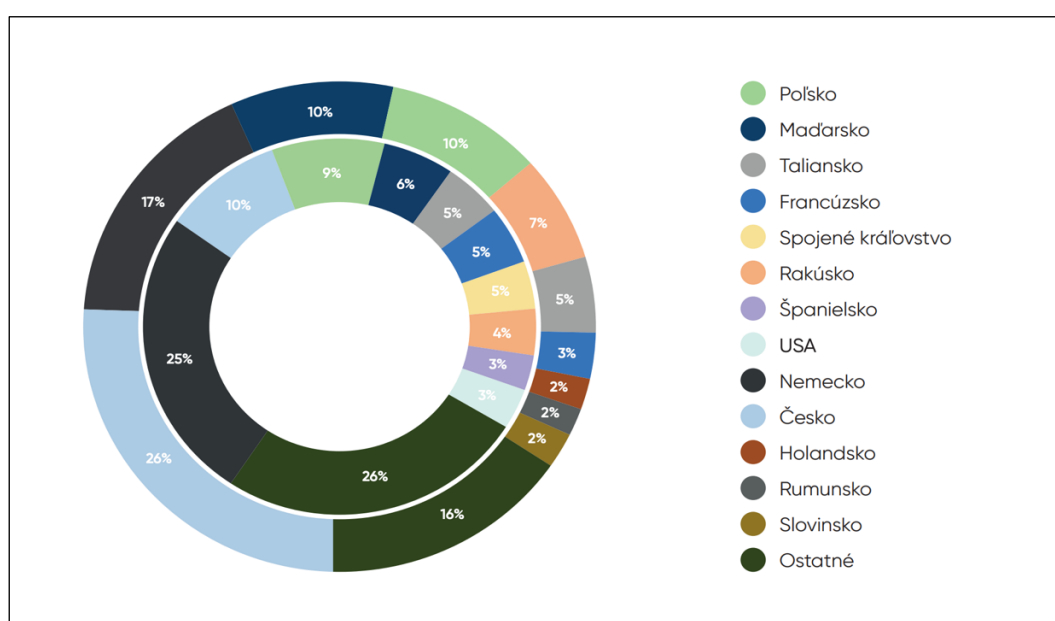
Prameň: IHA MH SR a ŠÚ SR. 2022.

V roku 2021, napriek rozsiahlym protipandemickým opatreniam vrátane obmedzeniam mobility, celkový slovenský export i export domácich subjektov vzrástol. Podľa extrapolácie¹⁰ časového radu za roky 2020 a 2021, súčet celkového slovenského exportu za obdobie spomínaných dvoch rokov mal dosiahnuť 170,9 mld. eur, no v

¹⁰ Ak z meraného priebehu funkcie odhadujeme hodnotu y v bode x, ktorý leží mimo intervalu nameraných hodnôt, hovoríme o extrapolácii. Ide o priblíženie; teda približný výpočet hodnôt funkcie v bode ležiacom mimo intervalu z hodnôt funkcie v krajných alebo niektorých vnútorných bodoch intervalu.

skutočnosti dosiahol iba 164,2 mld. eur. To predstavuje hypotetickú stratu vo výške 6,7 mld. eur. Na druhej strane predpovedaný súčet exportu slovenských subjektov mal dosiahnuť 17,5 mld. eur, ale v skutočnosti tuzemské spoločnosti vyviezli až 18,6 mld. eur. Je to o 1,1 mld. eur viac ako hovorila predikcia (IHA MH SR, 2022). Zo zisteného vyplýva, že export dvoch pozorovaných skupín, teda domácich vývozcov a zahraničných vývozcov sa správa rozdielne. V nasledujúcej časti sme sa preto zamerali na porovnanie teritoriálnej i komoditnej štruktúry exportu skupín exportérov.

Graf 14 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských subjektov (vonkajší kruh) a zahraničných subjektov (vnútorný kruh) v roku 2021 (v %)

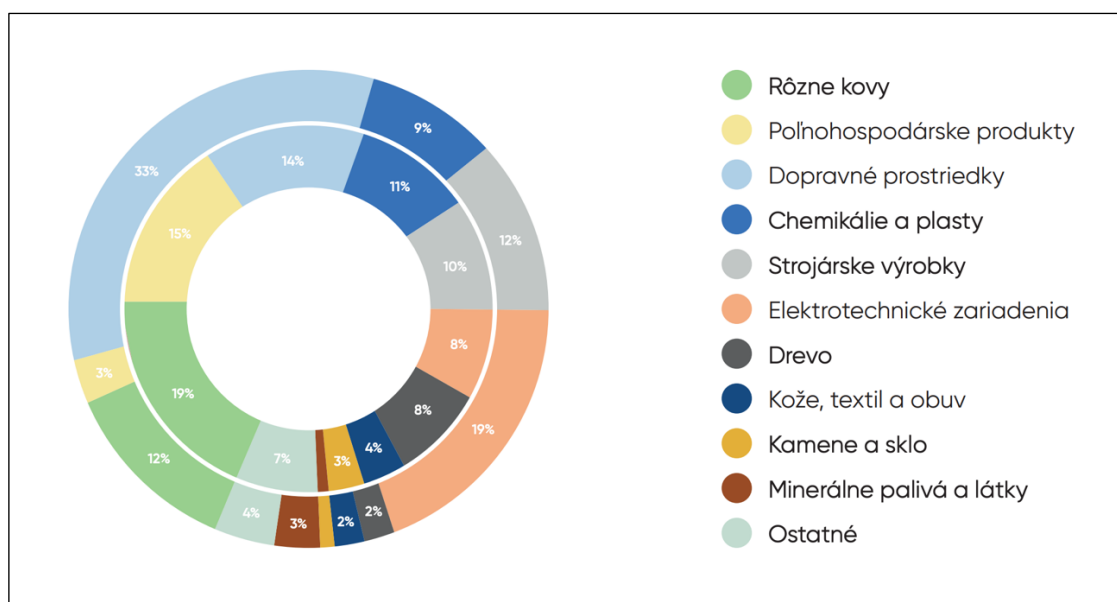

Prameň: Vlastné spracovanie podľa IHA MH SR a ŠÚ SR, 2022.

Ako dokumentuje graf 14, určité disparity pozorujeme aj pri teritoriálnej štruktúre dvoch skupín exportérov v roku 2021. Tak ako sme v predchádzajúcich častiach tejto práce popísali, najvýznamnejším obchodným partnerom Slovenskej republiky z pohľadu celkového exportu je Nemecko 22 %, ďalej Česká republika 12 %, Poľsko 8 % a Maďarsko 7 %. Ak sa však pozrieme na export len slovenských subjektov, tam je situácia rozdielna. Na prvom mieste je Česká republika s hodnotou až 26 %. Nemecko je na druhej pozícii len so 17 %, nasleduje Maďarsko a Poľsko s rovnakým podielom 10 %. Do prvej desiatky sa dostali aj krajiny ako Holandsko, Rumunsko či Slovinsko. Pre exporty domácich slovenských firiem tiež platí, že viac ako 50 % všetkých tuzemských exportov smeruje našim geografickým susedom, s výnimkou Ukrajiny kam smeruje len 1,01 % nášho exportu. Do prvej desiatky tuzemských exportov sa dostalo aj Holandsko, Rumunsko a Slovinsko.

Veľká Británia a najmä Ruská federácia predstavujú obchodných partnerov, ktorí postupne strácajú svoje postavenie v slovenských exportoch. Pravdepodobnou príčinou tohto stavu budú prijaté hospodárske sankcie uvalené na Ruskú federáciu uplatňované od roku 2014. Podľa štatistík databázy UNCTAD z roku 2022 klesol export EÚ 27 do Ruskej federácie v priemere až o 49,5 %. Spojené kráľovstvo sa umiestňovalo v období 2014 - 2020 v prvej desiatke najvýznamnejších exportných obchodných partnerov slovenských subjektov. No v roku 2021 sa umiestnilo až na 15. mieste. Čo sa týka Ruskej federácii z dôvodu pretrvávajúcej vojenskej agresii a snahy minimalizovať obchodné prepojenie, na ktoré tlačí Európska únia sa predpokladá aj v nadchádzajúcich rokoch postupný pokles pozície pre exportérov domácich subjektov i subjektov pod zahraničných kontrolou.

Graf 15 Porovnanie komoditnej štruktúry exportu tuzemských subjektov (vnútorný kruh) a zahraničných subjektov (vonkajší kruh) v roku 2021 (v %)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa IHA MH SR a ŠÚ SR. 2022.

Dlhodobo najvýznamnejšiu tovarovú skupinu v rámci celkového slovenského exportu predstavujú dopravné prostriedky a ich súčasti 33 %, druhá pozícia patrí produktom elektrotechnického priemyslu 17 %, nasleduje strojársky priemysel 13 %, kovy 11 %, chemické produkty a plasty 8 %. Graf 15 nám zároveň ukazuje, že tak ako to bolo v predchádzajúcom prípade teritoriálnej štruktúry, tak aj v rámci porovnávania komoditnej štruktúry môžeme pozorovať rozdiely pri skúmaných dvoch skupinách exportérov. V rámci exportu len slovenských subjektov dosahuje tovarová skupina dopravné prostriedky a ich súčasti iba 14 % podiel na celkových domácich vývozo. Naopak najvýznamnejšie

zastúpenie s hodnotou podielu 19 % majú kovy a poľnohospodárske produkty s 15 % podielom. Na druhej strane firmy s výlučným zahraničným vlastníctvom exportovali predovšetkým dopravné prostriedky, ktoré zaberajú 33 %, na druhom mieste je elektrotechnika s 19 % a kovy s 12 %. Na základe zisteného pozorujeme odlišné správanie sa tuzemských a zahraničných subjektov realizujúcich exportné aktivity. To platí pri teritoriálnej, ako aj pri komoditnej štruktúre.

Rozhodli sme sa preto spojiť obe spomínané premenné a pozrieť sa detailnejšie, do ktorých teritórií smeruje päť najvýznamnejších tovarových komodít v rámci nášho slovenského exportu ako celku, a to konkrétne pri tuzemských, ako aj zahraničných subjektoch. Za reprezentatívny rok sme zvolili rok 2019, teda tzv. bežný rok bez významnej miery dopadu hospodárskych kríz a pred krízou vyvolanou celosvetovou pandémiou. Na základe štatistiky MH SR sme zistili, že v roku 2019 boli medzi piatimi (TOP5) najvýznamnejšími tovarovými skupinami v rámci celkového slovenského exportu tovarové skupiny:

HS 87 - Vozidlá iné ako koľajové, ich časti a príslušenstvo,

HS 85 - Elektrické stroje, prístroje a zariadenia,

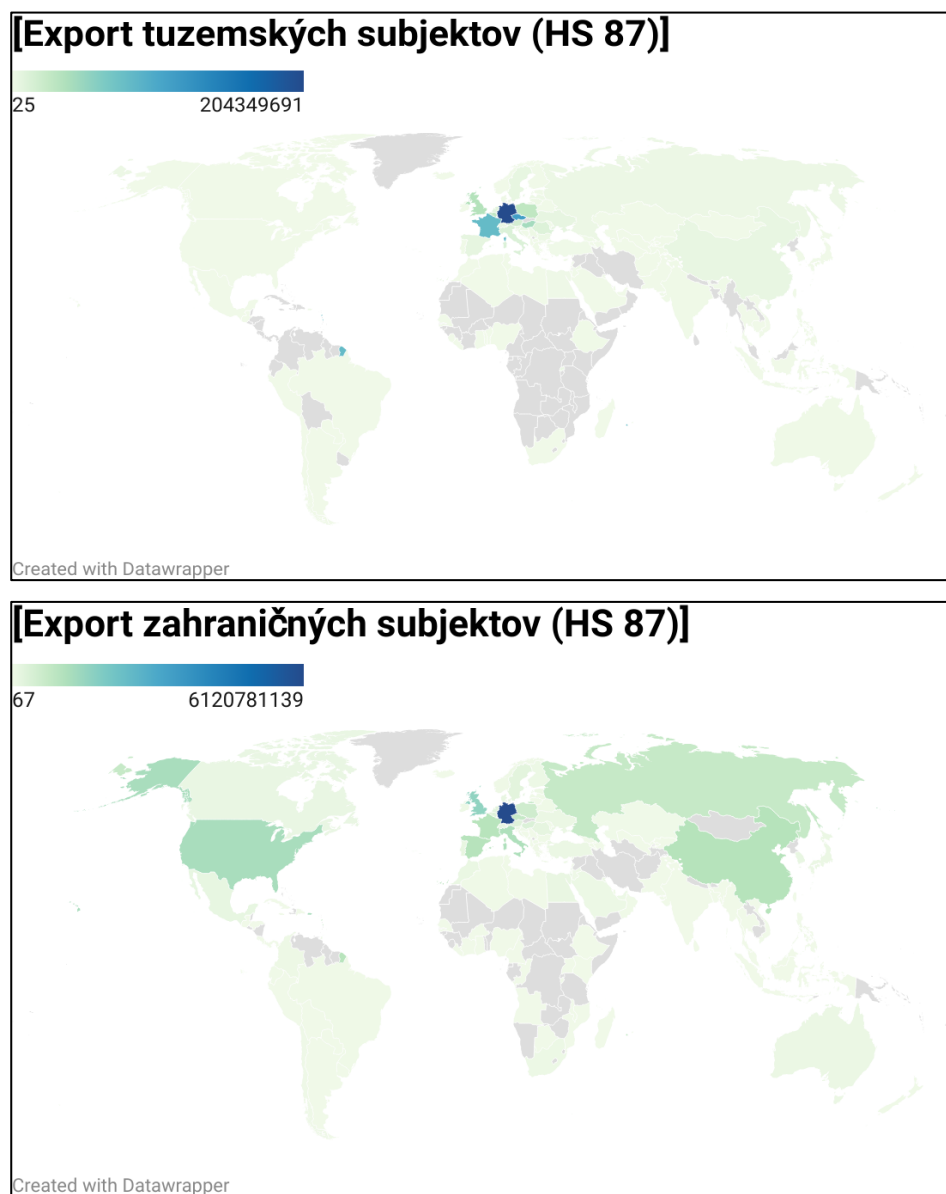
HS 84 - Jadrové reaktory, kotly, stroje;

HS 72 - Železo a oceľ,

HS 27 - Nerastné palivá, minerálne oleje a produkty ich destilácie.

Ako sme v predchádzajúcich častiach tejto práce uviedli, automobilový priemysel je chrbtovou kosťou slovenského národného hospodárstva, pričom zaberá približne 50 % podiel na priemyselnej výrobe a až 13 % podiel na celkovej tvorbe HDP krajiny. Na obrázku 2 môžeme pozorovať, že pokiaľ vývoz tejto tovarovej skupiny pri tuzemských subjektoch smeruje predovšetkým do krajín EÚ, zahraničné exportné spoločnosti majú širší diapazón obchodných partnerov po celom svete zahŕňajúci intenzívnejšiu obchodnú spoluprácu s krajinami amerického kontinentu, najmä USA i Ázie, predovšetkým Číny.

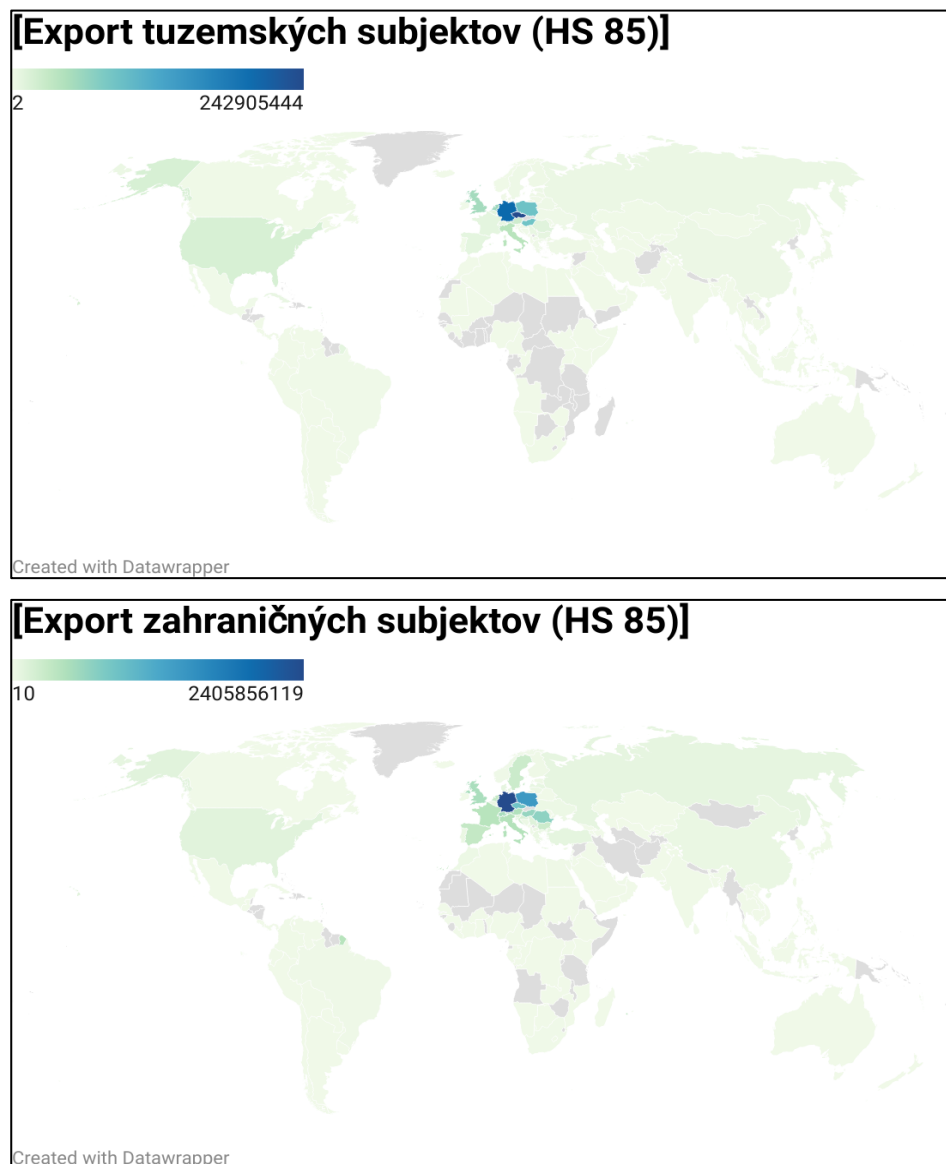
Obrázok 2 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 87

Prameň: Vlastné spracovanie podľa IHA MH SR a ŠÚ SR. 2022.

Z nasledujúceho obrázku 3 je zrejmé, že pokiaľ tuzemské exportné subjekty sa zameriavajú najmä na vývoz elektrických strojov, prístrojov a zariadení do oblasti V4 a Nemecka, resp. do oblastí susedsky blízkyh SR, zahraničné subjekty okrem iných krajín sveta vyvážajú vo väčších objemoch aj do ďalších častí Európy.

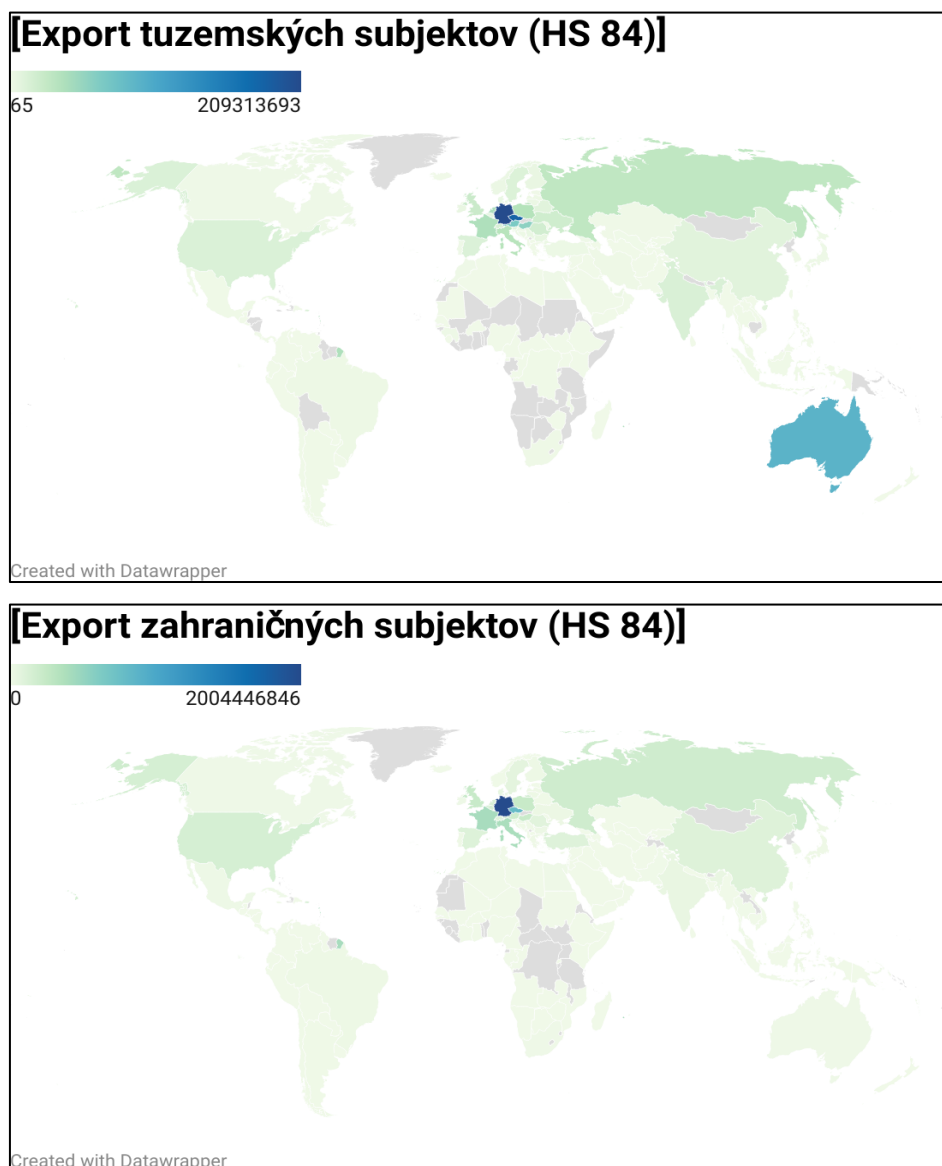
Obrázok 3 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 85

Prameň: Vlastné spracovanie podľa IHA MH SR a ŠÚ SR. 2022.

Na ďalšom obrázku 4 môžeme pozorovať mierne odlišnú situáciu. Exportné teritória pri tuzemských aj zahraničných subjektoch sú prevažne rovnako obsiahnuté. Zaujímavé však je, že pri komoditnej štruktúre HS 84 - Jadrové reaktory, kotly a stroje pozorujeme pomerne významnú obchodnú spoluprácu s Austráliou a to len pri tuzemských subjektoch. Austrália je najväčším vývozcom uhlia na svete a po Kanade druhým najväčším vývozcom uránu. Snahou tejto krajiny je však postupne vyrábať časť elektrickej energie v jadrových reaktoroch namiesto spaľovania uhlia a plynu, čo môže pre slovenských exportérov znamenať možnosť ešte zintenzívniť vzájomnú obchodnú spoluprácu.

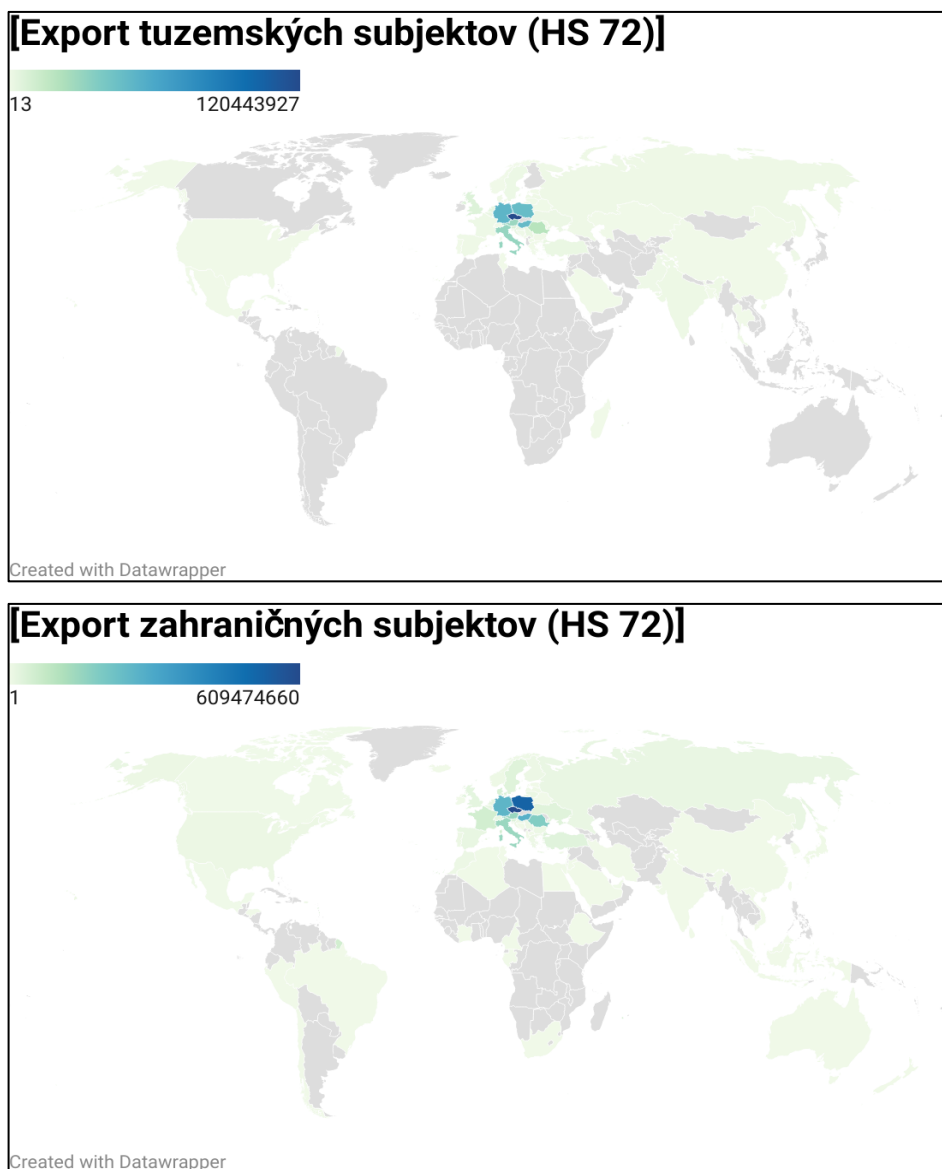
Obrázok 4 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 84

Prameň: Vlastné spracovanie podľa IHA MH SR a ŠÚ SR. 2022.

Pri tovarovej skupine HS 72, teda pri exporte Železa a ocele, čo dokumentuje nasledujúci obrázok 5 sledujeme rovnakú situáciu ako tomu boli pri prvých troch skupinách. Sú to zahraničné exportné subjekty, ktoré do významnej miery rozširujú teritória exportu tejto komodity.

Obrázok 5 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 72

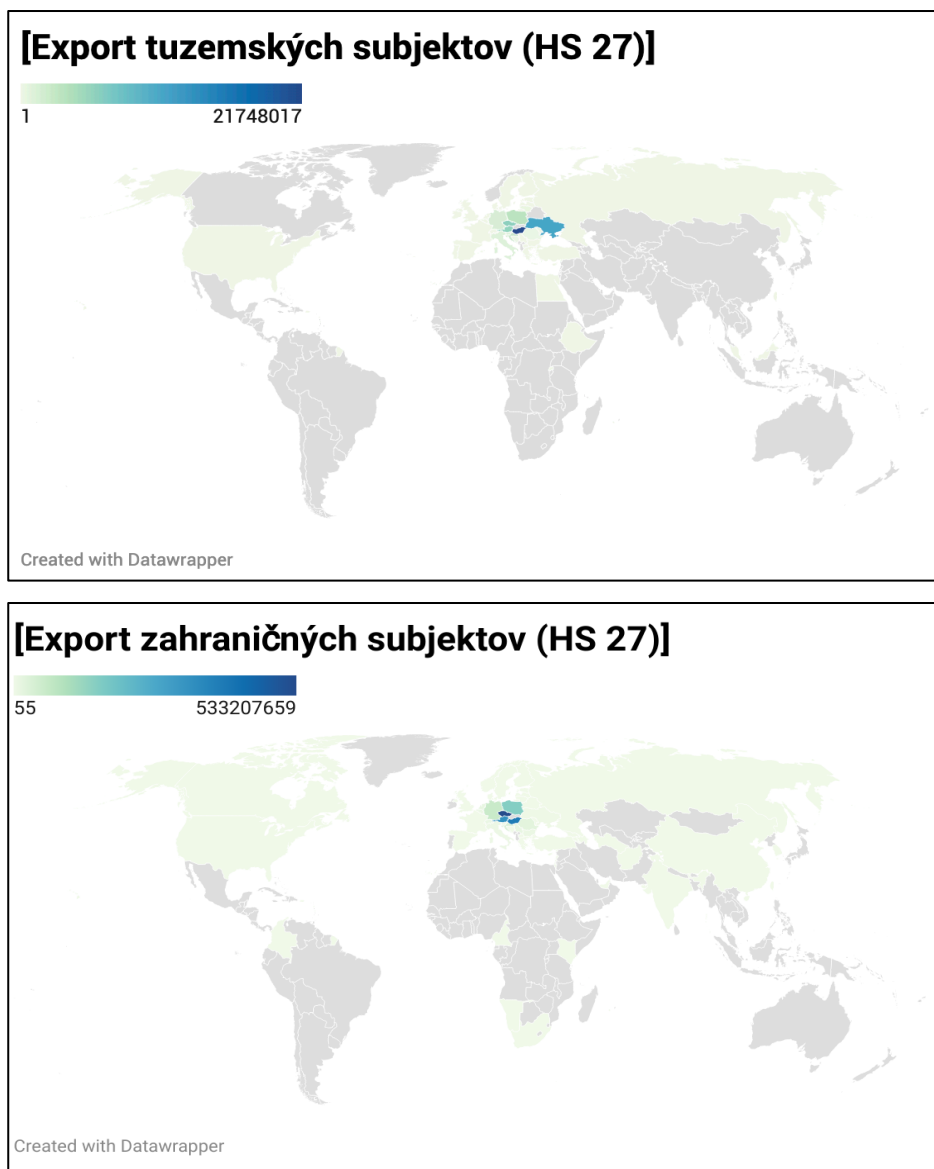
Prameň: Vlastné spracovanie podľa IHA MH SR a ŠÚ SR. 2022.

Podobná situácia je aj pri tovarovej komodite HS 27, nerastných palivách minerálne oleje a produkty ich destilácie, teda poslednom dokumentujúcom obrázku 6.

Náš výskum bol zároveň zameraný na posúdenie, ako, resp. či zahraničné investície vplývajú na teritoriálnu a komoditnú štruktúru nášho exportu. Je totiž všeobecne zrejmé, že SR sa dlhodobo nedarí plniť jeden z hlavných cieľov proexportnej politiky a to zvýšiť tak teritoriálnu, ako aj komoditnú diverzifikáciu nášho exportu. Dokonca za poslednú dekádu sa tak teritoriálna, ako aj komoditná diverzifikácia nášho exportu ešte zhoršila, čo v čase

ekonomickej recesie cieľových trhov, ktorými sú prevažne trhy EÚ, môže našej ekonomike spôsobiť vážne ohrozenie, prípadne aj ekonomický kolaps.

Obrázok 6 Porovnanie teritoriálnej štruktúry exportu tuzemských a zahraničných subjektov tovarovej skupiny HS 27

Prameň: Vlastné spracovanie podľa IHA MH SR a ŠÚ SR. 2022.

Štúdia Inštitútu hospodárskych analýz MH SR vykonala tiež tzv. gravitačné modelovanie slovenského exportu a domácej pridanej hodnoty v slovenskom exporte.

Na základe analýzy dospela k záveru, že:

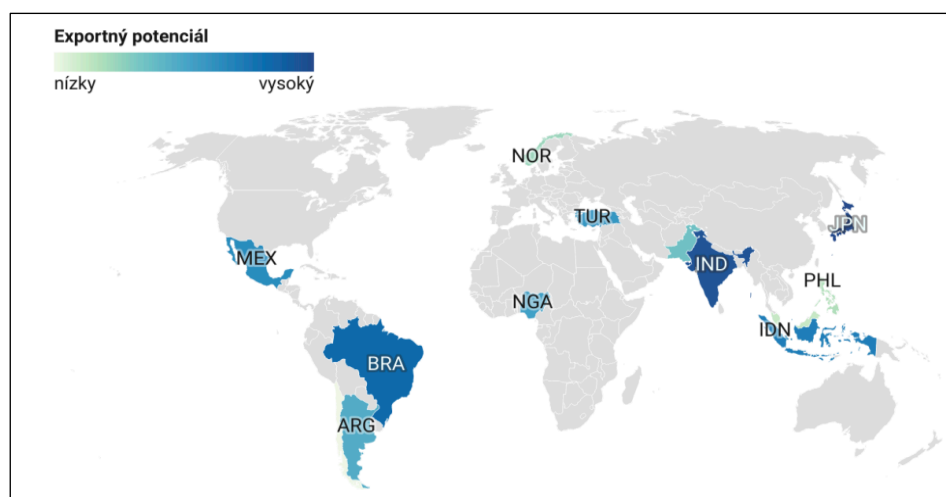
- Slovenské exporty smerujú prevažne do geograficky bližších štátov, do štátov s vyšším počtom obyvateľov a do členských štátov Európskej únie,

- v krajinách, kam smeruje náš export dochádza k apreciácii¹¹ ich mien,
- naši zahraniční partneri vykazujú približne podobné hodnoty produktivity práce,
- s určitou limitáciou môžeme tiež konštatovať pozitívny vplyv tvorby fixného kapitálu v importujúcej krajine a spoločnej hranice Slovenska, a to najmä z pohľadu domácej pridanú hodnoty v hrubom exporte,
- bolo identifikovaných 13 obchodných partnerov Slovenska (obrázok 7) s teoreticky najvyšším doteraz nevyužitým ekonomickým potenciálom spomedzi tretích krajín.

Ide o nasledujúce krajiny, ktoré uvádzame v poradí od najvyššieho exportného potenciálu po najnižší: Japonsko (JPN), India (IND), Brazília (BRA), Indonézia (IDN), Mexiko (MEX), Turecko (TUR), Nigéria (NGA), Argentína (ARG), Pakistan, Nórsko (NOR), Filipíny (PHL), Malajzia a Čile.

Ako sme uviedli, slovenskí exportéri majú tendenciu prenikať prevažne na geograficky bližšie trhy, kde je pre nich najnižšia miera neistoty a rizika. V počiatočnom štádiu exportu to nemusí byť vnímané ako negatívum, pretože môže ísť často o vhodnú alternatívu teritória, na ktorej exportný subjekt získa potrebné skúsenosti zo zahraničného obchodu a ktorá ho pripraví na vzdialenejšie trhy, čo v konečnom dôsledku povedie k diverzifikácii exportu do budúcnosti.

Obrázok 7 Krajiny s teoreticky najviac nevyužitým slovenským exportným potenciálom

Prameň: Spracované podľa IHA MH SR, 2022.

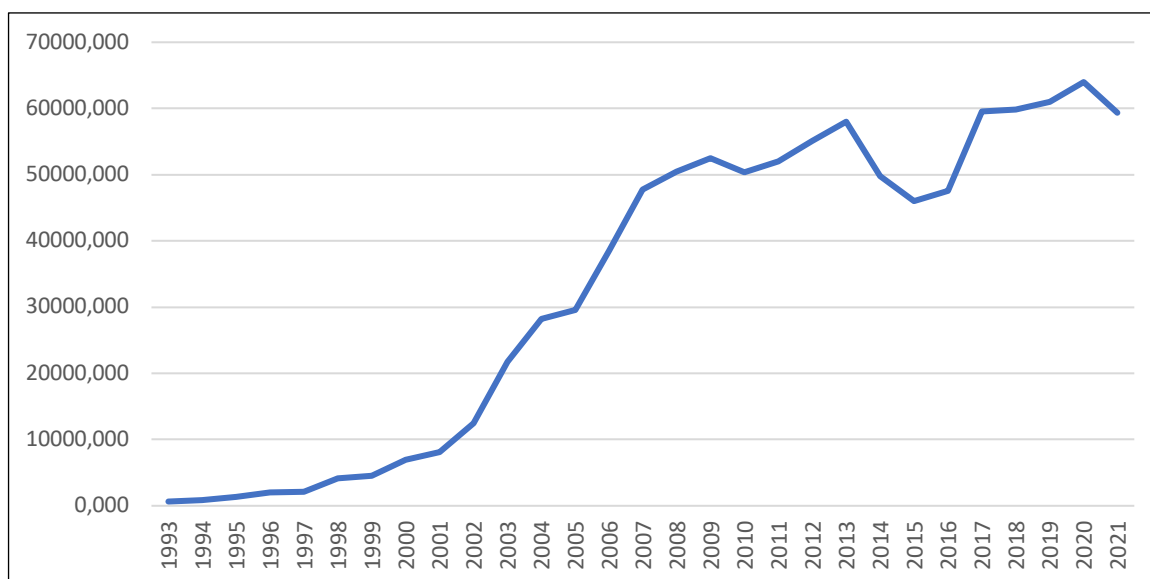
¹¹ Zhodnotenie meny. K apreciácii dochádza ak vzrastie dopyt po určitej mene oproti jej ponuke. Tento termín možno použiť aj pri zvýšení nominálnej hodnoty zásob spôsobenej vplyvom nárastu cien. Opakom apreciácie je deprecia, teda znehodnotenia meny.

4.3 Vývoj prílevu priamych zahraničných investícií v ekonomike SR

Keďže predmetom skúmania je posúdiť vplyv priamych zahraničných investícií na vývoj exportnej výkonnosti SR, v ďalšej časti nášho výskumu sa budeme venovať vývoju prílevu PZI v slovenskej ekonomike.

Postupný prechod našich producentov na novšiu inovatívnejšiu i konkurencieschopnejšiu produkciu si od vzniku SR vyžadoval dôkladnú reštrukturalizáciu podnikovej sféry v podobe sofistikovanejších technológií, know-how a akceptácie modernejších manažérskych a marketingových postupov. Základným predpokladom pre spomínaný proces je zabezpečenie adekvátnych inštitucionálnych podmienok v podobe efektívnej vlastníckej štruktúry a dostatočných finančných a investičných zdrojov. Prvú podmienku mala zabezpečiť privatizácia štátneho majetku. Tá sa však v tomto smere ukázala ako nepostačujúca. Problémový stav bankového sektoru zasa výrazne obmedzil dostupnosť investičných celkov. Východiskom z tejto situácie mala byť cesta masívneho prílevu nových priamych zahraničných investícií. Ako môžeme z grafu 16 pozorovať, začiatkom 90. rokov sa na Slovensko nepodarilo prilákať dostatočné množstvo zahraničných investícií. Tento stav pretrvával až do roku 2000. Prílev zahraničných investícií do tohto obdobia nedosiahol ani hranicu 2 % HDP. A hoci PZI mali rastúci trend, dynamika ich rastu aj samotný objem zaostávali za potrebami ekonomiky SR v vtedajšom období.

Graf 16 Vývoj stavu prílevu priamych zahraničných investícií SR v rokoch 1993 - 2021 (v mil. USD)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov UNCTAD, 2023.

V rámci prebiehajúcej druhej vlny kupónovej privatizácie v rokoch 1995 - 1998, sa uprednostňovali domáci investori pred investormi zo zahraničia. Problematická bola v tom čase podmienka bezpečnosti investičného prostredia, a to politická stabilita v krajine. Slovenská republika až do roku 2000 nemala vypracovaný a prijatý komplexný systém podpory zahraničných investícií. Zákon o štátnej podpore investícií bol totiž prijatý až v roku 1999.¹² Výraznejšie sa presadzovala podoba tzv. priamych predaja obchodných spoločností investorom zo zahraničia. Hoci podstatnú časť z prílevu PZI v roku 2000 pokrývala privatizácia Slovenských telekomunikácií aj zvyšný prílev predstavoval v komparácii s predošlým obdobím rokmi značný nárast. Toky zahraničných investícií ďalej smerovali predovšetkým do oblasti bankového sektora. Významné transakcie predstavovali príjmy za dve vtedy najväčšie štátne banky, a to Všeobecnú úverovú banku a Slovenskú sporiteľňu (Hošková, 2001). Zásadný zlom v príleve PZI bol zaznamenaný v roku 2002, predovšetkým vďaka privatizácii plynárenstva a distribúcie elektrickej energie, ako aj vhodne nastavenému investičnému prostrediu a politickej stabilite. Od tohto roku kumulatívny objem zahraničných investícií významne narastal. V oblasti zahraničných investícií si osobitnú pozornosť z pozície významu pre Slovenskú republiku zaslúži spoločnosť VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a.s. Tento koncern prišiel na slovenský trh už začiatkom 90. rokov. Vyššie hodnoty tržieb však vykazoval až koncom milénia. V roku 1998 výška jeho tržieb predstavovala približne 56, 7 mld. SKK (1,9 mld. EUR), z čoho tržby z exportu pokrývali až 99,5 %. Táto nemecká automobilka je bezpochyby dlhodobo dôležitým zdrojom pracovných miest, tvorby HDP a v minulosti predstavovala aj akúsi záruku i inšpiráciu pre príchod ďalších automobiliek. Väčšina jeho produkcie bola v 90. rokoch postavená na komponentoch, ktoré sa dovážali z Nemecka. V roku 1997 zaberala výroba automobilov 7,9 % podielu priemyselnej produkcie, však len so 4 % vyššej pridanej hodnoty. Rovnako vplyv na obchodnú bilanciu nebol v tom čase taký významný, keďže importná náročnosť spoločnosti VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a.s. tvorila vyše 80 %. Tento stav sa však po roku 2000 významne zmenil, a to najmä vďaka výstavbe novej priemyselnej zóny pre subdodávateľov, ako aj zaradenia pre výroby luxusného modelového radu Touareg, u ktorého je stupeň finalizácie na Slovensku oveľa vyšší. Od roku 1991 VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a.s. vyprodukoval viac ako 6 mil. automobilov a preinvestoval vyše 4,5 mld. EUR. Táto spoločnosť je v súčasnosti pilierom slovenského

¹² Zákon č. 175/199 Z.z. o niektorých opatreniach týkajúcich sa prípravy významných investícií a o doplnení niektorých zákonov. Tento zákon bol nahradený Zákonom č. 371/2021 Z.z. o významných investíciách.

vývozu a tiež jedným z najväčších súkromných zamestnávateľov v štáte. Ako dôležitý subjekt nášho národného hospodárstva sa VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a.s. stala aj najväčším platiteľom daní a poplatkov v SR. V roku 2019 spoločnosť zaznamenala obrat vo výške takmer 11 mld. EUR. Jej najväčším exportným trhom je Čína s 22 % podielom, nasleduje Nemecko s 16 % a Spojené štáty americké s 12 % (Volkswagen Slovakia, a.s., 2020).

Vstup SR do Európskej únie, ale aj nastavené kritéria v podobe rôznych stimulov a daňových úľav, ako aj spomínanou postupnou reštruktulizáciou ekonomiky významnejšie naštartoval výraznejší príchod nových zahraničných investorov. Viacerí ekonómovia považujú nasledujúci rok 2005 za rok investícií. Slovenská republika patrila v tom čase do klubu najrýchlejšie rastúcich ekonomík EÚ. Motorom rastu boli práve investície. Dôležité projekty v automobilovom priemysle podmienené dovozom nových technológií na jednej strane zhoršovali obchodnú bilanciu, no na hospodárstvo pôsobili povzbudzujúco. Naštartovali výrobu a následný export. Ďalšou významnou investíciou bol príchod automobilovej spoločnosti KIA MOTORS, ktorá tzv. greenfield investíciu ohlásila v roku 2004. V roku 2005 došlo k prvotným vkladom do základného kapitálu. V danom čase vstúpila na trh aj spoločnosť SAMSUNG, ktorá na Slovensku vyrába spotrebnú techniku. Vďaka tejto juhokórejskej spoločnosti bol zaznamenaný najvyšší prílev do majetkového kapitálu, ktorý predstavoval 30 % celkového prílevu PZI v podobe majetkovej účasti (Týždenník Trend, 2005). V rovnakom období sa rozbíhala aj produkcia ďalšej automobilovej spoločnosti PSA Peugeot Citroën Slovakia, dnes známa už pod názvom Stellantis Slovakia, so sídlom v okolí Trnavy.

Dôležitú úlohu z dlhodobého hľadiska mali investície z Holandska a Nemecka. V roku 2006 to boli tiež investície z Talianska, kde hlavnú rolu zohrávali prostriedky firmy ENEL S.p.A z privatizácie 66 % akcií Slovenských elektrární, a.s. Z teritoriálneho hľadiska prílevu zahraničných investícií patrili medzi významné krajiny aj patrilo Rakúsko a spomínaná Kórejská republika. V nasledujúcom roku najväčší podiel na nových investíciách mali investori z Rakúska a Cypru. Slovenskej ekonomike sa aj v tomto roku pomerne darilo. Hospodársky rast ťahal prevažne zahraničný dopyt, ktorý vzrástol o približne 16 %, a to najmä v rámci tovarovej skupiny strojov a zariadení, ako dôsledok subdodávok do rastúcej výroby osobných automobilov. Dôležitú investičnú pozíciu zaberala aj spoločnosť CONTINENTAL, ktorá v tom čase získala väčšinový podiel v spoločnosti MATADOR Rubber, s.r.o. a následne získala spoločnosť. Spoločnosť CONTINENTAL

preinvestovala vyše 600 mil. EUR a zamestnala tisíce pracovníkov. Ďalšou významnou politicko-ekonomickou udalosťou bol vstup Slovenska do Schengenského priestoru.

Markantný rast slovenskej ekonomiky dosiahol svoj vrchol príchodom globálnej hospodárskej a finančnej krízy v roku 2008. Rast PZI sa počas nasledujúcich dvoch rokov takmer zastavil. V roku 2009 bol pokles zaznamenaný takmer v celej Európe. Výrazne bol zasiahnutý investičný dopyt, keďže spoločnosti v dôsledku záujmu o ich výrobu boli nútení minimalizovať svoje investičné výdavky. Pôvodná predikcia predpokladala, že krízové obdobie nemusí slovenskú ekonomiku silno zasiahnuť, no nestalo sa tak. A to hlavne z toho dôvodu, že naši najvýznamnejší obchodní partneri boli krízou naplno zasiahnutí, čo sa následne premietlo do výrazne zníženého dopytu po našej produkcii. Sekundárne boli negatívne zasiahnutí aj slovenskí dodávatelia a subdodávatelia, ktorí sa dostali do platobnej neschopnosti a boli nútení prepúšťať. V roku 2009 bol celkový prílev PZI do krajín SVE až o 50 % nižší ako v predchádzajúcom roku, čo vyústilo vo výraznejší konkurenčný tlak v boji o nové investície do nasledujúcich rokov. Situáciu mierne zachraňovala investícia kanadskej developerskej spoločnosti TRIGRÁNIT s celkovým objemom 2,3 mld. USD do sektora nehnuteľností, ktorá pokrývala až 40 % celkových investícií smerujúcich do slovenskej ekonomiky v roku 2009 (NBS, 2009). Rovnako významnou investíciou v tomto krízovom roku bola investícia taiwanskej spoločnosti AU OPTRONICS do oblasti produkcie spotrebnej techniky. Slovenskej ekonomike v tom čase významne napomohol vstup do EURO zóny. Pozitívne reakcie prichádzali z podnikateľského sektora, čo bolo dôsledkom očakávaných benefitov spoločnej európskej meny, plynúce z poklesu transakčných nákladov, predvídateľnosti cien, transparentnosti i nárastu finančnej kredibility z pohľadu zahraničných investorov. Prijatím novej meny EURO sa prirodzene predpokladal aj nárast prílevu priamych zahraničných investícií.

Za najvýznamnejšie investície roku 2011 možno považovať projekt americkej spoločnosti HONEYWELL v Prešove, s vytvorením približne 500 nových pracovných pozícií, ako aj investíciu medzinárodnej inovatívnej spoločnosti AMAZON. Pozitívom bola expanzia projektu Dometic vo Filákovke, keďže ide o región s veľmi vysokou mierou nezamestnanosti. Spoločne v kooperácii so Slovenskou agentúrou pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO) sa v roku 2012 podarilo ukončiť 32 investičných projektov s predpokladom vytvorenia vyše 8-tisíc pracovných miest. Väčšina z ukončených projektov smerovala do znevýhodnených regiónov. Predovšetkým do Košického, ale i Trnavského kraja. Z tabuľky 4 si môžeme všimnúť, že ide o druhý najvyšší počet projektov i pracovných

miest za sledované obdobie. Aj v roku 2014 mali uzatvorené investície výrazný exportný potenciál, keďže značná časť produkcie a služieb bola exportovaná do zahraničia. Nasledujúci rok 2015 sa prílevu PZI veľmi darilo, čo sa pretavilo do celkového nárastu objemu investičných projektov. Daný rok bol pre SR významný aj z pohľadu definitívneho potvrdenie investície a podpísania investičnej zmluvy medzi automobilovou spoločnosťou JAGUAR LAND ROVER a vládou SR, ktorá smerovala do okolia mesta Nitra.

Tabuľka 4 Prehľad počtu ukončených projektov, vzniku nových pracovných miest a výšky zahraničných investícií na Slovensku v rokoch 2012 – 2021 (v ks/mil. EUR)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Zrealizované investičné projekty	32	18	25	23	29	33	26	39	15	29
Počet nových pracovných miest	8 228	3 700	4 700	7 400	7 500	8 956	4 180	4 006	2 893	3 250
Výška investície (v mil. EUR)	1 200	442	170	1 740	930	492	319	286	697	464

Prameň: Vlastné spracovanie podľa výročných správ agentúry SARIO za obdobie rokov 2012 – 2021.

Túto investíciu môžeme považovať za jednu z najväčších zahraničných investícií na Slovensku. Podľa niektorých zdrojov ide dokonca o najväčší obchodný prípad v celej EÚ za obdobie posledných 7 rokov, a to z dôvodu celkovej výšky investície, ktorá dosiahla na hodnotu vyše 1,7 mld. EUR (SARIO, 2015). Pri hlbšej analýze investičných projektov konštatujeme, že pozitívnym trendom je nárast investícií do oblastí s vyššou pridanou hodnotou ako sú napr. technologické, či dizajnérske centrá. Tento rastúci trend dokumentuje nasledujúca tabuľka 5. V roku 2019 predstavoval podiel projektov s vyššou pridanou hodnotou až 54 %, čo je v doterajšej histórii najvyššia úroveň.

Tabuľka 5 Prehľad počtu ukončených projektov zahraničných investícií s vyššou pridanou hodnotou v SR v rokoch 2012 – 2021 (v ks.)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Počet projektov s vyššou pridanou hodnotou	2	4	7	7	9	10	11	21	7	16

Prameň: Vlastné spracovanie podľa výročných správ agentúry SARIO za obdobie rokov 2012 – 2020.

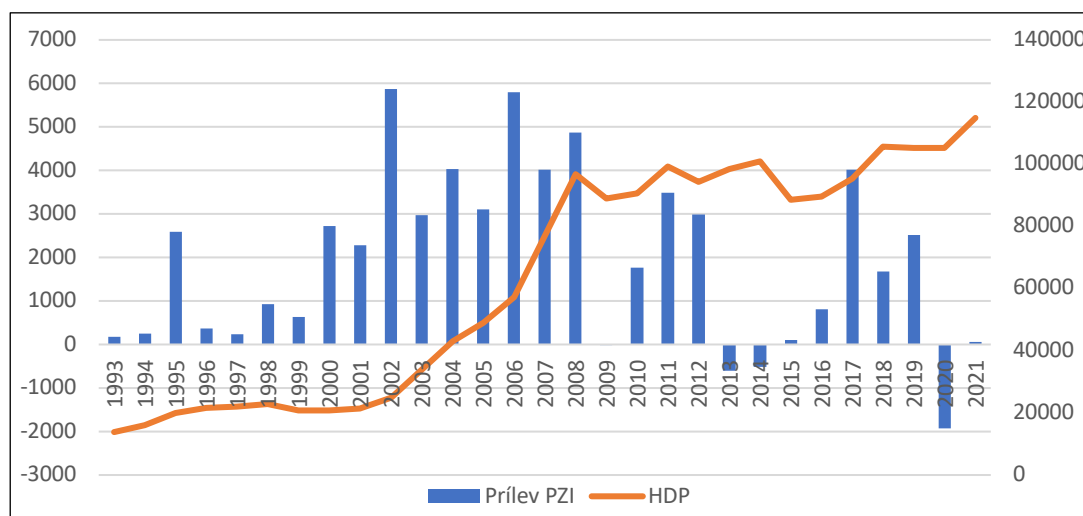
Táto skutočnosť korešponduje s nastolenou stratégiou proexportnej a proinvestičnej politiky SR. Postupne sa odkláňať od chápania Slovenskej republiky ako montážnej dielne strednej Európy a snažiť sa prilákať aj zahraničné spoločnosti orientujúce sa na produkciu zameranú na tzv. Priemysel 4.0.

Pri skúmaní jednotlivých projektov bližšie predstavíme tie najvýznamnejšie. Rok 2016 prišiel významný investor na východné Slovensko. Bola to japonská obchodná spoločnosť MINEBEA MITSUMI, ktorej pôsobenie je v oblasti produkcie elektrotechniky a strojárskoho priemyslu, pričom celosvetovo vyše ich 100 000 zamestnancov pracuje nielen vo výrobe, ale aj v oblasti vedy a výskumu. Svoj závod vybudovala na východnom Slovensku, v Košiciach, kde vytvorila vyše 1000 nových pracovných pozícií. Súčasťou projektu je tiež vybudovanie výskumného centra pre približne 100 vedeckých pracovníkov. V roku 2017 otvorila už spomínaná americká spoločnosť AMAZON moderné centrum reverznej logistiky. Pozitívom tejto investície je, že nesmerovala do priemyselnej výroby, čím prispela k lepšiemu diverzifikácii investícií na Slovensku. Významná je tiež svojou pridanou hodnotou, pretože AMAZON do reverzného centra nasadil svoje najnovšie technológie. V roku 2017 došlo aj k začatiu výstavby nového závodu nemeckej spoločnosti MUBEA, ktorý sa etabloval opäť v jednom z najmenej rozvinutých regiónov Slovenska v Kežmarku. Aj roky 2018 a 2019 sa niesli v znamení investícií, tentokrát nemecká spoločnosť MUEHLBAUER TECHNOLOGIES, spoločnosť ETILOG, nórška softvérová spoločnosť VISMA a americká spoločnosť MEDLINE. Spoločnosť Volkswagen Slovakia, a.s. sa v roku 2020 rozhodla zrealizovať strategickú investíciu do svojho bratislavského závodu a rozšírila produkčné portfólio o nové modely Volkswagen Passat a Škoda Superb, čo si vyžiada investíciu vo výške približne 500 mil. EUR. Pozitívne hodnotíme aj aktivity slovenskej spoločnosti INOBAT vybudovať nové technologické centrum na vývoj lítium-ionových batérií určených pre sektor elektromobility. Za daným účelom spoločnosť kúpila halu vo Voderadoch po vtedajšom dodávateľovi pre SAMSUNG. Avšak druhá polovica roka 2020 sa už niesla v znamení ekonomických konzekvencií globálnej pandémie Covid-19. Podľa údajov UNCTAD v dôsledku neistoty na trhoch bol v roku 2020 zaznamenaný celosvetový pokles priamych zahraničných investícií o 42 % v porovnaní s rokom 2019. Markantnejší bol pokles v priemyselne vyspelých ekonomikách sveta, napr. v EÚ poklesli PZI medziročne až o dve tretiny. Napriek tejto situácii sa na Slovensku podarilo uzavrieť 7 investičných projektov. Pozitívnou správou roku 2021 bola ohlásená investícia koncernu Stellantis, ktorý do svojho trnavského závodu na rozbeh nového výrobného programu investovala 180 mil. EUR Tento projekt je pozitívne hodnotený hlavne z dôvodu, že bol

zrealizovaný v čase, keď sa automobilový priemysel len pomaly dostáva z krízy a všetky automobilové koncerny sú v šetriacom móde. Ide teda o významný počin, ktorý garantuje budúcnosť podnikania spoločnosti na Slovensku (denník Pravda, 2021). V polovici roku 2022 oznámila v poradí ďalšia automobilová spoločnosť, tentokrát švédka skupina VOLVO Group, ktorá plánuje umiestniť svoju výrobu na východnom Slovensku neďaleko mesta Košice. Ide o investíciu v objeme takmer 1,2 mld. Eur, ktorá prinesie ekonomický rast, opätovne môže naštartovať investície v dodávateľských firmách, ako aj tvorbu nových pracovných miest. V nasledujúcich rokoch 2025 až 2027 má investícia priniesť priamo 3300 nových pracovných miest. Skúsenosti a výskumy ukazujú, že jedno pracovné miesto v automobilke vytvorí na Slovensku ďalších až šesť pracovných miest, čo by v tomto prípade mohlo priniesť 15 000 až 20 000 nových pracovných pozícií. Oproti doterajšej automobilovej výrobe na Slovensku sa plánuje zamerať VOLVO na produkciu elektromobilov, ktoré sú považované za jednu z alternatív budúcnosti dopravy, a najmä v kontexte európskych snáh o ekologickú udržateľnosť prinášajú nášmu automobilovému sektoru tiež dlhodobejšiu perspektívu (Trend, 2022).

Nasledujúci graf 17 porovnáva vývoj prílevu PZI (ľavá os) a hrubého domáceho produktu slovenskej ekonomiky (pravá os). Pozorujeme, že do roku 2001 HDP SR rástol veľmi mierne, pričom prílev PZI bol rovnako nedostatočný. Avšak v nasledujúcich rokoch bol zaznamenaný výraznejší prílev zahraničných investícií, čo rapídne naštartovalo výkonnosť slovenskej ekonomiky. Do úvahy je potrebné vziať tiež oneskorenie účinku prílevu PZI, čo spravidla trvá 1 až 3 roky.

Graf 17 Vývoj prílevu PZI do ekonomiky SR a vývoj HDP SR v rokoch 1993 - 2021 (v mil. USD)

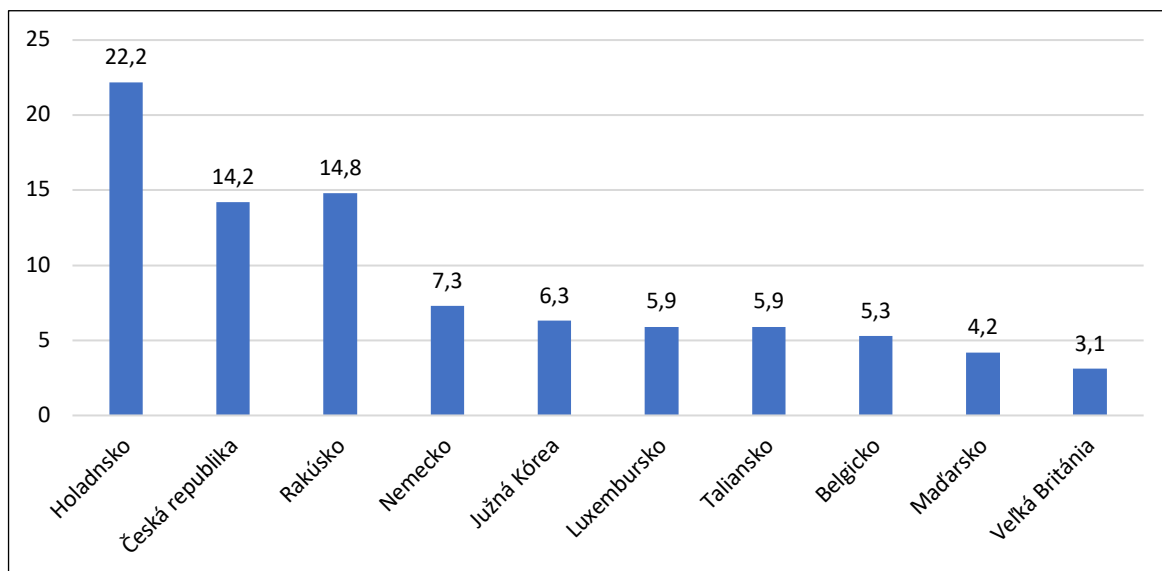

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov UNCTAD. 2022.

V rokoch 2013 a 2014 dochádza k poklesu prílevu, ale HDP naďalej rástol. Možným z dôvodov tohto stavu mohla byť nižšia finančná hodnota nových investícií, resp. výraznejší vplyv už inštalovaných zahraničných alebo tuzemských slovenských podnikov. Napriek tomu z dlhodobého hľadiska krivka vývoja HDP približne korešponduje s trendom prílevu PZI, pričom táto skutočnosť naznačuje výrazný vplyv zahraničných investícií na vývoj slovenskej ekonomiky.

Pri analýze krajín pôvodu PZI, ktoré sú spracované v grafe 18 môžeme pozorovať, že väčšina PZI je pôvodom z krajín Európskej únie. Celkovo to predstavuje až 89 % všetkých zahraničných investícií. V roku 2020 malo najväčšie zastúpenie na stave prílevu PZI do slovenskej ekonomiky Holandsko, Česká republika, Rakúsko a Nemecko, ďalej Kórejská republika a Taliansko. Hoci je práve Nemecko náš najvýznamnejší obchodný partner, podľa prílevu PZI sa nachádza až na štvrtom mieste. Poprednú priečku obsadilo Holandsko, a to vďaka výhodne nastaveným daňovým podmienkam, čo viaceré zahraničné spoločnosti motivuje registrovať svoje sídlo spoločnosti práve v tejto krajine. Silné zastúpenie Rakúska i Talianska reprezentujú majetkové pomery v našom bankovom sektore.

Graf 18 Stav prílevu priamych zahraničných investícií v SR podľa krajín pôvodu v roku 2020 (v %)

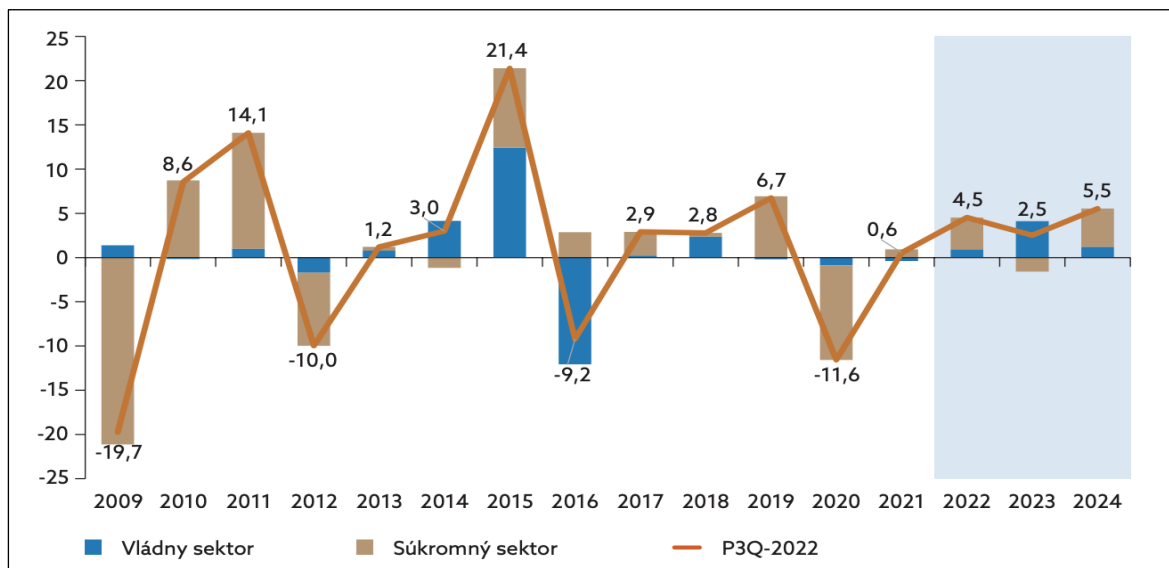
Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov NBS. 2022.

Hoci je práve Nemecko náš najvýznamnejší obchodný partner, podľa prílevu PZI sa nachádza až na štvrtom mieste. Poprednú priečku obsadilo Holandsko, a to vďaka výhodne nastaveným daňovým podmienkam, čo viaceré zahraničné spoločnosti motivuje registrovať

svoje sídlo spoločnosti práve v tejto krajine. Silné zastúpenie Rakúska i Talianska reprezentujú majetkové pomery v našom bankovom sektore.

Pri zostavovaní nasledujúceho grafu 19 sme sa zamerali na spracovanie vývoja celkových investícií v slovenskej ekonomike v súkromnom i verejnom sektore za uplynulé obdobie s predikciou budúceho stavu do roku 2024. Za poklesom investícií však stála ekonomická i politická neistota v mnohých významných ekonomikách, čo vyvolalo medzi investormi opatrnosť. Na Slovensku tlmili investičný dopyt okrem pretrvávajúcej neistoty aj potrebné pokrízové konsolidačné opatrenia. Investície boli do výraznej miery ovplyvnené tiež nepriaznivými predikciami budúcich hospodárskych činností, k čomu prispelo sprísňovanie úverových podmienok. Prísne podmienky pre poskytovanie úverových produktov spolu s poklesom dopytu po úveroch zo strany nefinančných spoločností spôsobili výraznejšie spomaľovanie nárastu objemu poskytovaných úverov, ktoré sú dôležitým hnacím motorom investícií súkromného sektoru. Na poklese investícií obchodných spoločností sa podieľal do určitej miery aj negatívny príjmový efekt, teda pokles výšky ziskov z predchádzajúcich časových období. Na druhej strane, súkromné investície na Slovensku dosiahli vrchol v roku 2015.

Graf 19 Vývoj investícií v ekonomike SR v rokoch 2009 – 2021 s predikciou na roky 2022 – 2024 (medziročná zmena v %, príspevky v p. b.)

Prameň: Spracované podľa údajov ŠÚ SR a výpočtov NBS. 2022.

Sú spájané s príchodom spomínanej automobilovej spoločnosti Jaguar Land Rover do priemyselného parku pri meste Nitra. Priame pozitívne dopady príchodu tejto spoločnosti predstavovali v nasledujúcom roku 2016 rast realizovaných stavebných prácach a v roku

2017 v investičnej podobe - dovozom technológií. Pozitívne efekty zahŕňali subdodávateľské investície a nárast domáceho dopytu, ktoré sa plne prejavili v roku 2017 v podobe celkovej obnovy investičného dopytu. Akcelerácia investícií, predovšetkým v automobilovom priemysle vrcholila v roku 2019, čo sa prejavilo na raste súkromných investícií s hodnotou 6,7 % oproti predchádzajúcemu roku. (NBS, 2015, 2017, 2019).

V roku 2020 negatívne ovplyvnili súkromné investície dopady globálnej pandémie. Prevládala veľká neistota z doteraz neznámej hrozby, ktorá odsúvala investičné aktivity firiem. Spoločnosti pozastavovali investičnú činnosť a svoju produkciu pokrývali vo väčšej miere zo zásob, čo sa odzrkadlilo aj v zahraničnom obchode. Narušili sa toky tovarov v globálnych hodnotových reťazcoch a exporty aj importy značne poklesli. Svetový ekonomický vývoj, ovplyvnený pandemiou, mal vplyv na dopytovú, tak aj na ponukovú stranu ekonomiky. V roku 2021 sa predpokladal k rast investícií, avšak svet zasiahla druhá vlna pandémie, ktorá udrela ešte väčšou silou. Došlo k razantným protipandemickým opatreniam. Napriek tomu, investície vzrástli o 0,6 p.b. Vysvetľujeme to tým, že spoločnosti už vedeli, čo môžu od pandemickej situácie očakávať a mnohé sa na dané podmienky adaptovali. Upravili svoj produkčný reťazec do podoby, podľa ktorej naďalej dokázali vyrábať aj predávať svoje produkty i keď v obmedzenej miere. V nasledujúcom roku 2022 podľa predikcie v 3. kvartáli (P3Q-2022), ako dokumentuje graf 20 postupne narastala investičná aktivita obchodných spoločností a po dlhšom čase začali rásť aj vládne investície. Podniky pokračovali v modernizácii výroby a investovali hlavne do strojového vybavenia a iných produkčných zariadení.

Dlhodobá pretrvávajúca neistota znásobená vojenským konfliktom na Ukrajine však stále ešte nedáva predpoklad v celkovej oživenie investičného prostredia. Investície zaostávajú ako jediný komponent za úrovňou pred pandemiou, pričom predikcia Národnej Banky Slovenska predpokladá, že až v roku 2024 sa výraznejšie porastú. Mali by to zabezpečiť aj vyššie vládne investície. Predpokladá sa, že spoločnosti budú aj v roku 2023 prevažne opatrné. Limitovať ich bude pretrvávajúca neistota na trhu, sprísňovanie menovej politiky a aj málo kvalifikovanej pracovnej sily. Investičnú aktivitu by však mohlo naštartovať aj zrýchlenie čerpania eurofondov predovšetkým však roku 2023, kedy dôjde k ukončeniu možnosti dočerpania prostriedkov z 3. programového obdobia. Verejný sektor by zase mal vo zvýšenej miere čerpať eurofondy a prostriedky z tzv. Plánu obnovy. Domnievame sa teda, že súbeh dvoch programových období, teda európske fondy, ktoré doteraz stále neboli využité v dostatočnej miere na podporu investícií v krízovom období

a plánovaný príjem zdrojov z Plánu obnovy predstavujú v tomto smere jedinečnú príležitosť na opätovné naštartovanie investičného prostredia na Slovensku (NBS, 2022).

4.4 Modelovanie vzťahov skúmaných premenných pomocou korelačno-regresnej analýzy časových radov na princípe kointegrácie

Exportná výkonnosť otvorenej ekonomiky nie je štatisticky priamo pozorovateľný ukazovateľ. Možno ju však kvantifikovať nepriamo, a to pomocou exportu tovarov a služieb, ktorý je vyjadrený v pomere k HDP, t.j. v pomere k makroekonomickej výkonnosti ekonomiky. Exportná výkonnosť ekonomiky a dovozná náročnosť ekonomiky sú ukazovatele, ktoré spolu vyjadrujú mieru otvorenosti ekonomiky voči externému prostrediu.

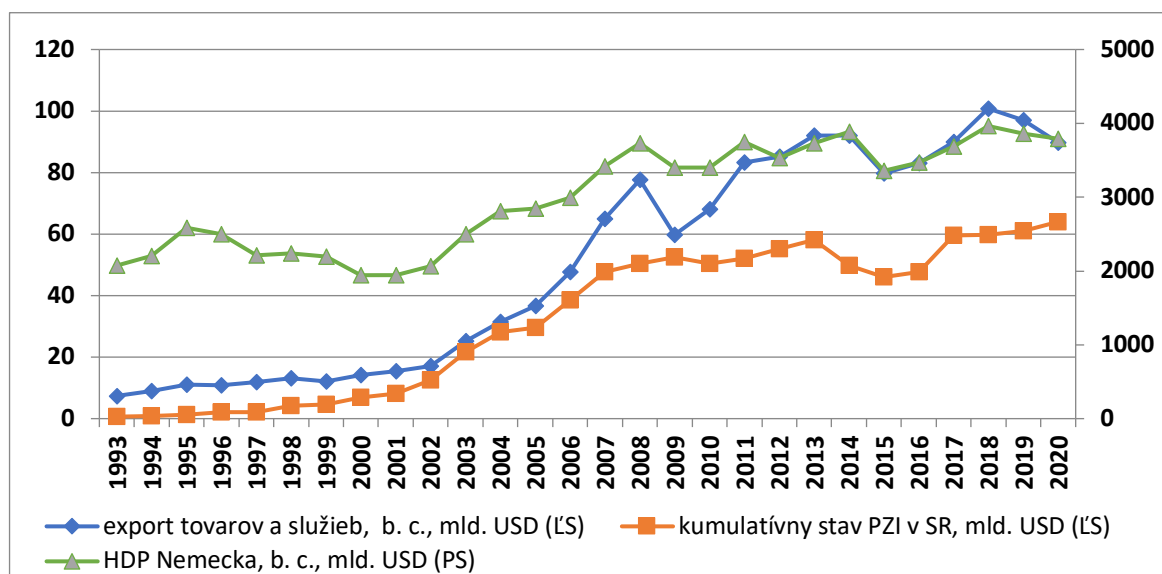
Problematiku vzťahu exportu a priamych zahraničných investícií možno skúmať rôznymi spôsobmi. K moderným spôsobom patria modelové prístupy, ktoré sú založené na využití matematicko-štatistických metód a ekonometrických modelových nástrojov. Vo všeobecnosti ide o využitie korelačnej a regresnej analýzy časových radov.

Skúmaná problematika si vyžaduje, aby predmetom analýzy a modelovania bol primárne vývoj exportu tovarov a služieb v bežných cenách (**EGSDP**). V terminológii ekonometrie bude export tovarov a služieb endogénnou, závisle premennou. Cieľom analýzy a modelovania je vyjadriť jeho vývoj v rokoch 1993 – 2020 v závislosti od takých exogénnych, teda nezávisle premenných, ktorých vplyv na vývoj exportu tovarov a služieb v skúmanom období sa na základe zvoleného modelového prístupu ukáže ako štatisticky významný. Na základe ekonomickej teórie sme naformulovali hypotézu: „*Vývoj exportu tovarov a služieb je primárne determinovaný prílevom priamych zahraničných investícií (PZID) do ekonomiky Slovenskej republiky.*“ Vychádzame tiež z predpokladu, že vývoj exportu tovarov a služieb je determinovaný dopytom generovaným vo vonkajšom ekonomickom prostredí (relevantnom z hľadiska SR). Ďalšiu, v poradí druhú hypotézu, sme teda naformulovali takto: „*Vývoj exportu tovarov a služieb je v Slovenskej republike determinovaný aj dopytom generovaným vo vonkajšom ekonomickom prostredí.*“ Vzhľadom na to, že najväčším obchodným partnerom SR je Nemecko, možno vývoj vonkajšieho dopytu v skúmanom období aproximovať (pre účely analýzy a modelovania) vývojom HDP v bežných cenách v Nemecku (**YGERDP**). Vývoj HDP v Nemecku v rokoch 1993 - 2020 je

teda ďalšou exogénnou, vysvetľujúcou premennou v modelovom vzťahu, ktorý bude vyjadrovať vývoj exportu tovarov a služieb.

Vývoj endogénnej premennej i obidvoch exogénnych premenných bol v rámci analýzy a modelovania vyjadrený pomocou ročných časových radov za obdobie 1993 – 2020, čo znamená, že každý z nich obsahuje 28 ročných pozorovaní.

Graf 20 Vývoj skúmaných premenných v rokoch 1993 - 2020 (v mld. USD)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov UNCTAD. 2022.

Sú to časové rady, ktoré vyjadrujú vývoj daných troch premenných v bežných cenách (v mld. USD) a sú prevzaté z databázy UNCTAD. Hodnoty časového radu PZI v jednotlivých rokoch vyjadrujú stav PZI v SR v kumulovanej podobe so začiatkom od roku 1993. Vývoj týchto troch premenných je zobrazený na grafe 20, podľa ktorého je zrejmé, že dané premenné sú v trendovej podobe s predpokladmi východiskových hypotéz. Prvotne sme vykonali test stacionárnych radov, či sú alebo nie sú stacionárne. Ide o nevyhnutný krok regresnej analýzy, pretože nestacionárne časové rady vedú k problému falošnej regresie. Na základe výsledkov uskutočnených pomocou ADF testov možno konštatovať, že časové rady všetkých troch analyzovaných ukazovateľov sú nestacionárne, t.j. integrované, lebo vykazujú prítomnosť tzv. jednotkového koreňa (*unit root*). Presnejšie povedané, ide o integrované časové rady typu I(1), čo znamená, že časové rady ich 1. diferencií sú stacionárne, teda typu I(0). Pre ekonometrické modelovanie nestacionárnych časových radov má kľúčový význam koncept kointegrácie. Ak premenné sú kointegrované, ich vzájomný vzťah môžeme vyjadriť pomocou modelu s mechanizmom korekcie chyby (*ECM*).

Nejde však o chybu v pravom slova zmysle, pretože sa ňou rozumie odklon kointegrovaných premenných z trajektórie ich dlhodobej rovnováhy. Mechanizmus zabudovaný v modeli koriguje odklon vtedy, keď medzi kointegrovanými premennými vznikne (krátkodobo) nerovnovážny stav, k čomu v praxi dochádza veľmi často. Model s korekčným členom tým umožňuje prepojiť skúmanie krátkodobej dynamiky kointegrovaných premenných s ich dlhodobou rovnováhou. Z ekonomického hľadiska je teda koncept kointegrácie dôležitým preto, lebo je formálnym návodom na testovanie a odhad dlhodobých vzťahov medzi makroekonomickými premennými.

Na konštrukciu modelu s korekčným členom pre vyjadrenie vývoja exportu tovarov a služieb bol využitý algoritmus, ktorý navrhli autori konceptu kointegrácie a tvorí ho postupnosť dvoch krokov. V prvom kroku boli pomocou metódy najmenších štvorcov (OLS) odhadnuté parametre dlhodobého rovnovážneho vzťahu medzi endogénnou premennou (export tovarov a služieb) a exogénnymi (vysvetľujúcimi) premennými (HDP Nemecka a PZI). V druhom kroku boli pomocou metódy OLS odhadnuté parametre ekonometrického modelu s korekčným členom. Kým dlhodobý rovnovážny vzťah je statickým modelom, model s korekčným členom je dynamickým modelom. Keďže výsledky regresnej analýzy v prvom kroku preukázali, že medzi endogénnou premennou a exogénnymi premennými existuje dlhodobý rovnovážny vzťah, znamená to, že dané tri skúmané premenné sú kointegrované. Na základe výsledkov testovania (existencie) kointegrácie pomocou ADF testu možno totiž konštatovať, že rezíduá z dlhodobého rovnovážneho vzťahu, ktoré sa v jednotlivých rokoch interpretujú ako odchýlky od dlhodobej rovnováhy, tvoria stacionárny časový rad¹³.

V druhom kroku algoritmu bol časový rad rezíduí, oneskorený o jedno obdobie (rok), využitý ako tretia vysvetľujúca premenná na konštrukciu modelu s korekčným členom. Táto špeciálna vysvetľujúca premenná plní v modeli úlohu korekčného člena, pomocou ktorého je odchýlka od dlhodobej rovnováhy identifikovaná v jednom období (roku) čiastočne alebo úplne korigovaná v nasledujúcom období (roku). Charakteristickou a veľmi dôležitou vlastnosťou modelov s korekčným členom je teda skutočnosť, že na základe identifikovaného odklonu od dlhodobej rovnováhy medzi kointegrovanými premennými, ktorý môže vzniknúť v určitom období, sú schopné korigovať vývoj endogénnej (vysvetľovanej) premennej v nasledujúcom období.

¹³ Hodnotu vypočítanej *t*-štatistiky s je však potrebné ešte porovnať s *MacKinnonovou* kritickou hodnotou, ktorá nie je totožná so štandardne používanou kritickou hodnotou ADF testu používanou pri testovaní stacionarity originálnych časových radov [2].

Konštrukcia ekonometrických modelov na báze konceptu kointegrácie časových radov sa opiera o logický predpoklad, že vývoj časových radov skúmaných premenných podlieha teoreticky zdôvodneným ekonomickým vzťahom, pričom v dlhodobom časovom horizonte sa skutočný vývoj týchto premenných nerozhádza s teoretickými predpokladmi. Vplyvom šokov spôsobených globálnou finančnou a hospodárskou krízou i pandémiou ochorenia Covid-19 sa premenné síce môžu krátkodobo odchýliť od rovnováhy (po určitú hranicu). V dlhodobom horizonte sa však k nej opäť vrátia.

Dlhodobý rovnovážny vzťah môžeme z hľadiska funkčného tvaru vyjadriť ako lineárny alebo log-lineárny. V prvom prípade sa na odhad parametrov dlhodobého rovnovážneho vzťahu používajú časové rady premenných v ich originálnej podobe, v druhom prípade sú tieto časové rady najskôr transformované logaritmovaním. Výhoda logaritmickej transformácie časových radov spočíva v tom, že ak funkčný tvar dlhodobého rovnovážneho vzťahu je log-lineárny, jeho parametre odhadnuté pomocou metódy OLS sa interpretujú ako dlhodobé elasticity.

Parametre dlhodobého rovnovážneho vzťahu v *lineárnom* i *log-lineárnom* tvare boli odhadnuté pomocou metódy OLS v 1. kroku vyššie spomenutého algoritmu. Na ich odhad boli využité skúmané ročné časové rady za obdobie 1993 – 2020.

Obrázok 8 **Test vzťahu PZI a exportu Slovenskej republiky v rokoch 1993-2020 (9)**

Dependent Variable: EGSDP				
Method: Least Squares (Gauss-Newton / Marquardt steps)				
Date: 01/26/22 Time: 11:55				
Sample (adjusted): 1993 2020				
Included observations: 28 after adjustments				
EGSDP=C(1)+C(2)*YGERDP+C(3)*PZID				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-43.28248	13.58347	-3.186408	0.0038
C(2)	0.022926	0.006472	3.542051	0.0016
C(3)	0.777063	0.193583	4.014101	0.0005
R-squared	0.962204	Mean dependent var		50.93921
Adjusted R-squared	0.959181	S.D. dependent var		34.81254
S.E. of regression	7.033463	Akaike info criterion		6.840192
Sum squared resid	1236.740	Schwarz criterion		6.982929
Log likelihood	-92.76269	Hannan-Quinn criter.		6.883828
F-statistic	318.2248	Durbin-Watson stat		0.611992
Prob(F-statistic)	0.000000			

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Obrázok 8 a obrázok 9 popisujú odhad dlhodobého rovnovážneho vzťahu v *lineárnom* tvare (9) a *log-lineárnom* tvare (10), pričom poskytuje nasledovné výsledky:

$$EGSDP_t = -43.2825 + 0.0229*YGERDP_t + 0.7771*PZID_t + e_{1t} \quad (9)$$

$$\log(EGSDP_t) = -12.3466 + 1.8799*\log(YGERDP_t) + 0.3300*\log(PZID_t) + e_{2t} \quad (10)$$

Obrázok 9 Test vzťahu PZI a exportu Slovenskej republiky v rokoch 1993-2020 (10)

Dependent Variable: LOG(EGSDP)				
Method: Least Squares (Gauss-Newton / Marquardt steps)				
Date: 01/26/22 Time: 13:06				
Sample: 1993 2020				
Included observations: 28				
LOG(EGSDP)=C(1)+C(2)*LOG(YGERDP)+C(3)*LOG(PZID)				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-12.34662	1.272543	-9.702315	0.0000
C(2)	1.879916	0.167582	11.21791	0.0000
C(3)	0.330030	0.027853	11.84913	0.0000
R-squared	0.983797	Mean dependent var		3.593460
Adjusted R-squared	0.982501	S.D. dependent var		0.921726
S.E. of regression	0.121930	Akaike info criterion		-1.269786
Sum squared resid	0.371672	Schwarz criterion		-1.127050
Log likelihood	20.77700	Hannan-Quinn criter.		-1.226150
F-statistic	758.9679	Durbin-Watson stat		1.070775
Prob(F-statistic)	0.000000			

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Označenia e_{1t} a e_{2t} vo vzťahoch (9) a (10) sú časové rady rezíduí, ktoré vyjadrujú rozdiely medzi skutočnými a modelom určenými hodnotami exportu tovarov a služieb v bežných cenách v jednotlivých rokoch analyzovaného obdobia. Možno ich teda vyjadriť nasledovným spôsobom:

$$e_{1t} = EGSDP_t + 43.2825 - 0.0229*YGERDP_t - 0.7771*PZID_t \quad (11)$$

$$e_{2t} = \log(EGSDP_t) + 12.3466 - 1.8799*\log(YGERDP_t) - 0.3300*\log(PZID_t) \quad (12)$$

Na základe výsledkov ich testovania pomocou ADF testu možno konštatovať, že na hladine významnosti 5 % sú obidva stacionárne, čo znamená, že skúmané premenné sú kointegrované. Parametre jednotlivých premenných vo vzťahoch (11) a (12) sú zložkami dvoch kointegračných vektorov (1, 43.2825, -0.0229, -0.7771) a (1, 12.3466, -1.8799, -0.3300). Vzhľadom na to, že vzťahy (9) a (10) majú rozdielne funkčné tvary, odhadnuté parametre je potrebné interpretovať tiež rozdielnym spôsobom.

Zo vzťahu (9) vyplýva, že rast/pokles HDP Nemecka o 1 mld. USD by v analyzovanom období (1993 - 2020) spôsobil rast/pokles exportu tovarov a služieb v priemere ročne o 22.9 mil. USD (*ceteris paribus*), zatiaľ čo rast/pokles PZI o 1 mld. USD by v tom istom období spôsobil rast/pokles exportu tovarov a služieb v priemere ročne o 777.1 mil. USD (*ceteris paribus*). Zo vzťahu (10) vyplýva, že rast/pokles HDP Nemecka o 1 % by v analyzovanom období spôsobil rast/pokles exportu tovarov a služieb v priemere

ročne cca o 1.88 % (*ceteris paribus*), zatiaľ čo rast/pokles PZI o 1 % by v tom istom období spôsobil rast/pokles exportu tovarov a služieb v priemere ročne o 0.33 % (*ceteris paribus*).

Časové rady rezíduí (e_{1t} a e_{2t}), ktoré boli získané v 1. kroku, boli využité v 2. kroku na konštrukciu modelu s korekčným členom a odhad jeho parametrov. Model s korekčným členom vyjadruje vo všeobecnosti regresnú závislosť vývoja krátkodobých zmien vo vývoji endogénnej premennej v skúmanom období od krátkodobých zmien vývoja exogénnych (vysvetľujúcich) premenných. Táto závislosť je však modifikovaná vplyvom korekčného člena, časovo oneskoreného o jedno obdobie (rok), ktorý je v modeli s korekčným členom špeciálnou vysvetľujúcou premennou.

Dva rozdielne funkčné tvary dlhodobého rovnovážneho vzťahu vytvorili možnosť skonštruovať dva rozdielne modely s korekčným členom. Modelový vzťah (9) bol východiskom pre konštrukciu modelu s korekčným členom, ktorý vyjadruje regresnú závislosť vývoja krátkodobých (t.j. medziročných) absolútnych zmien vo vývoji exportu tovarov a služieb v skúmanom období od krátkodobých (medziročných) absolútnych zmien vysvetľujúcich premenných. Na druhej strane, modelový vzťah (10) bol východiskom pre konštrukciu modelu s korekčným členom, ktorý vyjadruje regresnú závislosť vývoja krátkodobých (medziročných) relatívnych zmien vo vývoji exportu tovarov a služieb v skúmanom období od krátkodobých (medziročných) relatívnych zmien vysvetľujúcich premenných. Všeobecný tvar uvedených dvoch modelov s korekčným členom vyjadrujú nasledujúce vzťahy:

$$d(EGSDP_t) = a_1 + a_2 * d(YGERDP_t) + a_3 * d(PZID_t) + a_4 * e_{1t-1} + v_{1t} \quad (13)$$

$$dlog(EGSDP_t) = b_1 + b_2 * dlog(YGERDP_t) + b_3 * dlog(PZID_t) + b_4 * e_{2t-1} + v_{2t} \quad (14)$$

Kde v_{1t} a v_{2t} sú náhodné premenné, ktoré by mali mať vlastnosti tzv. bieleho šumu (normálne rozdelenie, nulový priemer a konštantný rozptyl). Symbol d v modelovom vzťahu (13) označuje, že ide o časový rad hodnôt 1. diferencií premennej v zátvorke, ktorý vyjadruje krátkodobé (medziročné) absolútne zmeny vo vývoji danej premennej v skúmanom období. Symbol $dlog$ v modelovom vzťahu (14) označuje, že ide o časový rad 1. diferencií logaritmov hodnôt premennej v zátvorke, ktorý aproximuje krátkodobé (medziročné) relatívne zmeny vo vývoji príslušnej premennej v skúmanom období¹⁴. Označenia e_{1t-1} a e_{2t-1}

¹⁴ Krátkodobú (medziročnú) relatívnu zmenu premennej Z_t možno aproximovať pomocou 1. diferencie jej logaritmu nasledovne: $dlog(Z_t) = \log(Z_t) - \log(Z_{t-1}) \approx (Z_t - Z_{t-1})/Z_{t-1}$.

α_1 vyjadrujú, že daný časový rad rezíduí z dlhodobého rovnovážneho vzťahu (9), resp. (10) je v špecifikácii modelu s korekčným členom časovo posunutý (oneskorený) o jedno obdobie (rok). Symboly α_2 a α_3 v modelovom vzťahu (13) sú hľadané parametre, ktoré vyjadrujú krátkodobú (medziročnú) priemernú absolútnu zmenu endogénnej premennej na jednotkovú zmenu príslušnej exogénnej (vysvetľujúcej) premennej v skúmanom období (*ceteris paribus*). Na druhej strane, symboly β_2 a β_3 v modelovom vzťahu (14) sú hľadané parametre (krátkodobé elasticity), ktoré vyjadrujú krátkodobú (medziročnú) priemernú relatívnu zmenu endogénnej premennej na zmenu príslušnej exogénnej (vysvetľujúcej) premennej o 1 % v skúmanom období (*ceteris paribus*).

Špecifický význam v modelových vzťahoch (13) a (14) majú parametre α_4 , resp. β_4 , pretože sú to parametre korekčného člena, ktorý prepája krátkodobú dynamiku vývoja kointegrovaných premenných s ich dlhodobým rovnovážnym vzťahom. Nazýva sa korekčný koeficient a jeho hodnota vyjadruje, aká časť odchýlky od rovnovážneho stavu je v priemere korigovaná v každom období (roku) analyzovaného obdobia. Aby mechanizmus na korekciu chyby v modeli fungoval, korekčný koeficient by mal byť záporný a v absolútnej hodnote by nemal byť vyšší ako 1.

Obrázok 10 Test vzťahu PZI a exportu Slovenskej republiky v rokoch 1993-2020 (15)

Dependent Variable: D(EGSDP) Method: Least Squares (Gauss-Newton / Marquardt steps) Date: 02/02/22 Time: 11:14 Sample (adjusted): 1994 2020 Included observations: 27 after adjustments D(EGSDP)=C(1)+C(2)*D(YGERDP)+C(3)*D(PZID)+C(4)*RESIDEQ1(-1) +C(5)*U2005+C(6)*U20092020				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.582096	0.880252	0.661283	0.5156
C(2)	0.015229	0.002583	5.895244	0.0000
C(3)	0.381873	0.142404	2.681613	0.0140
C(4)	-0.345191	0.078442	-4.400587	0.0002
C(5)	2.809992	1.096311	2.563135	0.0181
C(6)	-18.33113	2.788492	-6.573849	0.0000
R-squared	0.901061	Mean dependent var		3.047630
Adjusted R-squared	0.877504	S.D. dependent var		7.717856
S.E. of regression	2.701210	Akaike info criterion		5.018407
Sum squared resid	153.2273	Schwarz criterion		5.306371
Log likelihood	-61.74849	Hannan-Quinn criter.		5.104034
F-statistic	38.25022	Durbin-Watson stat		1.727694
Prob(F-statistic)	0.000000			

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews

Vzhľadom na to, že časové rady všetkých premenných v modelových vzťahoch (13) a (14) sú stacionárne, na odhad ich parametrov možno použiť metódu OLS. Modely s korekčným členom pre vývoz tovarov a služieb s parametrami, ktoré boli odhadnuté za

roky 1994 - 2020, vyjadrujú modelové vzťahy (15) a (16), pričom v zátvorkách pod parametrami sú uvedené hodnoty testovacích t -štatistík:

$$d(EGSDP_t) = 0.5819 + 0.0152*d(YGERDP_t) + 0.3819*d(PZID_t) - \\ (0.7) \quad (5.9) \quad (2.7) \\ - 0.3452*e_{1t-1} + 2.8099*u_{2004_t} - 18.3312*u_{20092020_t} + v_{1t} \quad (15) \\ (-4.4) \quad (2.6) \quad (-6.6)$$

$$dlog(EGSDP_t) = 0.0554 + 1.0519*dlog(YGERDP_t) + 0.1594*dlog(PZID_t) - \\ (3.2) \quad (6.3) \quad (2.5) \\ - 0.3940*e_{2t-1} - 0.2398*u_{20092020_t} + v_{2t} \quad (16) \\ (-3.6) \quad (-3.8)$$

kde:

$$e_{1t-1} = EGSDP_{t-1} + 43.2825 - 0.0229*YGERDP_{t-1} - 0.7771*PZID_{t-1}$$

$$e_{2t-1} = \log(EGSDP_{t-1}) + 12.3466 - 1.8799*\log(YGERDP_{t-1}) - 0.3300*\log(PZID_{t-1})$$

v_{1t} a v_{2t} sú časové rady rezíduí (náhodné premenné s vlastnosťami bieleho šumu).

Obrázok 11 Test vzťahu PZI a exportu Slovenskej republiky v rokoch 1993-2020 (16)

Dependent Variable: DLOG(EGSDP) Method: Least Squares (Gauss-Newton / Marquardt steps) Date: 01/27/22 Time: 15:10 Sample (adjusted): 1994 2020 Included observations: 27 after adjustments DLOG(EGSDP)=C(1)+C(2)*DLOG(YGERDP)+C(3)*DLOG(PZID)+C(4) *(LOG(EGSDP(-1)))+12.34662-1.879916*LOG(YGERDP(-1))-0.330030 *LOG(PZID(-1))+C(5)*U20092020				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.055365	0.017042	3.248751	0.0037
C(2)	1.051920	0.167224	6.290477	0.0000
C(3)	0.159352	0.063621	2.504700	0.0202
C(4)	-0.393984	0.110108	-3.578157	0.0017
C(5)	-0.239832	0.062748	-3.822121	0.0009
R-squared	0.819628	Mean dependent var		0.092443
Adjusted R-squared	0.786833	S.D. dependent var		0.139880
S.E. of regression	0.064582	Akaike info criterion		-2.476174
Sum squared resid	0.091759	Schwarz criterion		-2.236204
Log likelihood	38.42835	Hannan-Quinn criter.		-2.404819
F-statistic	24.99253	Durbin-Watson stat		2.247315
Prob(F-statistic)	0.000000			

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Na základe výsledkov odhadu možno konštatovať, že parametre vysvetľujúcich premenných v modelových vzťahoch (15) a (16) sú štatisticky významne rozdielne od nuly na hladine významnosti 5 % a ich znamienka sú v súlade s očakávaným smerom vplyvu exogénnych premenných na endogénnu premennú. Ako môžeme z obrázkov 10 a 11 pozorovať, hodnoty koeficienta determinácie $R^2 = 0.9011$ pre modelový vzťah (15), resp. R^2

= 0.8196 pre modelový vzťah (16) svedčia o tom, že výroková schopnosť obidvoch modelov s korekčným členom je vysoká.

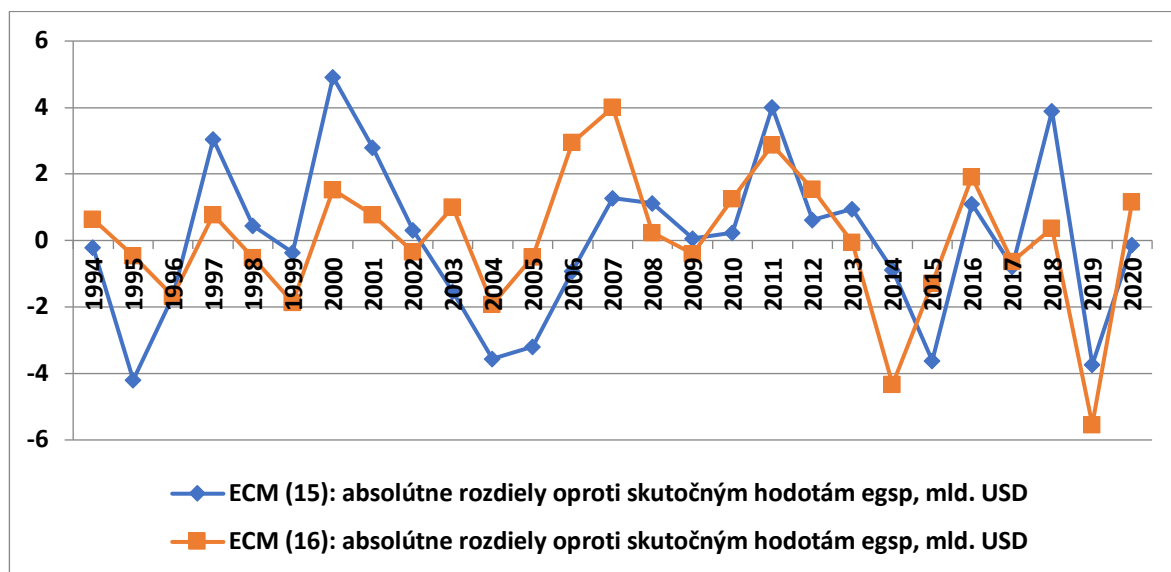
Zatiaľ čo prvý z nich vysvetľuje v analyzovanom období cca 90 % rozptylu vo vývoji krátkodobých absolútnych zmien vývozu tovarov a služieb v bežných cenách, druhý z nich vysvetľuje cca 82 % rozptylu vo vývoji krátkodobých relatívnych zmien vývozu tovarov a služieb v bežných cenách. Zložky časových radov rezíduí v_{1t} a v_{2t} majú podľa výsledkov testovania na hladine významnosti 5 % normálne rozdelenie a nie sú vzájomne autokorelované.

Na základe výsledkov odhadu modelových vzťahov (15) a (16) možno ďalej konštatovať, že obidve vysvetľujúce premenné, teda HDP Nemecka a PZI, mali na vývoj exportu tovarov a služieb v bežných cenách štatisticky významný vplyv aj z krátkodobého hľadiska. Hodnoty parametrov týchto vysvetľujúcich premenených vo vzťahoch (15) a (16) sú však zhruba o polovicu menšie ako v dlhodobých rovnovážnych vzťahoch (9) a (10). Parameter korekčného člena je podľa očakávania záporný, čo znamená, že mechanizmus na korekciu chyby je obidvoch modelových vzťahoch funkčný. Absolútna hodnota parametra korekčného člena v modelovom vzťahu (15), resp. (16) udáva, že v priemere cca 35 %, resp. cca 39 % odchýlky od dlhodobej rovnováhy, ktorá vznikla v určitom roku analyzovaného obdobia, bola korigovaná (už) v nasledujúcom roku. Rýchlosť návratu k dlhodobému rovnovážnemu stavu bola teda v obidvoch prípadoch relatívne vysoká.

Okrem dvoch reálnych vysvetľujúcich premenných obsahujú modelové vzťahy (15) a (16) ešte dve umelé vysvetľujúce premenné. Umelá premenná u_{2004} s kladným parametrom v modelovom vzťahu (15) aproximuje pozitívny vplyv vstupu SR do EÚ na rast exportu tovarov a služieb po roku 2004. Na druhej strane, umelá premenná $u_{20092020}$ so záporným parametrom v modelových vzťahoch (15) a (16) eliminuje negatívny vplyv globálnej finančnej a hospodárskej krízy v roku 2009, resp. globálnej pandémie v roku 2020 na pokles exportu tovarov a služieb v týchto dvoch rokoch.

Výroková schopnosť modelových vzťahov s korekčným členom (15) a (16) bola overená pomocou ich statickej simulačnej aplikácie ex post za roky 1994 - 2020. Rozdiely medzi skutočným a týmito modelmi generovaným vývojom exportu tovarov a služieb v bežných cenách v rokoch 1994 - 2020 sú na grafe 21.

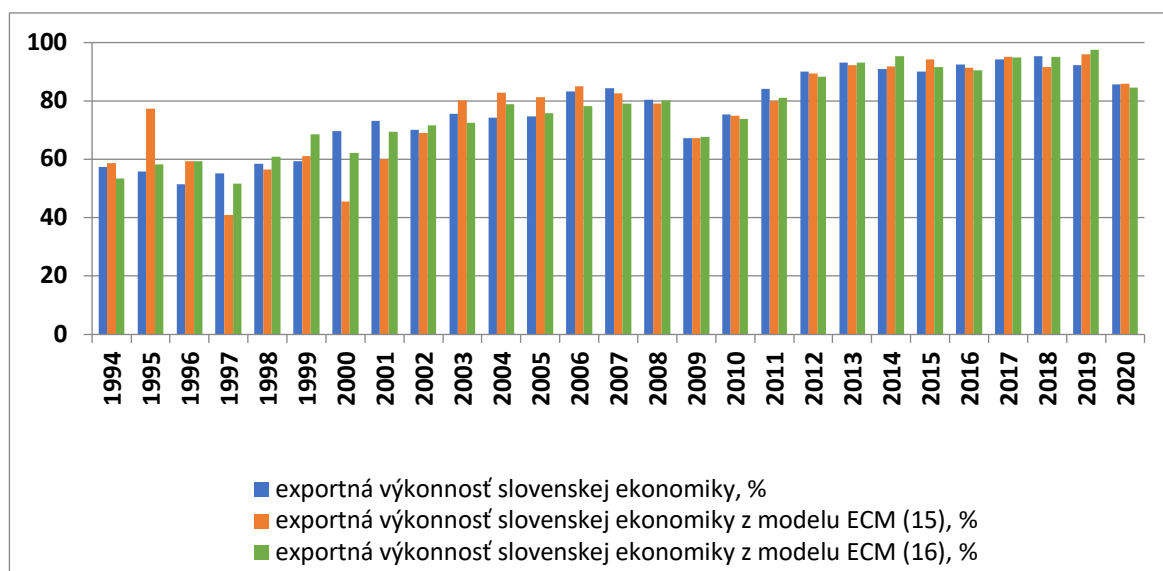
Graf 21 Vývoj absolútnych hodnôt rezíduí oproti skutočným hodnotám v meraných rokoch 1993 - 2020 (v mld. USD)

Prameň: Vlastné výpočty na základe získaných a nameraných hodnôt.

Koeficient MAPE (*Mean Absolute Percentage Error*) pre modelový vzťah (15) dosiahol 8.2 %, pre modelový vzťah (16) činil 4.4 %. Možno teda konštatovať, že väčšou mieru podobnosti so skutočným vývojom exportu tovarov a služieb v rokoch 1994 - 2020 sa vyznačujú výsledky získané pomocou simulačnej aplikácie modelového vzťahu (16).

Graf 22 Vývoj exportnej výkonnosti ekonomiky SR medzi skutočným stavom a modelom generovaným v rokoch 1993 - 2020 (v mld. USD)

Prameň: Vlastné výpočty na základe získaných a nameraných hodnôt

Hodnoty exportu tovarov a služieb v bežných cenách získané pomocou statickej simulačnej aplikácie ex post modelových vzťahov (15) a (16) možno vyjadriť v pomere ku

skutočnému vývoju hrubého domáceho produktu SR v rokoch 1994 - 2020. Získané podiely predstavujú vývoj exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky generovaný modelovými vzťahmi (15) a (16), ktorý je spolu s jej skutočným vývojom v rokoch 1994 - 2020. Je prirodzené, že najväčšie rozdiely medzi skutočným a modelmi generovaným vývojom exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky, sú v rokoch 1994 - 2001, teda v období transformácie ekonomického systému u nás, pretože makroekonomické vzťahy skúmané v tomto dokumente sa vtedy prakticky ešte len začali vytvárať. Získané podiely predstavujú vývoj exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky generovaný modelovými vzťahmi (15) a (16), ktorý je spolu s jej skutočným vývojom v rokoch 1994 - 2020 zobrazený na grafe 22.

4.5 Podpora exportu a investícií v ekonomike Slovenskej republiky

Ako sme v predchádzajúcej časti tejto práce uviedli, Slovenská republika je štvrtou najotvorenejšou ekonomikou spomedzi krajín Európskej únie s hodnotou otvorenosti na úrovni 169,7 % HDP (UNCTAD, 2021). To jasne poukazuje vysokú závislosť slovenskej ekonomiky od zahraničného obchodu. Preto tejto problematike je venovaná značná podpora aj zo strany vládnych inštitúcií v podobe prijímania opatrení zameraných na reguláciu obchodu, efektívnosť prílevu PZI ako nosných atribútov trvalo udržateľného rozvoja, zvyšovania technologickej úrovne ekonomiky a vytvárania nových pracovných miest. Na tomto procese participuje množstvo ústredných orgánov štátnej správy. Z pohľadu nášho skúmania sa zameriame najmä MH SR, MZVaEZ SR a MF SR. V rámci týchto rezortov vyhodnotíme úlohu a aktivity ekonomickej diplomacie.

MH SR (2022) na dosiahnutie trvalo udržateľného ekonomického rastu a produktivity slovenskej ekonomiky, zvyšovanie počtu pracovných miest uvádza, že tieto ciele vieme zrealizovať prostredníctvom nasledujúcich spôsobov:

- rastom efektívnosti, intenzity a podpory vývozu slovenských výrobcov – malých a stredných obchodných spoločností, ktorých zvýšenie exportnej aktivity povedie tiež k tvorbe nových pracovných miest;
- podporou investorov už realizujúcich svoje obchodné aktivity na Slovensku, a rovnako podporou príchodu nových zahraničných investorov, ktorí následným exportom tovaru a služieb povedú k rastu HDP i tvorbe nových pracovných pozícií;
- podporou inovačných aktivít domácich obchodných spoločností, ktoré vedú k rastu ich konkurencieschopnosti v celosvetovom meradle.

Ministerstvo hospodárstva SR spoločne s Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (ďalej MZVaEZ SR) vypracovalo v roku 2022 Koncepciu vonkajších ekonomických vzťahov a ekonomickej diplomacie Slovenskej republiky na obdobie rokov 2022 až 2030 (ďalej len „Koncepcia VEVaED“). Jej hlavným zámerom je napomôcť k inkluzívnemu a udržateľnému hospodárskemu rastu SR za súčasnej tvorby nových pracovných príležitostí, a to najmä do oblastí s vyššou pridanou hodnotou. Pre SR, ako vysoko otvorenú ekonomiku v súčasnosti odkázanú na export je pre zabezpečenie kontinuálneho ekonomického rastu nevyhnutné posilniť konkurenčnú pozíciu v medzinárodnom meradle. Štátna politika v oblasti podpory proexportných aktivít je nezastupiteľná vzhľadom na nevyhnutné nástroje stimulujúce expanziu slovenských subjektov na zahraničných trhoch, prílev kvalitných zahraničných investícií, zapájanie slovenských firiem do zahraničných vedecko-výskumnej projektov, či tvorby vhodných pravidiel medzinárodného podnikania, ktoré budú presadzovať obchodnoekonomické zámery SR. Spomínané posilňovanie zahranično-obchodných väzieb je predpokladom pre rast vývozu i dovozu tovarov a služieb. Rámcovým cieľom spomínanej Koncepcie VEVaED je snaha o lepšie využívanie nástrojov proexportnej politiky štátu tak, aby disponibilné zdroje pochádzajúce zo štátneho rozpočtu, ako aj z európskych fondov boli čerpané účelne a efektívne prispievali k rastu exportnej výkonnosti SR za synergickej spolupráce hlavných aktérov v tomto procese. Stratégia podpory exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky i prílevu nových zahraničných investícií vychádza z nevyhnutnej súčinnosti jednotlivých inštitúcií, ktoré sú súčasťou podpory rozvoja hospodárstva. (MH SR, 2023).

Ministerstvo hospodárstva SR v tomto procese zastrešuje oblasť vnútorného i zahraničného obchodu, ochranu spotrebiteľa, koordináciu politiky vnútorného trhu EÚ, ako aj samotnú podporu prílevu zahraničných investícií. Do pôsobnosti tohto rezortu patria aj rôzne agentúry s nástrojmi a presahom na VEV. Najvýznamnejšou z nich je *Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO)*, ktorá je implementačnou agentúrou pre podporu exportu a príchodu nových PZI. Jej účelom je poskytovať služby slovenským podnikom a podnikateľom, aby si našli vhodné trhy pre svoje výrobky v zahraničí, a zároveň pomáhať potenciálnym zahraničným investorom na Slovensku. Podporuje tak exportný, investičný, ako aj inovatívny potenciál so zámerom zvýšiť atraktivitu SR. Ďalšou je *Slovenská inovačná a energetická agentúra (SIEA)*. Je tiež implementačnou agentúrou, ktorá sa zapája do nepriamej podpory exportu prostredníctvom stimulácie rozvoja inovačných aktivít s cieľom rastu domácej ekonomiky so zreteľom na jej energetickú efektívnosť. Podporu exportu najmä malých a stredných podnikov zastrešuje *Slovak*

Business Agency (SBA). Ide o inštitúciu, ktorá sa špecializuje na podporu malých a stredných podnikov vrátane posilnenia ich konkurencieschopnosti v rámci trhu krajín EÚ i na trhoch tretích krajín. Je významnou spoločnou platformou súkromného i verejného sektora. Okrem MH SR, ďalším ústredným orgánom štátnej správy pre zabezpečenie koordinácie presadzovania obchodno-ekonomických záujmov a jednotnej prezentácie SR v zahraničí je *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (MZVaEZ SR)*. Riadi rovnako sféru slovenskej ekonomickej diplomacie. Rozpočtovou organizáciou MZVaEZ je *Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu (SAMRS)*. Jej úlohou v rámci podpory exportu je stimulovať vznik nových podnikateľských partnerstiev v rámci rozvojových aktivít a uľahčenie prístupu slovenským firmám na doteraz nedostatočne využívané trhy v rozvojových krajinách (Koncepcia VEVaED, 2022). Ďalším rezortom, ktorý má významné kompetencie z pohľadu podpory exportu je *Ministerstvo financií SR (MF SR)*. Zastrešuje dohody a zmluvy o podpore a vzájomnej ochrane investícií, ako napríklad o zamedzení dvojitého zdanenia. Do pôsobnosti daného rezortu spadá činnosť *Exportno – importnej banky Slovenskej republiky (EXIMBANKA SR)*. Jej kľúčovou úlohou je realizácia proexportnej politiky štátu. Eximbanka SR je exportno-úverová inštitúcia a jediný priamy nástroj štátu využívaný pri podpore exportu. Jej nezastupiteľnou úlohou je to, že umožňuje vstup slovenským vývozcom do obchodných a investičných vzťahov, kde komerčný finančný sektor prejavuje minimálny záujem prevziať na seba riziko. Účelom je štátna podpora, ktorá nenaruša trhové podmienky, nedeformuje trh a neumožňuje zvýhodňovanie výrobcov z jednej krajiny na úkor ostatných. Eximbanka SR ponúka širokú škálu finančných produktov spojených s exportom, predovšetkým úverové poistenie, financovanie i záruky. Produkty Eximbanky SR sú určené malým, stredným aj veľkým slovenským podnikateľským subjektom, respektíve výrobcom tovarov a poskytovateľom služieb určených na vývoz (EXIMBANKA 2021). Svoju významnú úlohu v rámci proexportnej politiky má aj *Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR*, najmä v oblasti inovačnej diplomacie, ale aj *Ministerstvo dopravy a výstavby SR*, *Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR* i *Ministerstvo obrany SR*. V rámci úzkej spolupráce presadzovania vonkajších ekonomických vzťahov s neštátnym sektorom musíme spomenúť *Slovenskú obchodnú a priemyselnú komoru (SOPK)*, *Republikovú úniu zamestnávateľov (RÚZ)*, *Asociácie zamestnávateľských zväzov a združení SR (AZZZ SR)*, *Klub 500*, *Radu slovenských exportérov* a ďalšie.

V súčasnom globalizovanom svete je nevyhnutné, aby proexportná podpora SR neustále napredovala. Postupne prešla viacerými zmenami, adaptovala v súlade s trendami

a novými podobami prezentácie za využitia moderných informačných systémov. Neoddeliteľnou súčasťou spomínaného programu podpory proexportnej politiky SR je mechanizmus tvorby efektívneho modelu *slovenskej ekonomickej diplomacie*.

4.5.1 Ekonomická diplomacia SR

V spojitosti s riadením a výkonom slovenskej ekonomickej diplomacie podpísalo MZVaEZ SR v roku 2012 Memorandum o spolupráci s Ministerstvom hospodárstva Slovenskej republiky pri plnení úloh ekonomickej diplomacie v činnosti zahraničnej služby. Toto memorandum stanovuje, že ekonomická diplomacia je súčasťou hlavnej politickej činnosti zastupiteľského úradu (veľvyslanectva), pričom za jej výkon zodpovedá vedúci úradu. Odborné a personálne riadenie sú v rukách ministerstva zahraničných vecí, pričom sa opiera predovšetkým o koncepciu proexportnej politiky a prílevu priamych zahraničných investícií riadenej rezortom hospodárstva (MZVEZ SR 2021).

Inštitucionálny rámec ekonomickej diplomacie SR predstavuje sieť 89 zastupiteľských úradov (z toho 64 veľvyslanectiev, 7 misií pri medzinárodných organizáciách, 9 generálnych konzulátov, 1 styčný úrad, 1 Slovenský ekonomický a kultúrny úrad a 8 Slovenských inštitútov), ktorých úlohou je implementácia koncepcie VEV a ED v zahraničí. Bohužiaľ počet slovenských ekonomických diplomatov od roku 2011 kontinuálne klesá, čo len potvrdzuje kritický stav našej ekonomickej diplomacie.

Tabuľka 6 **Prehľad personálneho obsadenia zahraničných úradov ekonomickými diplomatmi (ED) vo svete**

Regionálna skupina	Počet čistých ED v roku 2022	ED vo funkcii veľvyslanca	Diplomat s kumuláciou ekonomickej agendy	Navrhovaný počet čistých ED do roku 2025
Európska únia (EÚ-27)	7	2	15	15
Európa (okrem EÚ)	5	1	6	6
Amerika	2	0	5	9
Ázia	5	3	11	7
Afrika	1	1	1	4
Austrália a Oceánia	0	0	0	0
Celkovo	20	7	38	52

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov MZVaEZ SR, 2023.

Kým v roku 2011, v čase delimitácie ekonomickej diplomacie z MH SR, pôsobilo v zahraničí 59 ekonomických diplomatov, v roku 2020 to bolo už len 36 (MZVaEZ, 2021). Z tabuľky 6 vyplýva, že ku koncu roku 2022 pôsobilo na zahraničných úradoch už len 20 čistých ekonomických diplomatov a s kumulovanou ekonomickou agendou 38 diplomatov. Špecifické postavenie majú ekonomickí diplomati, ktorí súčasne zastávajú pozíciu veľvyslanca. Tých v roku 2022 pôsobilo 8. V snahe podporiť export a prílev PZI, Koncepcia VEV a ED v roku 2014 stanovila cieľ navýšiť počet čistých ekonomických diplomatov na hodnotu 52. Pre porovnanie Česká republika disponuje v zahraničí až 118 ekonomickými diplomatmi, Maďarsko približne 140, Dánsko 105. Súčasný stav nepôsobí priaznivo na podporu exportu a exportnej výkonnosti SR.

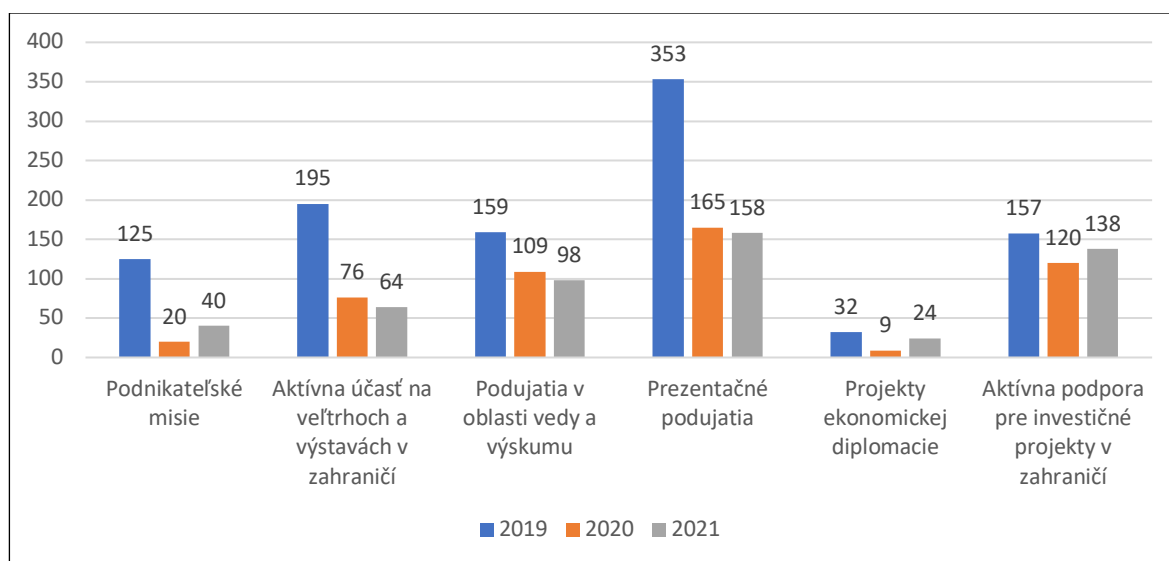
Je potrebné si uvedomiť, že komoditné a teritoriálne zameranie slovenského exportu a snáh ekonomickej diplomacie pri jeho uplatňovaní musí vychádzať z produkčnej schopnosti ekonomiky a cieľov stratégie VEVaED. V podmienkach slovenskej ekonomiky v tejto oblasti je to:

- podpora exportu inovatívnej, sofistikovanej výroby,
- diverzifikácia komoditnej štruktúry slovenského exportu s orientáciou na MSP.

Vedecká štúdia, ktorú si v roku 2020 dalo vypracovať MZVEZ SR, identifikovala komodity, ktoré by mali v strednodobom výhľade schopnosť uplatniť sa na zahraničných trhoch. Štúdia identifikuje tovarové skupiny a v nich jednotlivé komodity s najvýznamnejším exportným potenciálom do roku 2025. Celková hodnota potenciálneho exportu v období rokov 2019 – 2025 predstavuje 2,17 mld. eur. Medzi najperspektívnejšie komodity patria produkty strojárskoho priemyslu, elektrotechnického a kovospracujúceho priemyslu, dopravné zariadenia a produkty drevospracujúceho priemyslu. Perspektívne sú aj produkty odvetví, v ktorých je SR dobrá a má tradície. Takými sú komponenty a softvéry do výroby automobilov, zbrojárskoho priemyslu, zdravotníckeho priemyslu a nevyhnutnosťou bude rozvoj produkcie v oblasti „zelenej ekonomiky“.

Ak sa pozrieme na celkový počet aktivít ekonomickej diplomacie v rokoch 2019 až 2021, na grafe 23 pozorujeme, že došlo k poklesu činnosti ekonomickej diplomacie ako v roku 2020, ako aj v roku 2021. Za týmto stavom stoja predovšetkým plošné celosvetové obmedzenia v dôsledku pandémie. Nakoľko možnosti organizovania medzinárodných podujatí boli značne obmedzené. Mnoho reprezentačných podujatí bolo v roku 2020 už počas ich prípravy zrušené.

Graf 23 Prehľad aktivít v oblasti ekonomickej diplomacie v rokoch 2019 až 2021 (v ks.)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa MZVaEZ SR. 2021. Ekonomická diplomacia v roku 2021.

Popri plnení operatívnych úloh domácim firmám, ktoré mali za účel zmierniť dopady pandémie, sa ekonomická diplomacia snažila využiť vzniknuté možnosti a podporiť zavedenie digitalizácie a nových trendov. Koncom roku 2021 došlo k vzniku platformy „Tím Slovensko“, ktorá zastrešuje aj aktivity ekonomickej diplomacie v rámci riešenia aktuálnych otázok na zahraničných trhoch.

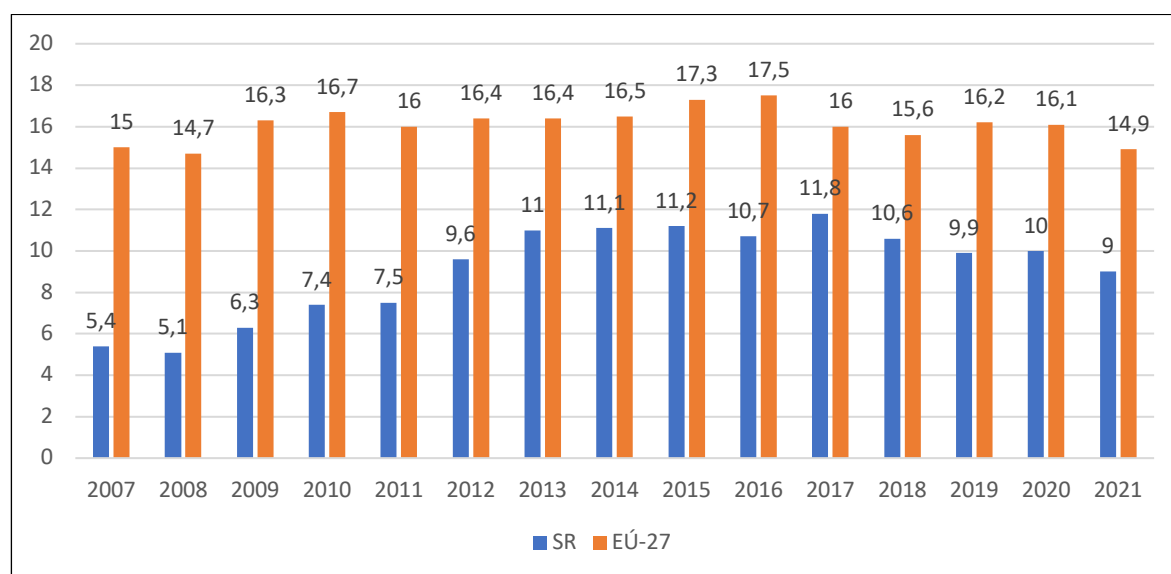
Aktuálna konkurencieschopná ekonomická diplomacia musí byť schopná riešiť nové výzvy vo svetovom hospodárstve, ktoré prinášajú klimatické zmeny, priemysel 4.0, dekarbonizácia hospodárstva, vývoj vedy a inovácií. Súčasné výzvy pre slovenskú ekonomickú diplomáciu by predovšetkým mali byť orientované na vyššie spomínané ciele, a to na zvýšenie presadzovania ekonomických záujmov Slovenskej republiky v zahraničí, na internacionalizáciu slovenských producentov, na tvorbu ďalších pracovných miest, na podporu prílevu nových PZI (primárne do oblasti vývoja, výskumu, inovácií), na rast exportu, predovšetkým produktov s vyššou pridanou hodnotou, zvýšenie teritoriálnej a komoditnej diverzifikácie exportu, ako aj zvýšenie podielu exportu malých a stredných podnikov na celkovom exporte SR (Ružeková, Zábojník, Hrinko, 2021).

Pre dosiahnutie dlhodobej udržateľnosti, je nevyhnutné kontinuálne zvyšovať konkurencieschopnosť slovenskej ekonomiky, čo nie je možné bez podpory inovácií. Inovačná výkonnosť krajiny závisí od schopnosti získavať a využívať poznatky vo svoj vlastný ekonomický prospech. Čoraz častejšie využívajú mnohé krajiny skúsenosti z medzinárodnej spolupráce na posilnenie svojej konkurenčnej pozície prostredníctvom realizácie inovačnej diplomacie.

Slovenská republika dlhodobo patrí medzi krajiny so stále dostatočne nerozvinutým inovačným prostredím a nízkou podporou vedy a výskumu, čoho dôkazom sú aj nízke výdavky na vedu a výskum, ktoré neprekračujú ani 1 % HDP. V rámci indexu EIS (*European Innovation Scoreboard*) patri SR do kategórie „miernych inovátorov“ a v rebríčku *Global Innovation Index* sa SR umiestnila na 39. mieste, čo je najhoršia pozícia v rámci štátov V4. (MZVEZ SR, 2020). Podiel high-tech exportu na celkovom exporte spracovateľského priemyslu sa pohybuje dlhodobo za priemerom EÚ-27 (graf 24).

Napriek tomu má z dlhodobého hľadiska rastúcu tendenciu. V snahe zlepšiť tento nelichotivý stav bola v júli 2019 ekonomická diplomacia posilnená o štyroch tzv. inovačných diplomatov, ktorí boli vyslaní na zastupiteľské úrady SR v Izraeli, USA, Fínsku a ČĽR. Práve tieto krajiny patria z hľadiska výskumu, vývoja a inovácií medzi celosvetových lídrov. Ide o krajiny, kde majú svoje sídla progresívne globálne spoločnosti, ktoré zároveň vytvárajú prostredie pre mnohé medzinárodné výskumno-vývojové inštitúcie. Úlohou inovačných diplomatov je napomáhať slovenským výskumným inštitúciám, univerzitám a firmám v nadväzovaní novej spolupráce so zahraničným inovačným prostredím, ako aj podporu verejno-súkromných partnerstiev. V zmysle súčasne platnej Konceptia VEVaED na roky 2021 – 2030 je možné, že v rámci posilnenia inovačnej diplomacie budú v novej podobe miesta opäť obnovené, a to v teritóriách prednostného záujmu.

Graf 24 Podiel high – tech exportu na celkovom exporte spracovateľského odvetvia v EÚ-27 a SR v 2007 – 2021 (v %)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov World Bank 2022.

4.5.2 Štátna investičná pomoc

Každá krajina sa snaží o prilákanie čo najväčšieho počtu významných zahraničných investorov. V súčasnom modernom svete majú prioritu najmä investori, ktorí prichádzajú s produkciou s vyššou pridanou hodnotou. Pred rozhodnutím investora alokovať svoju investíciu do jednej z plánovaných krajín prebieha v rámci skupiny potenciálnych štátov súťaženie a rivalita. Krajiny sa pre investorovi ponúkajú čo najvýhodnejšie podmienky pre ich podnikanie, ktoré im limity národnej ekonomiky dovoľujú. Medzi ekonómami i v rámci širokej verejnosti nepopulárny, no stále veľmi častým nástrojom podpory prílevu investícií je poskytnutie *štátnej investičnej pomoci*.

O poskytnutie investičnej pomoci môžu v zmysle platnej legislatívy požiadať nové i už etablované spoločnosti s projektami v nasledujúcich oblastiach (SARIO, 2023):

- priemyselná výroba,
- technologické centrum,
- kombinovaný projekt priemyselnej výroby a technologického centra,
- centrum podnikových služieb.

Na poskytnutie investičnej pomoci neexistuje právny nárok a každá prijatá žiadosť je posudzovaná individuálne. Investor môže požiadať o investičnú podporu pri zriadení novej prevádzkarne, rozšírenie kapacity už existujúcej prevádzkarne, na diverzifikáciu produkcie už existujúcej prevádzkarne o tovary alebo o služby, ktoré v prevádzkarni doposiaľ neboli vyrábané či poskytované, alebo pri zásadnej zmene celkového produkčného procesu už existujúcej prevádzkarne.

V súčasnosti je prioritou MH SR predovšetkým podpora tých investícií, ktoré využívajú tzv. technológie inteligentného priemyslu a zameriavajú sa na výskum a vývoj. V zmysle schválenej stratégie vlády SR je rovnako prioritou podpora tvorby nových pracovných miest v najmenej rozvinutých okresoch.

Na znižovanie regionálnych rozdielov a podporu konkurencieschopnosti je určená regionálna investičná pomoc, o ktorú môže požiadať každý podnikateľský subjekt registrovaný na Slovensku, ktorého investičný zámer spĺňa podmienky na poskytnutie investičnej pomoci v zmysle legislatívy o regionálnej investičnej pomoci. Investičný zámer musí úspešne prejsť procesom posudzovania žiadosti o investičnú pomoc a schvaľovania regionálnej investičnej pomoci (MH SR, 2023).

Medzi základné formy investičnej pomoci radíme (MH SR, 2023):

- *Úľavu na dani z príjmov*

Poskytnutím úľavy na dani z príjmov sú podporované celkové oprávnené náklady. Uplatňuje sa v daňovom priznaní za účtovné obdobie, ktoré predchádza účtovnému obdobiu, v ktorom sa daňové priznanie podáva. Poskytovateľom je Ministerstvo financií SR.

- *Dotácia na dlhodobý hmotný majetok a dlhodobý nehmotný majetok*

Poskytnutím dotácie na dlhodobý hmotný majetok a dlhodobý nehmotný majetok sú podporované oprávnené investičné náklady. V danom prípade je poskytovateľom Ministerstvo hospodárstva SR.

- *Príspevok na novovytvorené pracovné miesta*

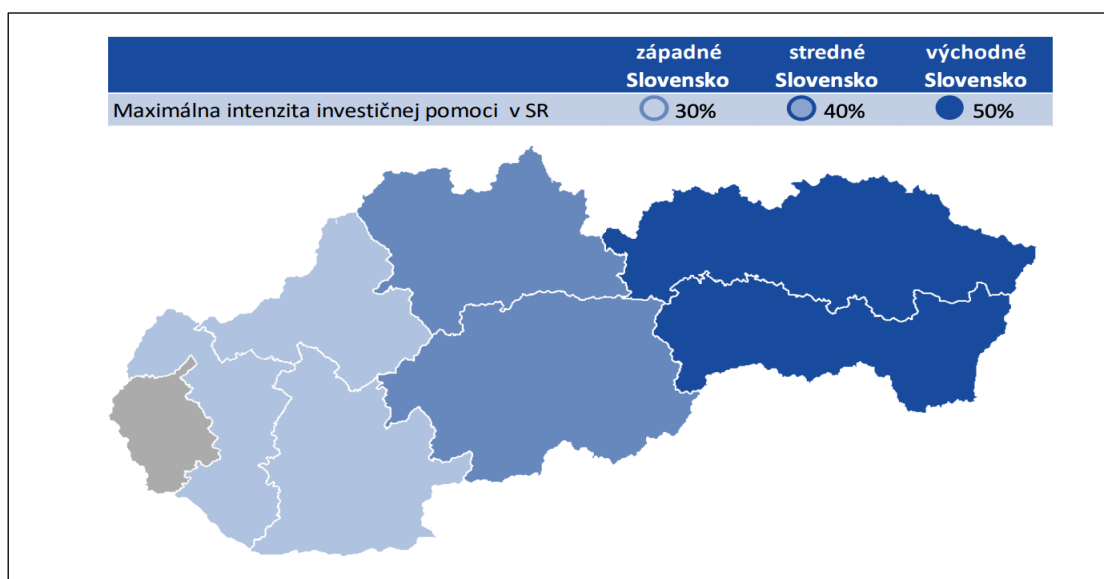
Poskytnutím príspevku na vytvorené nové pracovné miesta sú podporované oprávnené mzdové náklady, ak realizácia investičného zámeru vedie k čistému nárastu nových pracovných miest. Poskytovateľom je Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

- *Nájom alebo predaj nehnuteľností vo verejnom vlastníctve za zvýhodnenú cenu*

Pri predaji nehnuteľností za hodnotu nižšiu, ako je hodnota nehnuteľností stanovená znaleckým posudkom, investičná pomoc zodpovedá rozdielu medzi hodnotou nehnuteľností stanovenou znaleckým posudkom a hodnotou prevodu nehnuteľností. Pri nájme nehnuteľností za hodnotu nižšiu, ako je hodnota nájmu nehnuteľností stanovená znaleckým posudkom, investičná pomoc zodpovedá rozdielu medzi hodnotou nájmu nehnuteľností stanovenou znaleckým posudkom a hodnotou nájmu nehnuteľností. V danom prípade je poskytovateľom vlastník nehnuteľného majetku, napr. štát, vyšší územný celok, mesto a pod. (MH SR, 2023).

Maximálna výška investičnej pomoci v jednotlivých regiónoch SR. Vo všetkých typoch spomínaných projektov predstavuje maximálny podiel z oprávnených nákladov, ktorý môže byť investorovi schválený vo forme investičnej pomoci. Bratislavský kraj ako jediný kraj je z poskytovania investičnej pomoci vylúčený. V prípade, že prijímateľom pomoci je malý a stredný podnik, intenzita pomoci je možné navýšiť o 20 % resp. 10 %. Uvedená mapa (graf 25) je každoročne aktualizovaná, a to k 15. januáru daného kalendárneho roka. Vychádza z oficiálnych údajov poskytnutých ÚPSVaR. Podľa pravidiel upravujúcich regionálnu pomoc pokrývajú slovenské regióny oprávnené na regionálnu investičnú pomoc 87,97 % obyvateľstva Slovenska (MH SR, 2023).

Obrázok 12 Mapa intenzity poskytovania investičnej pomoci v roku 2023

Prameň: Spracované podľa MH SR, 2023.

S HDP na obyvateľa nižším ako 75 % priemeru EÚ, patria dané regióny medzi najviac znevýhodnené v rámci krajín EÚ. Všetky sú preto oprávnené na pomoc maximálnou intenzitou pomoci pre veľké firmy v závislosti od HDP na obyvateľa v príslušných oblastiach. Ako môžeme na grafe pozorovať, najvyššiu mieru investičnej pomoci z oprávnených nákladov je možné poskytnúť spoločnostiam, ktoré svoju činnosť zameriavajú do oblastí východného Slovenska, a to až 50 %. (PMÚ, 2023). Pre investičné zámery realizované v okresoch, ktoré sú ku dňu podania žiadosti na poskytnutie investičnej pomoci na Ministerstvo hospodárstva SR zapísané v „Zozname najmenej rozvinutých okresov“, platia zvýhodnené podmienky na poskytnutie investičnej pomoci. V danom prípade zohráva významnú rolu výška nezamestnanosti v regióne. (MH SR, 2023)

V rámci nášho výskumu sme sa zamerali na poskytnutie investičnej pomoci na Slovensku v rokoch 2012 až 2022. S sledovanom období bolo udelených 131 rozhodnutí o pridelení investičných stimulov v celkovej hodnote približne 660 mil. EUR pri plánovanom vytvorení 21 048 nových pracovných miest. Priemerná suma na vytvorenie jedného plánovaného miesta bola na úrovni 31 350 EUR. Detailnejší pohľad na krajiny pôvodu investícií naznačuje prevahu Nemecka s počtom 31 investícií.

Tabuľka 7 **Prehľad poskytnutej investičnej pomoci v SR v rokoch 2012 - 2022**

Rok	Hodnota poskytnutých investičných stimulov (EUR)	Počet poskytnutých investičných stimulov	Počet plánovaných novootvorených pracovných miest	Náklady na jedno plánované pracovné miesto (EUR)
2012	121 191 498	10	2 412	50 245
2013	60 853 168	11	2 459	24 747
2014	99 887 481	13	1 630	61 280
2015	49 648 372	16	2 485	19 979
2016	59 162 000	8	2 487	23 897
2017	83 945 520	15	3 056	27 469
2018	43 817 018	16	2 915	15 031
2019	5 000 000	2	104	48 076
2020	27 968 719	12	1 065	26 261
2021	50 329 815	10	1 370	36 737
2022	58 051 238	18	1 065	54 508
Spolu	659 854 829	131	21 048	Ø 31 350

Prameň: Vlastné spracovanie podľa MH SR, 2023

Na druhom mieste sú investori zo Slovenskej republiky s počtom 22 investícií, nasledujú investori z Rakúska (14 investícií), Švajčiarska (9 investícií), Talianska (8 investícií), Južná Kórea a USA (rovnako po 5 investícií) pred Holandskom so 4 investíciami. Väčšina podporených investícií sa nachádza v najrozvinutejších regiónoch, okrem Bratislavského kraja, ktorý podľa súčasnej legislatívy nemá oprávnenie na získanie žiadnej investičnej pomoci (MH SR, 2023).

4.6 Vyhodnotenie čiastkových cieľov a stanovených hypotéz

V dizertačnej práci bolo stanovených **7 čiastkových cieľov**, ktoré nám dopomohli detailnejšie opísať poznatkovo-dátovú bázu informácií a naplniť tak hlavný cieľ. V nadväznosti na čiastkové ciele sme stanovili tri hypotézy, ktoré sme v rámci nášho výskumu vyhodnotili a rozhodli sa ich, z ohľadom na zistené okolnosti, prijať, resp. zamietnuť.

V prvej kapitole sme sa venovali čiastkovému cieľu č.1: Skoncipovať teoretické poznatky a východiská zahraničného obchodu a priamych zahraničných investícií a syntetizovať doterajšie empirické štúdie skúmanej problematiky, kde sme najskôr skúmali postavenie zahraničného obchodu v ekonomike krajiny. Popísali sme význam realizácie exportu a importu tovarov a služieb v súčasnom globalizovanom svete z pohľadu firiem,

domácností i štátu. Priblížili sme veličinu exportná výkonnosť a faktory, ktoré ju ovplyvňujú. Vymedzili úlohu, význam a efekty priamych zahraničných investícií a podrobnejšie popísali vývoj ich celosvetových tokov. Medzinárodný obchod i zahraničné investície narastali na význame najmä po skončení druhej svetovej vojny. Exponenciálny rast však pozorujeme na prelome rokov nového milénia. Aj keď vplyvom celosvetových kríz a šokov dochádzalo k čiastočnému poklesu pri oboch veličinách, ich kvantitatívna i kvalitatívna hodnota bude kontinuálne narastať. Pre lepšie zorientovanie sa v danej problematike bolo nevyhnutne preskúmať doteraz zrealizované výskumy zaoberajúce sa exportnými účinkami priamych zahraničných investícií. Za pomoci všeobecných i špecifických metód skúmania sa nám podarilo syntetizovať doterajšie empirické štúdie skúmanej problematiky. Zhromaždili sme výstupy mnohých popredných zahraničných i domácich ekonómov, ktorí sa skúmanou témou zaoberali z pohľadu teórie, tak aj z pohľadu empirického výskumu za pomoci ekonometrických modelov.

Ďalším čiastkovým cieľom sme sa zaoberali v praktickej časti tejto dizertačnej práce. Čiastkový cieľ č.2 sme splnili podrobným *zhodnotením vývoja zahraničného obchodu SR v rokoch 1993 až 2021*. Objem zahraničného obchodu SR s tovarmi a službami kontinuálne narastá. Zapojenie krajiny do zahraničného obchodu odzrkadľuje ukazovateľ otvorenosti ekonomiky, ktorý pri SR v roku 2021 dosiahol úroveň až 169,7 % HDP. Uskutočnená teritoriálna štruktúra dokumentuje dlhodobú závislosť od trhu Nemecka a Českej republiky. Komoditná štruktúra potvrdzuje značné zameranie našej ekonomiky na automobilový priemysel, kde dominujú vozidlá či stroje a iné zariadenia. Pri pohľade na top 10 najväčších exportérov zisťujeme, že prevažnú väčšinu majú spoločnosti s dominujúcou zahraničnou účasťou. Rastúci trend potvrdzuje aj analýza exportnej výkonnosti i dovoznej náročnosti.

Keďže cieľom dizertačnej práce je posúdiť vplyv PZI na exportnú výkonnosť, v rámci čiastkového cieľa č.3 sme sa rozhodli *preskúmať, do akej miery je významný podiel zahraničných spoločností na celkovej skladbe exportu tovarov a služieb SR a ako zahraničné spoločnosti ovplyvňujú diverzifikáciu exportu*.

. S uvedeným čiastkovým cieľom je spojená aj prvá z našich hypotéz:

Hypotéza 1: *Zahraničné spoločnosti sa do významnej miery podieľajú na celkovom exporte SR, avšak ich teritoriálna a komoditná štruktúra exportu je rozdielna v porovnaní s exportom slovenských spoločností.*

Na základe pozorovania zrealizovaných analýz, predovšetkým štúdie IHA MH SR uvedenej v podkapitole 4.2 môžeme konštatovať, že na celkovom slovenskom exporte sa

vývoz čisto slovenských subjektov podieľa na úrovni približne len 12 %, pričom objem exportu identifikovaných zahraničných subjektov tvoril 67 %. Zvyšný podiel predstavujú neidentifikované subjekty s hodnotou 21 %. Ak by len polovicu z jednoznačne neidentifikovateľných firiem považovali za subjekty zahraničné, v takom prípade by podiel zahraničím ovládaných exportných firiem v SR dosiahol ešte výraznejší podiel. Tuzemské, teda slovenské obchodné spoločnosti sa na exporte tovarov a služieb podieľajú predovšetkým z pozície dodávateľov a subdodávateľov medziprodukcie. Samotný export realizujú až ich odberatelia, nachádzajúci sa na vyššom stupni dodávateľského reťazca. Existujú tak značné rozdiely medzi celkovým slovenským exportom a exportom tuzemských obchodných subjektov. Pri porovnávaní sme zistili určité disparity v prípade teritoriálnej aj komoditnej štruktúry. Tak ako sme v predchádzajúcich častiach tejto práce popísali, najvýznamnejším obchodným partnerom Slovenskej republiky z pohľadu celkového exportu je Nemecko s podielom 22 % na celkovom exporte, ďalej Česká republika 12 %, Poľsko 8 % a Maďarsko 7 %. Ak sa však pozrieme na export čisto slovenských obchodných subjektov, tam je situácia značne odlišná. Na prvom mieste je Česká republika s hodnotou na úrovni 26 %, Nemecko je na druhom mieste s hodnotou 17 %, nasleduje Maďarsko a Poľsko rovnako s 10 % podielom. Pre exporty domácich slovenských firiem platí, že viac ako 50 % všetkých domácich exportov smeruje k našim geograficky najbližším susedom, s výnimkou Ukrajiny kam smeruje približne iba 1 % nášho exportu.

Podobne je to aj pri pohľade na komoditnú štruktúru. Stabilne najvýznamnejšiu tovarovú skupinu v rámci celkového slovenského exportu predstavujú dopravné prostriedky a ich súčasti s podielom 33 %. Na druhej pozícii sú produkty elektrotechnického priemyslu so 17 %, nasleduje strojársky priemysel 13 %, kovy 11 %, chemické produkty a plasty 8 %. V rámci exportu čisto slovenských subjektov dosahuje tovarová skupina dopravné prostriedky a ich súčasti iba 14 % podiel na celkových domácich vývozoč. Naopak najvýznamnejšie zastúpenie s hodnotou podielu 19 % majú kovy a poľnohospodárske produkty s 15 % podielom. Firmy s výlučným zahraničným vlastníctvom exportovali predovšetkým dopravné prostriedky, ktoré zaberajú 33 %, na druhom mieste je elektrotechnika s 19 % a kovy s 12 %. Daný stav potvrdzujú aj naše predchádzajúce tvrdenia o tom, že medzi poprednými exportérmi na Slovensku výrazne dominujú zahraničné spoločnosti. Nami zrealizovanou analýzou TOP5 vývozných komodít sme zistili, že tuzemské aj zahraničné subjekty smerujú svoj vývoz predovšetkým do krajín EÚ. Avšak pri zahraničných subjektoch pozorujeme aktívnejšiu obchodnú spoluprácu aj s inými krajinami sveta. Sú to práve obchodné spoločnosti pod zahraničnou kontrolou, ktoré prispievajú

k diverzifikácii teritoriálnej štruktúry celkového exportu. Dôvodom sú ich doterajšie skúsenosti, potrebné kontakty, lepšia znalosť zahraničných trhov, často lepšie finančné schopnosti a s tým spojená väčšia ochota riskovať. Na základe uvedeného ***hypotézu 1 prijímame*** a to jej prvú ako aj druhú časť.

V poradí ďalším čiasťkovým cieľom č.4 bolo zhodnotiť vývoj prílevu zahraničných investícií SR v rokoch 1993 až 2021. Naša analýza dokumentuje, že začiatkom 90. rokov sa na Slovensku nedarilo prilákať dostatočné množstvo zahraničných investícií. Tento stav pretrvával do roku 2000. Podobne ako to bolo pri zahraničnom obchode, aj v prípade prílevu zahraničných investícií dochádza k rastu s prichádzajúcim obdobím nového milénia. Slovenská ekonomika prešla mnohými reformami, ktoré v danej dobe výrazne prispeli k zlepšeniu investičného prostredia. Stanovený čiastkový cieľ sme naplnili podrobným popisom príchodu jednotlivých zahraničných spoločností, ktoré sa na Slovensku rozhodli podnikat' v sledovanom období od roku 1993. Zrealizovali sme prehľad počtu ukončených projektov, vzniku nových pracovných miest a výšky zahraničných investícií. Podrobnejšie sme sa zamerali aj na počet ukončených projektov zahraničných investícií s vyššou pridanou hodnotou. Pozitívnu správou je nárast investícií aj do oblastí, ako sú technologické či dizajnérske centrá. Popísali sme tiež stav prílevu PZI podľa krajín pôvodu, kde prvé miesto patrí Holandsku, a to vďaka výhodným daňovým podmienkam. Silné zastúpenie patrí firmám z Českej republiky i Rakúska. V závere tejto časti sme pri pohľade na predikciu vývoja investícií v SR do roku 2024 konštatovali, že napriek dopadom nedávnej pandémie i súčasného konfliktu na Ukrajine môže v nasledujúcich rokoch dôjsť k priebežnému nárastu investícií.

Ďalšou významnou časťou dizertačnej práce bolo *ekonometrické modelovanie skúmaného vzťahu priamych zahraničných investícií a exportnej výkonnosti*. Túto časť sme si stanovili ako v poradí ďalší čiasťkový cieľ č.5. Podrobnejšie ju popisuje kapitola 4.4 a súvisia s ňou posledné dve hypotézy 2 a 3:

Hypotéza 2: *Vývoj exportu tovarov a služieb v sledovanom období rokov 1993 až 2020 je primárne determinovaný prílevom priamych zahraničných investícií do ekonomiky SR.*

Hypotéza 3: *Vývoj exportu tovarov a služieb SR je v sledovanom období rokov 1993 až 2020 determinovaný aj dopytom generovaným vo vonkajšom ekonomickom prostredí.*

Výsledky analýzy a modelovania na báze kointegrácie ukázali, že vplyv priamych zahraničných investícií a vonkajšieho dopytu aproximovaný vývojom HDP Nemecka možno

považovať za štatisticky významné faktory pre vysvetlenie vývoja exportu tovarov a služieb a teda aj exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky v rokoch 1993 - 2020. Tieto dva vysvetľujúce faktory spolu s funkčným mechanizmom na korekciu chyby vysvetlili v dostatočnej miere tak dlhodobý (stochastický) trend vývoja exportu tovarov a služieb v bežných cenách, ako aj krátkodobú dynamiku jeho vývoja v skúmanom období.

Rovnako dôležitým zistením je tiež to, že vplyv obidvoch vysvetľujúcich premenných (hdpger, pzi) na vývoj exportu je z dlhodobého hľadiska iný, ako z krátkodobého hľadiska, keďže parametre týchto premenných vo vzťahoch (9) a (10) (str. 81), resp. (15) a (16) (str. 85) sú rozdielne. Vo vzťahoch (15) a (16) sú zhruba o polovicu nižšie ako vo vzťahoch (9) a (10). Zo vzťahu (15) teda vyplýva, že rast/pokles HDP Nemecka o 1 mld. USD by v analyzovanom období (1994 - 2020) spôsobil z krátkodobého hľadiska rast/pokles exportu tovarov a služieb v priemere ročne o 15.2 mil. USD (*ceteris paribus*), zatiaľ čo rast/pokles PZI o 1 mld. USD by z krátkodobého hľadiska v tom istom období spôsobil rast/pokles exportu tovarov a služieb v priemere ročne o 381.9 mil. USD (*ceteris paribus*). Zo vzťahu (16) vyplýva, že rast/pokles HDP Nemecka o 1 % by z krátkodobého hľadiska spôsobil v analyzovanom období rast/pokles exportu tovarov a služieb v priemere ročne cca o 1.05 % (*ceteris paribus*), zatiaľ čo rast/pokles PZI o 1 % by z krátkodobého hľadiska v tom istom období spôsobil rast/pokles exportu tovarov a služieb v priemere ročne cca o 0.16 % (*ceteris paribus*). Čo sa týka veľkosti odhadnutých parametrov, teda či sa javia ako realistické, resp. ako sa môžeme domnievať, či ich hodnoty nie sú relatívne nízke, poskytujú relevantnú odpoveď odhadnuté dlhodobé a krátkodobé elasticity zo vzťahov (10) a (16). Napríklad pokiaľ ide o vplyv zmeny HDP v Nemecku o 1 %, reakcia exportu tovarov a služieb na túto zmenu nie je z dlhodobého ani krátkodobého hľadiska vôbec zanedbateľná, práve naopak je viac ako proporcionálna, o čom svedčí jeho dlhodobá i krátkodobá elasticita 1.88 %, resp. 1.05 %. Na základe uvedeného nami stanovenú **hypotézu 2 prijímame**, pričom rovnako **prijímame** aj **hypotézu 3.**

Ďalším čiastkovým cieľom č.6 bolo *popísať nástroje proexportnej politiky SR z pohľadu podpory exportu a investícií*. Aj tento čiastkový cieľ sa nám podarilo naplniť. Súčasná proexportná politika SR vychádza z Koncepcie vonkajších ekonomických vzťahov a ekonomickej diplomacie Slovenskej republiky na obdobie rokov 2022 až 2030. Štátna politika v oblasti podpory proexportných aktivít smeruje predovšetkým do troch významných oblastí a to do podpory expanzie slovenských subjektov na zahraničné trhy, prílevu kvalitných zahraničných investícií a zapájanie slovenských firiem do zahraničných vedecko-výskumnej projektov či tvorby vhodných pravidiel medzinárodného podnikania na

presadzovanie obchodnoekonomických zámerov SR. Podrobne sme popísali význam a úlohu ekonomickej i inováčnej diplomacie SR. Analýzou sme zistili, že počet slovenských ekonomických diplomatov od roku 2011 klesá, čo len potvrdzuje kritický stav slovenskej ekonomickej diplomacie. Pokiaľ v roku 2011 na základe delimitácie z MH SR v zahraničí pôsobilo 59 ekonomických diplomatov, v roku 2020 to bolo už len 36 ekonomických diplomatov. Ku koncu roku 2022 pôsobilo na zahraničných úradoch 20 čistých ekonomických diplomatov. S kumulovanou ekonomickou agendou 38 diplomatov. Špecifické postavenie majú ekonomickí diplomati, ktorí súčasne zastávajú pozíciu veľvyslanca. Tých v roku 2022 pôsobilo 7. Slovenská republika za účelom motivovania investorov v rámci konkurenčného boja medzi krajinami a ich snahy o získanie nových zahraničných investícií poskytuje investičné stimuly, a to predovšetkým vo forme daňových úľav či príspevku na novovytvorené pracovné miesta. Analýzou poskytovania investičnej pomoci sme zistili, že za obdobie posledných desať rokov 2012 až 2022 bolo Vládou SR udelených 131 investičných stimulov v celkovej hodnote 659, 8 mil. EUR pri plánovanom vzniku 21 048 nových pracovných miest.

Exportná výkonnosť je ukazovateľ, ktorý poukazuje na úroveň vplyvu zahraničného obchodu na ekonomiku. Je ukazovateľom schopnosti krajiny efektívne využiť interné i externé zdroje v medzinárodnom obchodnom prostredí. Hodnota exportnej výkonnosti v roku 1993 dosahovala 55 %, dovozná náročnosť bola na úrovni približne 47 %. Odvtedy sa naďalej vyznačuje prevažne rastúcim trendom, pričom v roku 2004, keď Slovenská republika vstúpila do EÚ, predstavovala exportná výkonnosť cca 75 % a dovozná náročnosť cca 71 %. Doterajšie maximum dosiahla otvorenosť ekonomiky SR v roku 2018, v ktorom exportná výkonnosť činila cca 95 % a dovozná náročnosť cca 88 %. Exportná výkonnosť ekonomiky SR výrazne poklesla v roku 2009, pod vplyvom globálnej finančnej a hospodárskej krízy a v roku 2020, kedy sa prejavili prvé ekonomické dopady globálnej pandémie. Naša analýza potvrdzuje, že na rast exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky po vstupe do Európskej únie mali kľúčový vplyv priame zahraničné investície, prostredníctvom ktorých boli vybudované nové výrobné kapacity najmä a automobilovom a elektrotechnickom priemysle. V roku 2021 dosiahla exportná výkonnosť 93,5 % a dovozná náročnosť 92,8 %. Exportná výkonnosť nie je štatisticky priamo pozorovateľný ukazovateľ. Možno ju však kvantifikovať nepriamo, a to pomocou exportu tovarov a služieb, ktorý je vyjadrený v pomere k hrubému domácomu produktu (HDP), t.j. v pomere k makroekonomickej výkonnosti ekonomiky. Preto sme na posúdenie závislosti exportnej výkonnosti od PZI aj v našom modeli ako závislú premennú využili export tovarov a služieb.

Na základe nášho skúmania a predchádzajúcich tvrdení môžeme skonštatovať závislosť exportu tovarov a služieb od zahraničných subjektov, resp. exportnej výkonnosti od prílevu PZI, a teda sme naplnili čiastkový cieľ č.7.

V závere práce sme popísali jej praktický prínos, ktorý tkvie v kompaktnosti spracovania problematiky a výsledkov analýzy vplyvu zahraničných investícií a kvantifikáciu podielu zahraničných spoločností na celkovom slovenskom exporte tovarov a služieb. Kľúčovou súčasťou je uskutočnená korelačno-regresná analýza skúmaných premenných za pomoci využitia modelu korekcie chyby – ECM modelu.

5 Diskusia

Slovenská republika bola v čase svojho vzniku, teda v roku 1993 ekonomickou úrovňou i kvalitou investičného prostredia od okolitých krajín značne vzdialená. Postupnými procesmi reštrukturalizácie národného hospodárstva, prijímaním potrebných reforiem, vstupom do Európskej únie, následne do schengenského priestoru i prijatím spoločnej európskej meny sa priblížila k svojim najväčším ekonomickým konkurentom. Za najvýraznejšie komparatívne výhody Slovenskej republiky považujeme jej strategickú geografickú polohu, kvalifikovanú a stále ešte pomerne lacnú pracovnú silu, systém štátnej podpory zahraničným investorom (dotácie, úľavy na daniach a iné.), či integráciu do medzinárodných organizácií (členstvo v EÚ, OSN, NATO, WTO, a iné). Práve spomínané faktory do výraznej miery ovplyvnili prílev priamych zahraničných investícií i vývoj zahraničného obchodu krajiny.

Uvedený súhrn literatúry v prvej časti tejto práce naznačuje, že samotná teória nedokáže dať jednoznačnú odpoveď na to, do akej miery je vplyv priamych zahraničných investícií na export hostiteľskej krajiny vo svete významný. Avšak pri skúmaní vzťahu PZI a exportu konkrétne v rámci strednej a východnej Európy, minimálne spomínané štúdie jednoznačne potvrdzujú pozitívny dopad PZI na export a HDP hostiteľskej krajiny. Skúmaný vzťah je v podstate predovšetkým empirickým problémom, ktorý bol rovnako preskúmaný prostredníctvom doteraz zrealizovaných výskumných štúdií, čo zakladalo pádny dôvod a podnietilo motivácia pre našu kvalitatívnu i kvantitatívnu analýzu, ktorú sme v tejto práci vykonali. Z nej vyplýva, že tak vývoj zahraničného obchodu Slovenskej republiky, ako aj vývoj prílevu priamych zahraničných investícií do slovenskej ekonomiky má predovšetkým po roku 2000 výrazne rastúci trend. V tomto období okrem nárastu exportu sme zaznamenali aj značný nárast dovozu, čo sa odzrkadlilo aj na obchodnej bilancii SR. Pri detailnejšej analýze komoditnej štruktúry dovozu je zrejmé, že táto skutočnosť bola do výraznej miery ovplyvnená príchodom nových zahraničných investícií spojených s dovozom rôznych výrobných zariadení, investičných statkov a technológií. Tie naštartovali novú konkurencieschopnú produkciu, ktorá sa premietla do následného zvýšenia vývozu. Od roku 2003 zažíval slovenský export výraznú fázu rastu, ktorá trvala až do roku 2008, teda do obdobia začiatku globálnej finančnej a hospodárskej krízy. V roku 2009 sa celkový slovenský export prepadol o 33 %, čo v histórii Slovenska znamená doterajší najvýraznejší pokles. Celkový prílev PZI do krajín SVE bol až o 50 % nižší ako v predchádzajúcom roku, čo viedlo k ešte výraznejšiemu konkurenčnému tlaku v boji o nové investície.

Ďalším významným míľnikom v rámci nášho sledovaného obdobia, ktorý zásadne ovplyvnil vývoj zahraničného obchodu i tokov zahraničných investícií, bol príchod pandémie Covid-19. Následné ekonomicko-obchodné blokády po celom svete v reakcii na šíriacu sa pandémiu spomalili existujúce investičné projekty a vyhliadky recesie viedli viaceré nadnárodné korporácie k prehodnoteniu nových projektov. Celosvetová pandémia Covid-19 vniesla do medzinárodného obchodu veľkú nestabilitu, pričom teória komparatívnej výhody nefungovala efektívne. Jej dopady sa preukázali vo vývoji zahraničného obchodu Slovenskej republiky, ako aj na prepade tokov PZI. Napriek krízovým obdobiam predpokladáme, že hodnoty uvedených premenných budú v ďalšom období naďalej kontinuálne narastať. Rastúci trend potvrdzuje aj analýza exportnej výkonnosti i dovoznej náročnosti. Nevyhnutné je však uviesť dlhodobú potrebu diverzifikácie komoditnej i teritoriálnej štruktúry zahraničného obchodu, čo tiež veľmi úzko súvisí s diverzifikáciou podoby a charakteru prílevu priamych zahraničných investícií. Je faktom, že sa Slovenská republika dlhodobo snaží diverzifikovať zloženie prílevu priamych zahraničných investícií, ktoré do ekonomiky prichádzajú.

V dizertačnej práci sme porovnali komoditnú a teritoriálnu štruktúru v roku 2012 a v roku 2021. Na základe zisteného, môžeme s odstupom desiatich rokov konštatovať, že SR sa nepodarilo diverzifikovať teritoriálnu štruktúru exportu. Naša závislosť na trhoch EÚ, či konkrétne na trhu Nemecka zostala takmer nezmenená, čo pre našu ekonomiku znamená riziko a svedčí o nedostatočne prepracovanej a širokospektrálnej proexportnej politike, ako aj nevhodnej produkčnej štruktúre. Rovnaká situácia je aj pri priamych zahraničných investíciách. Približne 90 % všetkých zahraničných investícií pochádza z krajín EÚ. Z pohľadu rizika je ešte významnejší pohľad na komoditnú štruktúru exportu. Zatiaľ čo v roku 2012 sa tri tovarové skupiny (vozidlá, el. stroje a zariadenia a stroje a zariadenia) podieľali 55,3 % na našom exporte, v roku 2021 to bol až 61,4 % podiel. Najvýraznejšie vzrástol vývoz osobných automobilov a iných motorových vozidiel konštruovaných hlavne na prepravu osôb. Dlhodobo dominantnú pozíciu v našom exporte má automobilový priemysel, kam smeruje najväčší objem prílevu PZI. Doposiaľ sa nám nepodarilo diverzifikovať komoditnú štruktúru exportu, práve naopak, nevyhovujúca štruktúra sa ešte prehĺbila.

Výraznejšie je problém slovenského exportu viditeľný v zahraničí, kde SR postupne stráca svoju medzinárodnú identitu. Slovensko nadobudlo identitu automobilovej dielne, alebo si ho mnohí spájajú s produkciou ešte bývalého Československa. Dlhodobým cieľom slovenskej vlády je dosiahnutie väčšieho stupňa diverzifikácie exportu. Aj keď je táto

potreba v mnohých plánoch a výhladoch našej proexportnej politiky, nedarí sa ju naplňať. Súčasný stav priamo ohrozuje ekonomickú bezpečnosť slovenského hospodárstva a v prípade ďalších ekonomických kríz či recesie našich cieľových trhov môže viesť ku kolapsu ekonomiky ako takej. Tento fakt potvrdzuje aj plánovaná investícia švédskej spoločnosti na východnom Slovensku. V tomto prípade je však dôležité vyzdvihnúť zameranie produkcie na výrobu elektromobilov, ktorá spoločne s možným spustením výskumu a výroby elektro batérií môže napomôcť k nárastu podielu produkcie s vyššou mierou pridanej hodnoty a inovatívnosti, ako aj rastu zamestnanosti.

Pre naplnenie stanoveného cieľa dizertačnej práce sme sa rozhodli preskúmať, do akej miery je významný podiel zahraničných spoločností na celkovej skladbe exportu tovarov a služieb SR. Naša analýza sa opiera o zrealizovanú štúdiu Inštitútu hospodárskych analýz MH SR, na základe ktorej konštatujeme, že podiel identifikovateľných zahraničných subjektov na celkovom exporte predstavuje približne 67 %. Len 12 % z celkového exportu zrealizujú čisto slovenské podnikateľské subjekty. Zvyšok tvoria spoločnosti s jasne neidentifikovateľnou majetkovou účasťou. Tento fakt potvrdzuje tvrdenie, že v prvej desiatke najväčších exportérov sú len dve slovenské spoločnosti. Prvou sú Slovenské elektrárne, a.s., ktorú spoločne so Slovnaftom, a.s. radíme medzi sprivatizované štátne podniky. Hoci Slovnaft, a.s. je tiež s určitým podielom zahraničnej účasti. Slovenské obchodné spoločnosti sa na zahraničnoobchodných vývozných operáciách realizujúci vývoz tovarov a služieb podieľajú predovšetkým v polohe dodávateľov a subdodávateľov medziprodukcie.

Podrobnejšie sme sa zamerali na porovnanie vplyvu zahraničných spoločností na skladbu slovenského exportu v teritoriálnej, ako aj komoditnej štruktúre. Pokiaľ najvýznamnejším obchodným partnerom z pohľadu celkového exportu je Nemecko, v rámci exportu čisto slovenských spoločností je to Česká republika. Pre exporty domácich slovenských firiem platí, že viac ako 50 % všetkých vývozov smeruje našim geograficky najbližším susedom, s výnimkou Ukrajiny. Za týmto faktom stojí predovšetkým snaha o minimalizáciu možného rizika. Geograficky bližšie trhy sú pre slovenských exportérov lákavejšie aj z pohľadu kultúrnej blízkosti či podobného správania odberateľov, resp. zákazníkov. Väčšina slovenských exportných firiem začína realizovať exportné aktivity v rámci regiónu. Až po nadobudnutí prvotných skúseností naberie odvahu orientovať sa na vzdialenejšie, možno exotickéjšie trhy. To vytvára priestor pre realizáciu a poskytnutie pomoci prostredníctvom štátnych nástrojov, medzi ktoré patrí aj ekonomická diplomacia. Rozdiely sme zistili aj pri porovnaní komoditnej štruktúry. Pri bližšom pohľade na tovarový

charakter vývozu čisto slovenských exportérov zisťujeme, že najvýznamnejšie zastúpenie nemá automobilový priemysel, ale s hodnotou podielu 19 % sú to kovy a poľnohospodárske produkty s 15 % podielom. Na základe zisteného môžeme konštatovať, že medzi celkovým slovenským exportom, resp. exportnom realizujúci zahraničné spoločnosti na Slovensku a exportom tuzemských obchodných subjektov existujú značné disparity.

Pre detailnejší obraz možností diverzifikácie exportu sme sa rozhodli preskúmať, do ktorých teritórií smeruje TOP5 najvýznamnejších tovarových komodít v rámci nášho slovenského exportu ako celku, a to konkrétne pri tuzemských, ako aj zahraničných subjektoch. Spomínaných TOP5 exportných položiek predstavuje až 70 % podiel na našom celkovom exporte. Zistili sme, že tuzemské aj zahraničné subjekty smerujú svoj vývoz predovšetkým do krajín EÚ. Avšak pri zahraničných subjektoch pozorujeme aktívnejšiu obchodnú spoluprácu aj s inými krajinami sveta. Sú to práve obchodné spoločnosti pod zahraničnou kontrolou, ktoré prispievajú k diverzifikácii teritoriálnej štruktúry celkového exportu. Dôvodom sú ich doterajšie skúsenosti, potrebné kontakty, lepšia znalosť zahraničných trhov, často lepšie finančné schopnosti a s tým spojená väčšia ochota riskovať. To ale neplatí pri diverzifikovaní komoditnej štruktúry. Dôkazom je ďalšie prehlbovanie našej závislosti exportu na automobilovom priemysle práve vďaka novým PZI v danej oblasti. Preto je potrebné sa v najbližšej budúcnosti celkovo zamerať na preorientovanie slovenskej ekonomiky na smerom na produkciu sofistikovanej produkcie, s nižšom energetickou záťažou, čo súvisí aj na orientáciu sa prilákaniu PZI do oblastí s vyššou pridanou hodnotou. Ukazuje sa, že naša ekonomika má v tomto možnosti v oblasti medicínskych a zdravotníckych technológií, inovačných technológií a robotiky, vysokošpecializovaných technológií pre zbrojársky priemysel. Takáto produkcia by mohla prispieť následne nielen ku komoditnej, ale aj teritoriálnej diverzifikácii nášho exportu, k rastu konkurencieschopnosti ekonomiky a exportnej výkonnosti.

V rámci výskumu sme veľkú pozornosť tiež venovali prehľadu príchodu zahraničných investorov v období od vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Zistili sme, že najvýznamnejší zahraniční investori vrátane popredných slovenských exportérov Volkswagen, PSA Slovakia, a.s., a KIA Motors Slovakia, s.r.o. a PCA Slovakia, s.r.o., na Slovensko prišli predovšetkým do roku 2010. Avšak aj po tomto roku zaznamenávame príchod mnohých kľúčových investícií, ako aj realizáciu nových investičných projektov už etablovaných zahraničných spoločností u nás. V rámci nových investorov musíme spomenúť ďalšiu automobilovú spoločnosť Jaguar Land Rover, Volvo alebo spoločnosť Amazon. V rámci prehľadu ukončených investičných projektov bolo za obdobie uplynulých desať

rokov najviac projektov zrealizovaných v roku 2019, a to 39 pri vytvorení 4 006 nových pracovných pozícií. Najviac pracovných miest vzniklo v roku 2017, a to až 8 956. Najvyššia výška investície 1,74 mld. EUR bola zrealizovaná v roku 2015. Uvedený prehľad potvrdzuje fakt, že počet novovytvorených pracovných miest nie je priamoúmerný počtu ukončených investičných projektov, resp. celkovej hodnote zrealizovaných investícií.

Pri hlbšom pohľade na ukončené investičné projekty konštatujeme, že pozitívnym trendom je nárast investícií do oblastí s vyššou pridanou hodnotou. Kým v roku 2012 boli s vyššou pridanou hodnotou ukončené len dva projekty, v roku 2015 ich bolo 7. Najvyššia miera podielu ukončených projektov s vyššou pridanou hodnotou, a to 54 % bola dosiahnutá v roku 2019, čo je v doterajšej histórii najvyššia úroveň. Táto skutočnosť korešponduje s nastolenou stratégiou proexportnej a proinvestičnej politiky SR. Musíme oceniť snahu postupne sa odkloniť od chápania slovenskej ekonomiky ako montážnej dielne strednej Európy a snažiť sa prilákať aj zahraničné spoločnosti orientujúce sa na produkciu zameranú na tzv. Priemysel 4.0. Pri uvedomovaní si významu výskumu a vývoja môžeme za jeden z problémov v danej oblasti spomenúť rozdrobenosť verejného výskumu. V budúcnosti bude preto potrebné sa zamerať na konsolidáciu a koordináciu podporných agentúr a nástrojov pod jednu strešnou organizáciou, do jedného systému. Nevyhnutné zvýšenie verejných zdrojov na výskum a inovácie by malo byť distribuované pomocou funkčného podporného systému. Domnievame sa, že by sa mala podporiť užšia spolupráca univerzít a súkromného sektora na prilákanie startupov a výskumníkov zo zahraničia. Prioritou pre slovenskú ekonomiku musí byť zvrátenie trend „brain drainu“ resp. odlevu mozgov a naopak prilákanie vysokokvalifikovanej pracovnej sily, a to nielen do oblastí výskumu. V danej oblasti by našou prioritou mala byť snaha patriť do skupiny tzv. silných európskych inovátorov, pričom nevyhnutné zvýšenie súkromných aj verejných zdrojov na vedu a výskum na úroveň priemeru EÚ. V tomto procese by mohla byť zaangažovaná tzv. inovačná diplomacia, ktorá spolu s ekonomickou má v súčasnom svete významné miesto.

Dôležitou súčasťou nášho výskumu v tejto dizertačnej práci je uskutočnený výskum na základe korelačno-regresnej analýzy za využitia ECM modelu. Cieľom modelovania bolo vyjadriť vývoj exportu tovarov a služieb v bežných cenách v rokoch 1993 – 2020 v závislosti od takých exogénnych, teda nezávisle premenných, ktorých vplyv sa ukáže ako štatisticky významný. Vychádzali sme z predpokladu, že vývoj exportu tovarov a služieb je determinovaný vývojom prílevu priamych zahraničných investícií a tiež dopytom generovaným vo vonkajšom ekonomickom prostredí. Z pohľadu SR sme preto za druhú nezávislú premennú zvolili vývoj HDP Nemecka. Výsledky analýzy a modelovania na báze

kointegrácie ukázali, že vplyv priamych zahraničných investícií a vonkajšieho dopytu aproximovaný vývojom HDP Nemecka môžeme považovať za štatisticky významné faktory pre vysvetlenie vývoja exportu tovarov a služieb a teda aj exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky v období rokov 1993 - 2020. Tieto dva vysvetľujúce faktory spolu s funkčným mechanizmom na korekciu chyby vysvetlili v dostatočnej miere tak dlhodobý trend vývoja exportu tovarov a služieb v bežných cenách, ako aj krátkodobú dynamiku jeho vývoja v skúmanom období. Podrobnejšej analýze výsledkov modelovania sme sa venovali v predchádzajúcej podkapitole.

Za zmienku v tejto časti stojí spomenúť, že sme v rámci deskriptívnej analýzy pomocou grafu vývoja PZI a HDP tiež poukázali na to, že z dlhodobého hľadiska krivka vývoja HDP približne korešponduje s trendom prílevu PZI, pričom táto skutočnosť naznačuje výrazný vplyv zahraničných investícií aj na hospodársky vývoj slovenskej ekonomiky. Domnievame sa, že sa nám podarilo naplniť aj druhú časť stanoveného hlavného cieľa a to overiť vplyv priamych zahraničných investícií nielen v teoretickej rovine, ktorú sme opísali v predchádzajúcich častiach, ale aj v rámci hospodárskej i obchodnej praxe.

Slovenská republika je do výraznej miery determinovaná vonkajším dopytom, čo znamená vysokú závislosť od realizácie zahraničného obchodu. Pre tak vysoko otvorenú a jednostranne zameranú ekonomiku na export je pre zabezpečenie kontinuálneho hospodárskeho rastu nevyhnutné posilniť konkurenčnú pozíciu krajiny v medzinárodnom meradle. Zahraničný obchod Slovenska v roku 2022 zaznamenal absolútny zvrát vo svojom doterajšom vývoji. Počas posledných 14 rokov export tovaru a služieb prevyšoval import. Minuloročná bilancia zahraničného obchodu skončila pasívnym saldom. Dovozy výrazne prevýšili hodnotu vývozu, a to podľa ŠÚ SR až o 4,3 mld. EUR. Napriek tomu, že rast exportu bol rovnako rekordným, mohutný rast importu bol rekordným túto skutočnosť zatienil. Dôvodom bolo zvýšenie dovozu počas celého roka 2022 spôsobené predovšetkým výrazným rastom cien za dovoz surovín, hlavne zemného plynu, elektriny a ropy. Najväčšie pasívne saldo mala Slovenská republika s Ruskou federáciou, Kórejskou republikou a Čínou.

Súčasnú situáciu, či predikciu najbližšieho vývoja slovenskej ekonomiky nezlepšuje ani ukazovateľ priemyselnej predikcie, ktorá podľa Eurostatu v decembri medziročne (2022/2021) poklesla až o 13,1 %. Prepadajúca výroba podnikov v oblasti, ktorá je pre ekonomický vývoj Slovenska kľúčová nepredpokladá nič pozitívne. Podniky produkujú menej z dôvodu nedostatku čínskych súčiastok a drahých energií. Vážne komplikácie môže spôsobiť pridružený pokles nových objednávok. V časoch vysokej inflácie, kedy v dôsledku

vysokých cien dochádza u spotrebiteľov k určitému obmedzeniu dopytu, je to pomerne reálna hrozba.

Ak sa však pozrieme na výsledky priemyselnej produkcie okolitých krajín V4, teda krajín s podobnou skladbou hospodárstva a našimi najväčšími konkurentmi zistíme, že v Českej republike priemyselná produkcia rástla o 4 %, v Maďarsku a Poľsku zhodne o 5,8 %. Je preto namieste zamyslieť sa nad súčasnou situáciou a prijať opatrenia na zvrátenie situácie. Pomáhať musí aj verejný sektor. V súčasnosti platná Koncepcia vonkajších ekonomických vzťahov a ekonomickej diplomacie Slovenskej republiky na obdobie rokov 2022 až 2030 zahŕňa súhrn štátnej politiky v oblasti podpory proexportných aktivít, ktoré sú nezastupiteľné vzhľadom na ďalšiu expanziu slovenských subjektov na zahraničných trhoch, prílev kvalitných zahraničných investícií, zapájanie slovenských firiem do zahraničných vedecko-výskumnej projektov, či tvorby vhodných pravidiel medzinárodného podnikania na presadzovanie obchodnoekonomických zámerov SR. Popri rôznych príspevkovým organizáciám jednotlivých rezortov, či štátnym organizáciám podporujúcich financovanie exportných aktivít by malo dôjsť k zlepšeniu systému slovenskej ekonomickej diplomacie, ktorá v súčasnom globalizovanom svete zohráva stále významnejšiu úlohu. Je potrebné zvýšiť jej kvalitu ako aj posilniť jej personálne zastúpenie s cieľom obsadiť kľúčové teritória s perspektívou rastu vzájomného obchodu.

Jeden z kľúčových nástrojov podpory prílevu priamych zahraničných investícií je stále poskytovanie investičných stimulov. Pohľady na ich efektívnosť sa rozchádzajú. Jedni ich zastávajú, druhí sú jasne proti nim. Podľa zástupcov malých a stredných firiem je súčasne nastavená politika poskytovania investičnej pomoci nespravodlivá, kriví podnikateľské prostredie. Pomoc sa dostáva najmä veľkým podnikom, pretože podmienky pomoci sú nastavené tak, že malí a strední podnikatelia ich nedokážu naplniť, čo môže viesť k diskriminácii. Vzhľadom k tomu, že Slovenská republika je v konkurenčnom boji najmä s okolitými krajinami V4, ak sa stimuly neprestanú potenciálnym investorom udeľovať aj v týchto krajinách, Slovenská republika nebude mať inú možnosť, iba ich poskytovať aj naďalej.

6 Teoretické a praktické prínosy dizertačnej práce

Námetom na pracovanie tejto dizertačnej práce je skutočnosť, že súčasne nastavená ekonomika Slovenskej republiky je do veľkej miery odkázaná od realizácie zahraničnoobchodných operácií, ktoré sú úzko späté s produkciou kľúčových zahraničných investícií. Významnú časť slovenského hrubého domáceho produktu vytvárajú práve zahraničné podniky.

Sme toho názoru, že teoretický prínos práce spočíva jednak vo vymedzení významu a úlohy zahraničného obchodu, ako aj prílevu priamych zahraničných investícií. Významnou súčasťou práce je podrobná syntéza doterajších empirických štúdií skúmanej problematiky.

Praktický prínos dizertačnej práce tkvie v kompaktnosti spracovania uvedenej problematiky. Je zameraná predovšetkým na analýzu vplyvu zahraničných investícií a kvantifikáciu podielu zahraničných spoločností na celkovom slovenskom exporte tovarov a služieb. Kľúčovou súčasťou je uskutočnená korelačno-regresná analýza skúmaných premenných za pomoci využitia modelu korekcie chyby – ECM modelu.

Teoretické prínosy dizertačnej práce

- Vymedzenie teoretických východísk skúmanej problematiky a objasnenie postavenia zahraničného obchodu a priamych zahraničných investícií vo svete a v ekonomike Slovenskej republiky.
- Identifikácia úlohy exportnej výkonnosti a faktorov, ktoré ju ovplyvňujú.
- Popis vývoja svetového exportu, hrubého domáceho produktu a globálnej exportnej výkonnosti v rozpätí rokov 1970 – 2021.
- Identifikácia pozitívnych a negatívnych efektov prílevu PZI na ekonomiku.
- Súhrn vývoja celosvetového toku prílevu PZI podľa stupňa rozvinutosti krajín v rokoch 2007 – 2021.
- Syntéza doposiaľ uskutočnených významných empirických štúdií zaoberajúcich sa skúmanou problematikou.

Praktické prínosy dizertačnej práce

- Zhodnotenie vývoja zahraničného obchodu SR v rokoch 1993 – 2021.
- Porovnanie teritoriálnej a komoditnej štruktúry exportu SR v roku 2012 a 2021.
- Identifikácia top 10 najväčších exportérov SR s popisom ich majetkovej štruktúry v roku 2019 a 2020.

- Popis vývoja exportnej výkonnosti a dovoznej náročnosti ekonomiky SR v rokoch 1993 – 2021.
- Popis vývoja zahraničného dopytu SR v rokoch 2019 – 2021 s predikciou na obdobie rokov 2022 – 2025.
- Kvantifikácia podielu slovenských podnikov, zahraničných podnikov a podnikov so zahraničnou účasťou na skladbe celkového slovenského exportu tovarov a služieb.
- Vyhodnotenie vplyvu zahraničných spoločností na diverzifikáciu exportu z pohľadu teritoriálneho smerovania exportu TOP5 tovarových skupín podľa HS2.
- Identifikácia nových potenciálnych oblastí exportu, resp. krajín s doteraz nevyužitým slovenským exportným potenciálom.
- Podrobný popis vývoja stavu PZI SR v rokoch 1993 – 2021 s konkrétnym prehľadom príchodu jednotlivých zahraničných spoločností.
- Prehľad prílevu PZI a ich vplyvu v rámci vývoja HDP SR.
- Stav prílevu priamych zahraničných investícií v SR podľa krajín pôvodu.
- Prehľad počtu ukončených projektov, vzniku nových pracovných miest a výšky zahraničných investícií na Slovensku v rokoch 2012 – 2021.
- Prehľad počtu ukončených projektov zahraničných investícií s vyššou pridanou hodnotou v SR v rokoch 2012 – 2021.
- Podrobné výsledky uskutočnenej analýzy a ekonometrického modelovania skúmaného vzťahu PZI a exportu, resp. exportnej výkonnosti.
- Popis nástrojov súčasnej proexportnej politiky SR z pohľadu podpory exportu a investícií.
- Prehľad stavu personálneho obsadenia zahraničných úradov ekonomickými diplomatmi vo svete a poukázanie na potrebné zmeny realizovateľné v oblasti ekonomickej diplomacie.
- Prehľad poskytnutej investičnej pomoci na Slovensku v rokoch 2012 – 2022.

Dizertačná práca elaboruje zistenia vychádzajúce z výskumu práce a získaných poznatkov autora o skúmanej problematike. Domnievame sa, že môže poslúžiť ako báza kvalitných informačných poznatkov o problematike slovenského exportu tovarov a služieb i vývoja a úlohy priamych zahraničných investícií v ekonomike SR. Rovnako môže napomôcť k zefektívneniu a skvalitneniu rozhodovacích procesov na úrovni ministerských rezortov ako napr. MZVaEZ SR, MH SR i MF SR, alebo rôznych príspevkových

organizácií, združení, komôr, resp. agentúr ako je SARIO, EXIMBANKA, SOPK, Rada slovenských exportérov, Zväz automobilového priemyslu a pod.. Užitočná môže byť aj v rámci súkromného sektora, najmä pre podnikateľskú sféru pre lepšie vyhodnotenie ich plánovaných investičných zámerov. Výsledky dizertačnej práce môžu byť zároveň aplikovateľné aj v rámci edukačného procesu ako podklad pre študentov i pedagógov.

Záver

Cesta samostatnej Slovenskej republiky v jej doterajšom tridsaťročnom pôsobení nevedla úplne priamočiara. Od jej vzniku sa postupnými procesmi v podobe reštrukturalizácie ekonomiky a prijatím reforiem menila skladba jej hospodárstva až do súčasnej podoby jednej z najotvorenejších exportne orientovaných ekonomík na svete. Charakterizuje ju vysoká závislosť od trhov krajín Európskej únie, no predovšetkým od Nemecka. Vstupom do Európskej únie v roku 2004 a Eurozóny v roku 2009 sa stalo Slovensko výraznejšie atraktívnejším pre zahraničných investorov. Zavedenie eura ako oficiálnej platobnej meny, znamenalo pre investorov zníženie transakčných nákladov a zvýšenie ekonomickú a finančnú stabilitu. Zahraničné investičné subjekty predstavujú v súčasnosti významný element slovenskej ekonomiky. V roku 1995, teda tesne po vzniku samostatnej Slovenskej republiky, bol agregátny dopyt SR tvorený z dvoch tretín domácim dopytom a zvyšnou časťou dopytom vonkajším. Vplyvom reštrukturalizačných zmien slovenskej ekonomiky a následným príchodom nových zahraničných investorov tieto hodnoty konvergovali. V súčasnosti sa uvedené premenné nachádzajú na približne rovnakej úrovni, teda sú v pomere 50 : 50. To utvrdzuje fakt, že vývoj slovenskej ekonomiky je praveľmi závislý od zahraničia. Na to, aby sme uvedený agregátny dopyt boli schopní uspokojiť, je potrebné vyrobiť, resp. dovieŕť tovary a služby na to potrebné. Aj v tomto prípade podiel výrobnnej produkcie a dovezeného tovaru a služieb dosahuje približne rovnakú úroveň.

Ekonomicky najvýznamnejším sa stal strojársky priemysel. Tradičné strojárské výrobky zaberajú významný podiel na celkovej ponuke slovenskej produkcie orientovanej na export. Strojársky priemysel priamo nadväzuje na kľúčovú automobilovú produkciu, ktorá je chrbtovou kosťou slovenského národného hospodárstva. Tvorí až polovicu z podielu priemyselnej výroby a podiel sa približne 13 % na tvorbe HDP krajiny. Práve to je veľkým rizikom nášho ekonomického rozvoja a konkurencieschopnosti ekonomiky. Do spomínaného odvetvia tiež smeruje najväčší objem prílevu priamych zahraničných investícií. Vďaka štyrom už etablovaným významným automobilovým spoločnostiam s plánovaným príchodom piatej spoločnosti sa Slovenská republika stala v prepočte na obyvateľa celosvetovým lídrom v produkcii osobných automobilov. Slovenský automobilový priemysel sa vyznačuje dobre kvalitnou a dobre rozvinutou dodávateľskou sieťou. Výborná geografická poloha v rámci európskeho automobilového produkčného

centra, umožňuje dodávateľom ťažiť zo širšieho regionálneho trhu. Okrem týchto veľkých investícií sú pre SR dôležité tiež menšie projekty, ktoré smerujú do iných oblastí.

Naša analýza potvrdzuje nutnosť diverzifikácie teritoriálneho ako aj komoditného zamerania slovenského exportu. Alarmujúco nízky podiel slovenských podnikateľských subjektov na celkovom exporte tovarov a služieb naznačuje významný vplyv zahraničia na export i exportnú výkonnosť SR. Zaujímavé je detailnejšie pozorovanie analýzy komoditnej i teritoriálnej štruktúry v rámci exportu pri domácich resp. zahraničných subjektoch, kde sme zaznamenali určité disparity. Výsledky nami zrealizovaného ekonometrického výskumu korelačno-regresnej analýzy za použitia ECM modelu potvrdzujú, že prílev priamych zahraničných investícií do významnej miery ovplyvňuje vývoj exportu tovarov a služieb. Potvrdil sa aj náš predpoklad, že vývoz je rovnako determinovaný ekonomickým a hospodárskym vývojom u nášho najvýznamnejšieho obchodného partnera, a teda Nemecka.

Uvedené podčiarkuje význam zahraničných investícií ako kľúčového zdroja hospodárskeho rastu. PZI rovnako napomáhajú k poklesu úrovne nezamestnanosti, rastu domácej i vonkajšej spotreby, čo vytvára priestor pre realizáciu ďalších investícií. Krajiny snažiace sa o príchod nového investora robia všetko pre to, aby zvýšili ich atraktivitu. Jedným z dôvodov, ktorý lákal zahraničných investorov bola dlhodobá lacná pracovná sila. V súčasnosti to však už celkom neplatí. Mzdové náklady už nepatria medzi tie najnižšie, no stále s kombináciou vysokej kvalifikácie, lojálnosti a schopnosti rýchlej adaptácie na nové technológie dokážeme konkurovať našim súperom. SR má investorom čo ponúknuť. Cez jej územie prechádza mnoho dôležitých dopravných koridorov. Slovensko je stále jednou z najbezpečnejších a politicky stabilných krajín, pričom vykazuje nízke investičné riziko. Zahraniční investori na Slovensku profitujú z atraktívnej investičnej pomoci, aj z využitia zvýhodneného daňového režimu pre ich výskumno-vývojové aktivity. Systém podpory prílevu investícií je založený prvotne na získaní nevyhnutných informácií o možných investičných príležitostiach, lobovaní za záujmy slovenských podnikov, asistencií a poradenstva pre zahraničných investorov. Práve dostupnosť kvalitnej informačnej bázy o hospodárskom prostredí SR je nevyhnutnosťou pre úspešné nadviazanie novej obchodnej alebo investičnej spolupráce.

Slovenskej republike sa za krátke obdobie svojho pôsobenia podarilo dobehnúť svojich najväčších ekonomických konkurentov. Avšak v poslednej dobe pozorujeme naopak jej zaostávanie za vyspelými krajinami EÚ. Mnoho analytikov sa zhoduje na tom, že na zvrátenie daného trendu je potrebné prijať potrebné opatrenia, ktoré napomôžu vyhnúť sa tzv.

pasci stredného príjmu a hospodársky rozvoj založiť na znalostiach a inováciách. Diskusia o pasci stredného príjmu je postavená na vyčerpaní modelu založenom predovšetkým od lacnej pracovnej sily a kopírovaní technológií dovezených zo zahraničia. Na to, aby sa SR posunula zo stredného príjmu posunúť do kategórie najvyspelejších krajín nielen EÚ alebo aj sveta, je nevyhnutné reagovať adekvátnou zmenou modelu svojho hospodárskeho rastu. Je potrebné sa na výraznejšiu diverzifikáciu a investovať do výskumu a vývoja, inovácií, znalostnej a digitálnej ekonomiky. Daná premisa predstavuje dlhodobú stratégiu, ktorá sa nezaobíde s prijatím množstva zmien vo sfére podnikateľského nastavenia, vzdelávacieho procesu i optimalizácie či podpory inštitucionálneho nastavenia. V rámci vzdelávacieho systému je dôležité neopomenúť súčasný celosvetový trend, ktorému skôr či neskôr bude čeliť aj slovenská ekonomika, a to digitalizácií a robotizácií. Na druhej strane pre skvalitnenie podnikateľského a investičného prostredia je tiež nevyhnutné neustále pracovať na lepšej digitalizácii verejných služieb.

Budúci výhľad ekonomického vývoja v SR z pohľadu strednodobého horizontu ovplyvňuje dlhodobo pretrvávajúca vysoká miera neistoty nad rámec vládnych politík. Dosah vojny na Ukrajine stále predstavuje najväčšie riziko nielen pre slovenskú ekonomiku. S tým je spojená otázka, ako si Európa poradí s energetickou krízou a aký bude ďalší vývoj inflácie, ktorá v súčasnosti trápi väčšinu svetových ekonomík. Centrálné banky pokračujú v doteraz razantnom cykle sprísňovania ich menových politík, pričom vo väčšine krajín dochádza k zvyšovaniu úrokových sadzieb. Spomedzi najvýznamnejších centrálnych bánk vo zvyšovaní menovopolitických sadzieb naďalej pokračoval FED, ECB či Bank of England. Čo negatívne ovplyvní nielen domáci, ale aj zahraničný dopyt či zahraničné investície a tým aj celkový vývoj svetového obchodu.

Zoznam použitej literatúry

1. ALBULESCU, Claudiu Tiberiu – GOYEAU, Daniel. *The interaction between trade and FDI: the CEE countries experience*. 2016. [online]. Dostupné na: <<https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1609/1609.02334.pdf>>.
2. ALFALIH, A. Abdulmohsen – BEL HADJ, Tarek, *Foreign direct investment determinants in an oil abundant host country: Short and long-run approach for Saudi Arabia*. In: *Resources Policy*, Elsevier, 2020. vol. 66(C). [online]. Dostupné na: <<https://ideas.repec.org/a/eee/jrpoli/v66y2020ics0301420719307664.html>>.
3. ALFARO, Laura – CHEN, Maggie Xiaoyang. *Surviving the global financial crisis: foreign direct investment and establishment performance*. Harvard Business School. 2010. [online]. Dostupné na: <<https://www.hbs.edu/faculty/units/bgie/Pages/default.aspx>>.
4. ANYANWU, J. *Why Does Foreign Direct Investment Go Where It Goes? New Evidence From African Countries*. 2012. *Annals of Economics and Finance*, 13, 425-462.
5. ASIEDU, E. *Foreign Direct Investment, Natural Resources and Institutions*. 2013. London: International Growth Center. [online]. Dostupné na: <<https://www.scirp.org/%28S%28vtj3fa45qm1ean45vvffcz55%29%29/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2934634>>.
6. ČERNÁ, I., ÉLTETŐ, A., FOLFAS, P., KUŽNAR, A., KŘENKOVÁ, E., MINÁRIK, M., PRZEŹDZIECKA, E., SZALAVETZ, A., TÚRY, G. & ZÁBOJNÍK, S. *GVCs in Central Europe — A Perspective of the Automotive Sector after COVID-19*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. 2022. [online]. Dostupné na: <<https://gvcsv4.euba.sk/images/PDF/monograph.pdf>>.
7. BALÁŽ, Peter. a kol. *Medzinárodné podnikanie: Na vlne globalizujúcej sa svetovej ekonomiky*. Bratislava: Sprint 2. 2010. 546 s. ISBN 978-80-89393-18-3.
8. BALÁŽ, Peter. a kol. *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava: Sprint 2. 2019. 304 s. ISBN 978-80-89710-51-5.
9. BALÁŽ, Peter – HAMARA, Andrej – SOPKOVÁ, Gabriela. *Konkurencieschopnosť a jej význam v národnej ekonomike: (zmeny a výzvy v období globálnej finančnej krízy)*. 2. vyd. Bratislava: Sprint 2. 240 s. 2017. ISBN 978-80-89710-28-7.
10. BARTSON, R. P. *Modern diplomacy 2nd ed.* Longmans, London and New York. 1997. ISBN: 978-05-82099-53-1, s. 308

11. BAYNE, N. – WOOLCOCK, S. *The New Economic Diplomacy. Decision-Making and Negotiation in International Economic Relations*. Published, 2016 by Routledge 11 B/W Illustrations. p. 41 – 340. ISBN 9781472483195
12. BROUTHERS, Lance Eliot – WERNER, Steve. - WILKINSON, Timothy. J. *The aggregate impact of firms' FDI strategies on the trade balances of host countries*. Journal of International Business Studies. 27(2), 359–373. 1996. [online]. Dostupné na internete: [online]. <<https://doi.org/10.1057/palgr ave.jibs.8490139>>.
13. BERRIDGE, G.R. *Diplomacy, Theory and Practice*. Houndmills and New York: Palgrave Macmillan, 2015. ISBN 9781137445513.
14. CARRIL – CACCIA F, MILGRAM – BALEIX J. – PANIAGUA J. *Foreign Direct Investment in oil-abundant countries: The role of institutions*. PLoS One. 2019. 14(4):e0215650. [online]. Dostupné na: <<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31013300/>>.
15. CIESIELSKA – MACIĄGOWSKA, Dorota. – KOŁTUNIAK, Marcin. *Foreign Direct Investments and Home Country's Institutions: The Case of CEE Countries*. In *European Research Studies Journal*. 2021. [online]. Dostupné na: <<https://www.ersj.eu/journal/1965>>.
16. CLERIDES, Sofronis. K. – LACH, Saul. – TYBOUT, James. R. *Is learning by exporting important? Micro-dynamic evidence from Colombia, Mexico, and Morocco*. The Quarterly Journal of Economics, 113(3), 903–947. 1998. [online]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1162/003355398555784>>.
17. CSABAY, M. *Aká je budúcnosť hospodárskej diplomacie? In: Hospodárska diplomacia v 21. storočí. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Ekonóm, 2005, 151 s. ISBN 80-225-2087-X.
18. CZINKOTA, M. – RONKAINEN, I., – GUPTA, S. *International Business* (9th ed.). Cambridge: Cambridge University Press. 2021. [online]. Dostupné na: <[doi:10.1017/9781108667487](https://doi.org/10.1017/9781108667487)>.
19. ČAPLÁNOVÁ, A. – SIVÁK, R. – HUDSON, J. *Vplyv priamych zahraničných investícií na inovačnú činnosť firiem*. In: *Politická ekonómie*. 2021. [online]. Dostupné na: <<https://www.econbiz.de/Record/vplyv-priamych-zahrani%C4%8Dn%C3%BDch-invest%C3%ADc%C4%B1%C3%AD-na-inova%C4%8Dnu%CC%87-%C4%8Dinnos%C5%A5-firiem-%C4%8Dapl%C3%A1nov%C3%A1-anetta/10010377011/Description#tabnav>>.

20. DEICHMANN, Joel. – KARIDIS, Socrates. – SAYEK, Selin. *Foreign direct investment in Turkey: regional determinants*. Applied Economics, 2003. 35:16, 1767-1778. [online]. Dostupné na: <<http://repository.bilkent.edu.tr/bitstream/handle/11693/24404/bilkent-research-paper.pdf?sequence=1>>.
21. DRITSAKI, Chaido – DRITSAKI, Melinda. *Exports and FDI: A Granger Causality Analysis in a Heterogeneous Panel*. Economics Bulletin, 32(4), 3128-3139. 2012. [online]. Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/273141320_Exports_and_FDI_A_Granger_causality_analysis_in_a_heterogeneous_panel>.
22. DUDÁŠ, Tomáš. a kol. *Svetová ekonomika – sektorový aspekt*. Bratislava: Ekonóm, 2011. s. 54. ISBN 978-80-225-3177-1.
23. ECONOMIST. *The pandemic cut annual FDI flows by one-third*. 2021. [online]. Dostupné na: <<https://www.economist.com/graphic-detail/2021/06/21/the-pandemic-cut-annual-fdi-flows-by-one-third>>.
24. Ekonomický ústav SAV. *Analýza konkurencieschopnosti krajín V4 z pohľadu atraktivity PZI*. 2009. [online]. Dostupné na: <<http://ekonom.sav.sk/sk/publikacie/wp-21-analyza-konkurencieschopnosti-krajin-v4-z-pohladu-atraktivita-pre-pzi-p132>>.
25. ENGLE, Robert Fry – GRANGER, Clive William John *Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing*. Econometrica, 55, č. 2, s. 251 – 276. 1987. [online]. Dostupné na: <<https://www.jstor.org/stable/1913236>>.
26. FABRY, Nathalie. H. *The role of inward – FDI in the transition countries of Europe. In: Enterprise in transition*. Split: Faculty of Economics Split, p.1032– 1055. 2001. [online]. Dostupné na:< <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/83136/>>.
27. FERENČÍKOVÁ, Soňa. a kol. *Medzinárodná expanzia firiem: Stratégie, partnerstvá a ľudské zdroje*. Bratislava: Iura Edition, 2013. 506 s. ISBN 978-80-8078-532-1.
28. FERENČÍKOVÁ, Soňa – DUDÁŠ, Tomáš. *The impact of foreign direct investment inflows on the economic growth in the New EU member states from Central and Eastern Europe*. 2005. [online]. Dostupné na:< https://www.researchgate.net/publication/298867799_The_impact_of_foreign_direct_investment_inflows_on_the_economic_growth_in_the_New_EU_member_states_from_Central_and_Eastern_Europe>.
29. FERENČÍKOVÁ Soňa – DUDÁŠ. Tomáš. *The impact of foreign direct investment inflows on the economic growth in the New EU member states from Central and Eastern Europe*. 2010. [online]. Dostupné na:<

- https://www.researchgate.net/publication/298867799_The_impact_of_foreign_direct_investment_inflows_on_the_economic_growth_in_the_New_EU_member_states_from_Central_and_Eastern_Europe>.
30. FERENČÍKOVÁ, Soňa – MICHNÍK, Ľubomír - ŠESTÁK, Jozef. *Priame zahraničné investície - vnútorné a zahraničné súvislosti*. 1997. 233 s. Vydavateľstvo Sprint. ISBN 80-88848-09-1.
 31. FERENČÍKOVÁ, Soňa – VÁŽAN, Marek. *Foreign direct investments in central and eastern Europe in transformation period. Ekonomické rozhľady: vedecký časopis Ekonomickej univerzity v Bratislave*. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, 2007, 36(2), 151-170. ISSN 0323-262X.
 32. FITCH SOLUTIONS. *Coronavirus: Which Markets Are Most At Risk?* 2021. [online]. Dostupné na:<<https://www.fitchsolutions.com/topic/coronavirus#latestinsights>>.
 33. FRANK, Karol – MORVAY, Karol a kol. *Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2020 Zaoštréné na: ako koronavírusová kríza mení ekonomiku*. 2021. 138s. [online]. Dostupné na:<https://ekonom.sav.sk/uploads/journals/408_hv-2021_srfinal2.pdf>.
 34. FUGAZZA, M. *Export Performance and its Determinants: Supply and Demand Constraints*. UNCTAD Policy Issues in International Trade and Commodities 2004. No. 26.
 35. GÖRG, Holger – GREENAWAY, David. *Much ado about nothing? Do domestic firms really benefit from foreign direct investment?*. In *Multinational enterprises and host country development* (pp. 163–189). London: World Scientific Publishing Co., Ltd. 2016. [online]. Dostupné na:<<https://elibrary.worldbank.org/doi/10.1093/wbro/lkh019>>.
 36. HOŠKOVÁ, Adela. *Komparácia vývoja priamych zahraničných investícií na Slovensku a v transformujúcich sa ekonomikách*. Národná Banka Slovenska, Bratislava, 2000, str. 8
 37. NR SR. 1995. *Devízový zákon č.202/1995 Z.z. v znení neskorších predpisov*. [online]. Dostupné na : <http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Legislativa/_UplneZneniaZakonov/Z2021995.PD>.
 38. HOŠKOVÁ, Adela. *Vplyv zahraničných investícií na prijímajúcu krajinu*. 1997. [online]. Dostupné na: <https://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/1997_Posobenie%20priamych%20zahranicnych%20inv.pdf>.

39. JIRGES, T. – PLCHOVÁ, B.: *Zahraniční obchod a národní ekonomika*. Praha: VŠE Praha, 1996. 252 s. ISBN 80-7079-867-X.
40. KASTRATOVIĆ, Radovan. *Impact of foreign direct investment on greenhouse gas emissions in agriculture of developing countries*. In *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*. 2019. [online]. Dostupné na: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-8489.12309>>.
41. KAŠŤÁKOVÁ, Elena – RUŽEKOVÁ, Viera. *Medzinárodné obchodné operácie*. 1. vydanie. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2019. 200 s. ISBN 978-80-225-4611-9.
42. KOJIMA, Kiyoshi. *A Macroeconomic approach to foreign direct investment*. Hitotsubashi Journal of Economics, 14(1), 1–21. 1973. [online]. Dostupné na: <<https://www.jstor.org/stable/43295560>>.
43. KRUGMAN, Paul. – OBSTFELD, Maurice. – MELITZ, Marc. *International Economics: Theory and Policy*. Bratislava: Pearson, 2015. 792 s. ISBN 000-0133423646.
44. LIPKOVÁ, Ľudmila. a kol. *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Bratislava: Sprint 2. 2011. s. 292. ISBN 978-80-89393-37-4.
45. LIMÃO N – VENABLES T. *Infrastructure, Geographical Disadvantage, Transport Costs and Trade*. World Bank Economic Review. 2001. 451-479.
46. MACKINNON, James G. *Critical Values for Cointegration Tests*. Queens's University. 2010. [online]. Dostupné na: <<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/67744/1/616664753.pdf>>.
47. MADISSON, A. *The World Economy: A millennial perspective*. Organization for Economic Cooperation and Development. 2007. 383 s. ISBN 978-92-64186-08-8.
48. MARKUSEN, R. James. *Trade versus Investment Liberalization*. NBER Working Papers 6231, 1997. National Bureau of Economic Research, Inc.
49. MARTINS, PEDRO, S. – YANG, YONG. *The impact of exporting on firm productivity: A meta-analysis of the learning-by-exporting hypothesis*. Review of World Economics, 145(3), 431–445. 2009. [online]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1007/s10290-009-0021-6>>.
50. MATEMATICKO – POČÍTAČOVÉ MODELOVANIE. (2021). *Dvojrozmerný štatistický súbor, korelačná analýza*. [online]. Dostupné na: <<https://www.math.sk/mpm/wp-content/uploads/2017/11/korelacnaAnalýza.pdf>>.

51. MH SR. *Investičná pomoc – zoznam*. 2023. [online]. Dostupné na:<
<https://www.economy.gov.sk/podpora-investicii/podpora-investicii/investicna-pomoc/zoznamy?csrt=5569929064015434525>>.
52. MH SR. *Koncepcia vonkajších ekonomických vzťahov a ekonomickej diplomacie Slovenskej republiky na obdobie 2022-2030*. 2022. 21s. [online]. Dostupné na:
<<https://www.economy.gov.sk/uploads/files/LMovpfgU.pdf>>.
53. MH SR. *Základné informácie. Regionálna investičná pomoc*. 2023. [online]. Dostupné na:<<https://www.economy.gov.sk/uploads/files/AqvJBm9Q.pdf?csrt=14309579905898665414>>.
54. MICHNÍK, Ľubomír. *Ekonomika zahraničného obchodu*. Bratislava: Ekonóm, 2000. 321 s. ISBN 80-225-1118-8.
55. MMF, *Manuál platobnej bilancie a medzinárodnej investičnej pozície, 6. edícia*. 2021. [online]. Dostupné na internete:
<<https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>>.
56. MMF. *Trends in Global and Regional Foreign Direct Investment Flows*. 2002. [online]. Dostupné na:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2002/fdi/eng/pdf/wong.pdf>>.
57. MONDAL, Sanghita. – PANT, Manoj. *FDI and Export Spillovers: A Case Study of India*. 2020. [online]. Dostupné na: <
https://www.researchgate.net/publication/339283755_FDI_and_Export_Spillovers_A_Case_Study_of_India>.
58. MUNDELL, Robert. *International Trade and Factor Mobility*. In: *American Economic Review*, 47 (3), p. 321-335. 1957. [online]. Dostupné na: <
https://pages.ucsd.edu/~jlbroz/Courses/PS245/handouts/mundell_AER1957.pdf>.
59. MOOSA, Imad. *Foreign Direct Investment Theory, Evidence and Practice*. 2002. [online]. Dostupné na: <<https://link.springer.com/book/10.1057/9781403907493>>.
60. MUSTI, Babagana Mala. *Impact of foreign direct investment (FDI) on export performance in Nigeria (1970-2018)*. In: *International Journal of Advanced Academic Research-Social and Management Sciences*, 6 (4), p.22-38. 2020. [online]. Dostupné na:https://www.researchgate.net/publication/350790006_impact_of_foreign_direct_investment_on_export_of_primary_sector_evidence_from_pakistan>.

61. MZVaEZ SR. Ekonomická diplomacia v roku 2021. [online]. Dostupné na:<<https://www.mzv.sk/documents/10182/13382576/ekonomicka-diplomacia-2021.pdf/8415f50a-57a4-d8e3-fa07-141ea99c7b0d?t=166081993903>>.
62. MZVaEZ SR. *Zameranie ekonomickej diplomacie v oblasti bilaterálnych a multilaterálnych vzťahov do roku 2020*. 2016. [online]. Dostupné na: <https://www.mzv.sk/documents/10182/2663415/003+Zameranie+ekonomickej+diplo+macie+v+oblasti+bilater%C3%A1lnych+a+multilater%C3%A1lnych+vz%C5%A5ah+v+do+roku+2020>
63. NEWTON holding. *Různé pohledy na přímé zahraniční investice*. 2001. [online]. Dostupné na:<http://www.newton.cz/redsys/docs/analyzy/makroanalyzy/0104_Ruzne_pohledy_na_prime_zahranicni_investi>.
64. NBS. Analýza Slovenského finančného sektora za rok. [online]. Dostupné na internete: <http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Dohlad/ORM/Analyzy/2009-2.pdf>.
65. NBS. *Ekonomický a menový vývoj. Jar 2022*. 37s. [online]. Dostupné na:<<https://nbs.sk/dokument/4b34d51b-54eb-4165-bc29-8d4285394f2c/stiahnut?force=false>>.
66. NBS. *Ekonomický a menový vývoj. Zima 2021*. 45s. 2022. [online]. Dostupné na:<https://nbs.sk/_img/documents/_publikacie/ekonomicky_menovy_vyvoj/2021/protected/emv_zima-2021.pdf>.
67. NBS. *Ekonomický a menový vývoj. Zima 2022*. 48s. 2022. [online]. Dostupné na:<<https://nbs.sk/dokument/691960d2-71ae-4f34-b59c-fbc20d8c1da2/stiahnut?force=false>>.
68. NBS. *Strednodobá predikcia 3Q. 2012* 22s. 2022. [online]. Dostupné na:<https://nbs.sk/_img/documents/_publikacie/predik/2012/protected/p3q-2012.pdf>.
69. NBS. *Strednodobá predikcia Aktualizácia 4Q. 2015*. 10s. 2022. [online]. Dostupné na:<https://nbs.sk/_img/documents/_publikacie/predik/2015/protected/p4qa-2015.pdf>.
70. NBS. *Strednodobá predikcia Aktualizácia 4Q. 2017*. 11s. 2022. [online]. Dostupné na:<https://nbs.sk/_img/documents/_publikacie/predik/2017/protected/p4qa-2017.pdf>.
71. NICOLSON, H. *Diplomacy*. Oxford University Press, Oxford 1963. ISBN 9780195002560.
72. OECD. *Measuring International Investment by Multinational Enterprises*. 2015. [online]. Dostupné na: <<https://www.oecd.org/corporate/FDI-BMD4-brochure.pdf>>.

73. ODRİK D – SUBRAMANIAN A – TREBBI F. Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development. NBER Working Paper 2002. No. 9305. [online]. Dostupné na:<
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp02189.pdf>>.
74. OKANO – HEIJMANS, M. *Conceptualizing Economic Diplomacy: The Crossroads of International Relations, Economics, IPE and Diplomatic Studies*. Nijhoff Publishers. 2011. ISBN 9789004209602
75. PACHECO – LOPÉZ, Penélope. *Foreign Direct Investment, Exports and Imports in Mexico*. Kent: University of Kent. 2004. [online]. Dostupné na internete:<
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/68087/1/387227547.pdf>>.
76. PAVELKA, Ľuboš – RUŽEKOVÁ, Viera – ZUBAĽOVÁ, Ľubica. *Inštitucionálna podpora financovania exportu a zahraničných investícií vo vybraných krajinách EÚ*. Praha: Leges, 2021. 196 s. ISBN 978-80-7502-503-6.
77. PAJTINKA, E. *Hospodárska diplomacia: Hľadanie efektívneho modelu riadenia, alebo boj o obchodných atašé?* In: Mezinárodní politika, 2007.
78. PORTER, Michael E. *Konkurenčná výhoda: (Ako vytvoriť a udržať si nadpriemerný výkon)* 2. vyd. N.J.: Victoria Publishing, 1993, ISBN 80-856-0512-0.
79. PROTIMONOPOLNÝ ÚRAD SR. *EK schválila mapu regionálnej pomoci pre Slovensko na roky 2022 – 2027*. [online]. 2021. Dostupné na:<
<https://www.antimon.gov.sk/statna-pomoc-ek-schvalila-mapu-regionalnej-pomoci-pre-slovensko-na-roky-2022-2027/?csrt=7282362223145902148>>.
80. PUŠKÁROVÁ, Paula – ZAJAC, Štefan. *Innovation and Competitiveness of the Slovak Economy: New Evidence of International Impacts in the Knowledge Accumulation Process*. In: International Journal of Management and Economics (Zeszyty Naukowe KGŚ) No. 42, 2014, pp. 81–97. [online]. Dostupné na: <<http://www.sgh.waw.pl/ijme/>>.
81. RUŽEKOVÁ, Viera – KAŠŤAKOVÁ, Elena – SILNÁ, Zuzana. *Analýza zahraničného obchodu SR*. Bratislava: Ekonóm, 2013, s. 24-25. ISBN 978-80-225-3791-9.
82. RUŽEKOVÁ, Viera – ZÁBOJNÍK, Stanislav – HRINKO, Ján. *Ekonomická diplomacia a teritoriálne analýzy*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2021, 156 s. ISBN 978-80-225-4897-7.
83. ROOT, Franklin.R. *Interational Trade and Investment*, Cincinnati, OH, USA, SWP. 1990. ISBN 0538086203

84. SAGGI, K. *Trade, Foreign Direct Investment, and International Technology Transfer: A Survey*, *The World Bank Research Observer*, Volume 17, Issue 2, September 2002, Pages 191–235. [online]. Dostupné na: <<https://academic.oup.com/wbro/article-abstract/17/2/191/1690468>>.
85. SARIO. *Investičná pomoc na Slovensku*. 2023. [online]. Dostupné na:<<https://sario.sk/sites/default/files/sario-investment-aid-svk-2023-02-23.pdf>>.
86. SARIO. *Výročné správy*. 2022. [online]. Dostupné na: <<https://sario.sk/sk/onas/marketing-pr/vyročne-spravy>>.
87. SCHMITZ, Andrew – HELMBERGER, Peter. Factor Mobility and International Trade: The Case of Complementarity. In. *American Economic Review* vol. 60, issue 4, 761-67. 1970. [online]. Dostupné na: <https://econpapers.repec.org/article/aeaecrev/v_3a60_3ay_3a1970_3ai_3a4_3ap_3a761-67.htm>.
88. SHENGELIA, Teimuraz – KOZAK, Yury – KIRKITADZE, Zurab. *FDI motivation effects on Host countries*. In. *World economy and international economic relations* 2020. . [online]. Dostupné na: <https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/93355>.
89. SITA. *Tridsať rokov V4 v číslach: najviac poškodilo Poľsko, na čele však zostávajú Česi*. [online]. 2021 Dostupné na i:<<https://www.prservis.sk/tridsat-rokov-v4-v-cislach-najviac-poskocilo-polsko-na-cele-vsak-zostavaju-cesi/>>.
90. SKOVGAARD Poulsen, Lauge N. – HUFBAUER, Gary Clyde, *Foreign Direct Investment in Times of Crisis*. Peterson Institute for International Economics Working Paper No. 11-3, [online]. Dostupné na: <<https://ssrn.com/abstract=1747969>>.
91. STEINHAUSER, Dušan – BOROS, Kamil. *Kam tečú slovenské exporty, pán Newton?* Inštitút hospodárskych analýz MH SR 2022. [online]. Dostupné na: <<https://www.mhsr.sk/uploads/files/WIQxVgRx.pdf?csrt=17897847773996188073>>.
92. SZKORUPOVÁ, Zuzana. 2014. *A causal relationship between foreign direct investment, economic growth and export for Slovakia*. In: *Procedia Economics and Finance* 15 [online]. Dostupné na: <<file:///Users/janhrinko/Desktop/1-s2.0-S2212567114004584-main.pdf>>.
93. ŠTOURAČOVÁ, J. a kol. *Proměny ekonomické diplomacie v ČR a ve světě*. Professional Publishing, 2012, s. 31–254. ISBN 978-80-7431-081-2.
94. TÓTH, L. – HORVÁTHOVÁ, K. *Hospodárska diplomacia*. 1. Bratislava: Sprint 2, 2006, s. 196. ISBN 80-89085-61-X

95. TREND. *Hospodársky rast 2005: Zabrali hlavne investície*. 2005. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.etrend.sk/ekonomika/hospodarsky-rast-2005-zabrali-hlavne-investicie.html>>.
96. TREND. *Príchod automobilky Volvo je pre Slovensko výbornou správou, konštatuje analytik*. 2022. [online]. Dostupné na: <<https://www.trend.sk/spravy/analytik-prichod-automobilky-volvo-je-pre-slovensko-vybornou-spravou>>.
97. TREND. *Top 5 udalostí vo financiách a ekonomike: Otvorenosť nášho hospodárstva je v pandémie výhodou*. 2021 [online]. Dostupné na:<<https://www.trend.sk/ekonomika/top-5-udalosti-financiach-ekonomike-otvorenost-slovenskej-ekonomiky-je-pandemii-vyhodou>>.
98. TREND. *Najväčších exportérov na Slovensku trápia klesajúce príjmy z exportu*. 2021. [online]. Dostupné na: <<https://www.trend.sk/nazory-a-komentare/najvacsich-exporterov-slovensku-trapia-klesajuce-prijmy-exportu>>.
99. UNCTAD. *Developing countries in international trade. Trade and development index. Chapter 2: Determinants of export performance*. Geneva. 2005. [online]. Dostupné na: <https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab20051_en.pdf>.
100. UNCTAD. *Global investment trends 2012*. [online]. Dostupné na: <https://unctad.org/system/files/official-document/wir2013ch1_en.pdf>.
101. UNCTAD. *Global investment trends 2016*. [online]. Dostupné na: <https://unctad.org/system/files/official-document/wir2016ch1_en.pdf>.
102. UNCTAD. *Global investment trends 2017*. [online]. Dostupné na: <https://unctad.org/system/files/official-document/wir2017ch1_en.pdf>.
103. UNCTAD. *Global investment trends 2018*. [online]. Dostupné na: <https://unctad.org/system/files/official-document/wir2018ch1_en.pdf>.
104. UNCTAD. *Global investment trends 2021*. [online]. Dostupné na: <https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021ch1_en.pdf>.
105. UNCTAD. *Global investment trends 2022*. [online]. Dostupné na: <https://unctad.org/system/files/official-document/wir2022ch1_en.pdf>.
106. UNCTAD. *Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual*. 2021. [online]. Dostupné na:<<https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>>.

107. UNCTAD. *Merchandise: Total trade and share, annual*. 2021. [online]. Dostupné na: <<https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=101>>.
108. UNCTAD. *World Investment Report. United Nations, New York and Geneva*. 2002b. [online]. Dostupné na: <<https://unctad.org/publication/world-investment-report-2022>>.
109. VOLKSWAGEN SLOVAKIA. *Výročná správa 2019*. [online]. Dostupné na: <https://sk.volkswagen.sk/content/dam/companies/sk_vw_slovakia/podnik/vyrocne_spravy/Vyroчна_sprava_2019.pdf>.
110. WOKOUN, René – TVRDOŇ, Jozef a kol. *Přímé zahraniční investice a regionální rozvoj*. Praha: Oeconomica, 2010, 203 s. ISBN 978-80-245-1736-0.
111. WORLD BANK. *Exports of goods and services (current US\$)*. 2022. [online]. Dostupné na: <<https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD>>.
112. WORLD BANK. *GDP. (Current US\$)*. 2022. [online]. Dostupné na: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>>.
113. YOKOTA, Kazuhiko – TOMOHARA, Akinori. *A Decomposition of Factors Influencing Horizontal and Vertical FDI: A Separate Analysis*. Eastern Economic Journal, Palgrave Macmillan; Eastern Economic Association. 2009. vol. 35(4), pages 462-478.
114. ZAMRAZILOVÁ, Eva. *Přímé zahraniční investice v ČR: makroekonomické souvislosti*. Working Paper No. 7, CES VŠEM. 2006. [online]. Dostupné na: <<https://docplayer.cz/5512821-Prime-zahranicni-investice-v-cr-makroekonomicke-souvislosti-eva-zamrazilova.html>>.
115. ZHANG, Kevin Honglin. – SONG, Shunfeng. *Promoting exports - The role of inward FDI in China In: China economic review*. p.385 -396. 2000. [online]. Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/222605195_Promoting_exports__The_role_of_inward_FDI_in_China>.

Prílohy

- Príloha I: Výsledok ADF testu pre premennú EGSDP s konštantou
- Príloha II: Výsledok ADF testu pre premennú EGSDP s konštantou a lineárnym trendom
- Príloha III: Výsledok ADF testu pre premennú EGSDP bez konštanty a bez trendu (none)
- Príloha IV: Výsledok ADF testu pre premennú D(EGSDP) s konštantou
- Príloha V: Výsledok ADF testu pre premennú D(EGSDP) s konštantou a lineárnym trendom
- Príloha VI: Výsledok ADF testu pre premennú D(EGSDP) bez konštanty a bez trendu (none)
- Príloha VII: Výsledok ADF testu odhadu parametrov lineárneho vzťahu medzi závisle premennou EGSDP a vysvetľujúcimi premennými YGERDP a PZID
- Príloha VIII: Výsledok ADF časového radu rezíduí RESIDEQ1 bez konštanty a bez lineárne trendu (none)
- Príloha IX: Výsledok ADF testu LOG(EGSDP)
- Príloha X: Výsledok ADF testu časového radu rezíduí RESIDEQ7 bez konštanty a bez lineárne trendu (none)

Príloha I Výsledok ADF testu pre premennú EGSDP s konštantou

Null Hypothesis: EGSDP has a unit root				
Exogenous: Constant				
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=6)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			-0.712126	0.8272
Test critical values:	1% level		-3.699871	
	5% level		-2.976263	
	10% level		-2.627420	
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(EGSDP)				
Method: Least Squares				
Date: 12/14/22 Time: 13:18				
Sample (adjusted): 1994 2020				
Included observations: 27 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EGSDP(-1)	-0.031432	0.044138	-0.712126	0.4830
C	4.603658	2.650127	1.737146	0.0947

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Príloha II Výsledok ADF testu pre premennú EGSDP s konštantou a lineárnym trendom

Null Hypothesis: EGSDP has a unit root Exogenous: Constant, Linear Trend Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=6)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			-1.866605	0.6437
Test critical values:	1% level		-4.339330	
	5% level		-3.587527	
	10% level		-3.229230	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation Dependent Variable: D(EGSDP) Method: Least Squares Date: 12/14/22 Time: 13:22 Sample (adjusted): 1994 2020 Included observations: 27 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EGSDP(-1)	-0.280859	0.150465	-1.866605	0.0742
C	1.073592	3.267954	0.328521	0.7454

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Príloha III Výsledok ADF testu pre premennú EGSDP bez konštanty a bez trendu (none)

Null Hypothesis: EGSDP has a unit root				
Exogenous: None				
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=6)				
	t-Statistic	Prob.*		
Augmented Dickey-Fuller test statistic	1.226016	0.9396		
Test critical values:				
1% level	-2.653401			
5% level	-1.953858			
10% level	-1.609571			
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(EGSDP)				
Method: Least Squares				
Date: 12/14/22 Time: 14:14				
Sample (adjusted): 1994 2020				
Included observations: 27 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EGSDP(-1)	0.031787	0.025927	1.226016	0.2312

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Príloha IV Výsledok ADF testu pre premennú D(EGSDP) s konštantou

Null Hypothesis: D(EGSDP) has a unit root				
Exogenous: Constant				
Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=6)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			-4.452249	0.0018
Test critical values:	1% level		-3.724070	
	5% level		-2.986225	
	10% level		-2.632604	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(EGSDP,2)				
Method: Least Squares				
Date: 12/14/22 Time: 13:25				
Sample (adjusted): 1996 2020				
Included observations: 25 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(EGSDP(-1))	-1.281594	0.287853	-4.452249	0.0002
D(EGSDP(-1),2)	0.384799	0.209242	1.839017	0.0794

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Príloha V Výsledok ADF testu pre premennú D(EGSDP) s konštantou a lineárnym trendom

Null Hypothesis: D(EGSDP) has a unit root				
Exogenous: Constant, Linear Trend				
Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=6)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			-4.308006	0.0116
Test critical values:			1% level	-4.374307
			5% level	-3.603202
			10% level	-3.238054
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(EGSDP,2)				
Method: Least Squares				
Date: 12/14/22 Time: 14:33				
Sample (adjusted): 1996 2020				
Included observations: 25 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(EGSDP(-1))	-1.276636	0.296340	-4.308006	0.0003
D(EGSDP(-1),2)	0.380823	0.215705	1.765486	0.0920

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Príloha VI Výsledok ADF testu pre premennú D(EGSDP) bez konštanty a bez trendu (none)

Null Hypothesis: D(EGSDP) has a unit root				
Exogenous: None				
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=6)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			-3.879360	0.0004
Test critical values:	1% level		-2.656915	
	5% level		-1.954414	
	10% level		-1.609329	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(EGSDP,2)				
Method: Least Squares				
Date: 12/14/22 Time: 14:54				
Sample (adjusted): 1995 2020				
Included observations: 26 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(EGSDP(-1))	-0.765998	0.197455	-3.879360	0.0007

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Príloha VII Výsledok ADF testu odhadu parametrov lineárneho vzťahu medzi závisle premennou EGSDP a vysvetľujúcimi premennými YGERDP a PZID

Dependent Variable: EGSDP				
Method: Least Squares (Gauss-Newton / Marquardt steps)				
Date: 01/26/22 Time: 11:55				
Sample (adjusted): 1993 2020				
Included observations: 28 after adjustments				
EGSDP=C(1)+C(2)*YGERDP+C(3)*PZID				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-43.28248	13.58347	-3.186408	0.0038
C(2)	0.022926	0.006472	3.542051	0.0016
C(3)	0.777063	0.193583	4.014101	0.0005
R-squared	0.962204	Mean dependent var		50.93921
Adjusted R-squared	0.959181	S.D. dependent var		34.81254
S.E. of regression	7.033463	Akaike info criterion		6.840192
Sum squared resid	1236.740	Schwarz criterion		6.982929
Log likelihood	-92.76269	Hannan-Quinn criter.		6.883828
F-statistic	318.2248	Durbin-Watson stat		0.611992
Prob(F-statistic)	0.000000			

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Príloha VIII Výsledok ADF časového radu rezíduí RESIDEQ1 bez konštanty a bez lineárne trendu (none)

Null Hypothesis: RESIDEQ1 has a unit root				
Exogenous: None				
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=6)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			-2.160182	0.0319
Test critical values:	1 % level		-2.653401	
	5 % level		-1.953858	
	10 % level		-1.609571	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(RESIDEQ1)				
Method: Least Squares				
Date: 12/14/22 Time: 15:34				
Sample (adjusted): 1994 2020				
Included observations: 27 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
RESIDEQ1(-1)	-0.306829	0.142038	-2.160182	0.0402

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Príloha IX Výsledok ADF testu LOG(EGSDP)

Dependent Variable: LOG(EGSDP)				
Method: Least Squares (Gauss-Newton / Marquardt steps)				
Date: 01/26/22 Time: 13:06				
Sample: 1993 2020				
Included observations: 28				
LOG(EGSDP)=C(1)+C(2)*LOG(YGERDP)+C(3)*LOG(PZID)				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-12.34662	1.272543	-9.702315	0.0000
C(2)	1.879916	0.167582	11.21791	0.0000
C(3)	0.330030	0.027853	11.84913	0.0000
R-squared	0.983797	Mean dependent var	3.593460	
Adjusted R-squared	0.982501	S.D. dependent var	0.921726	
S.E. of regression	0.121930	Akaike info criterion	-1.269786	
Sum squared resid	0.371672	Schwarz criterion	-1.127050	
Log likelihood	20.77700	Hannan-Quinn criter.	-1.226150	
F-statistic	758.9679	Durbin-Watson stat	1.070775	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.

Príloha X Výsledok ADF testu časového radu rezíduí RESIDEQ7 bez konštanty a bez lineárne trendu (none)

Null Hypothesis: RESIDEQ7 has a unit root				
Exogenous: None				
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=6)				
	t-Statistic	Prob.*		
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.288661	0.0020		
Test critical values:	1% level	-2.653401		
	5% level	-1.953858		
	10% level	-1.609571		
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(RESIDEQ7)				
Method: Least Squares				
Date: 12/14/22 Time: 16:07				
Sample (adjusted): 1994 2020				
Included observations: 27 after adjustments				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
RESIDEQ7(-1)	-0.561178	0.170640	-3.288661	0.0029

Prameň: Vlastné výpočty realizované pomocou ekonomického súboru eViews.